

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BİRİM KONUT PLANLAMASINDA KORİDOR TİPOLOJİSİNE KARŞI
YATAY SİRKÜLASYON İHTİMALLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar KILIÇ ATASELİM

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

NİSAN 2024

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BİRİM KONUT PLANLAMASINDA KORİDOR TİPOLOJİSİNE KARŞI
YATAY SİRKÜLASYON İHTİMALLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Pınar KILIÇ ATASELİM
(502181052)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU
Eş Danışman: Dr. Sevgi TÜRKKAN SROKA**

NİSAN 2024

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**OPPORTUNITIES FOR HORIZONTAL CIRCULATION IN PLACE OF
CORRIDOR TYPOLOGY IN UNIT HOUSING PLANNING**

M. Sc. THESIS

**Pınar KILIÇ ATASELİM
(502181052)**

Department of Architecture

Architectural Design Programme

**Thesis Advisor: Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU
Co-Advisor: PhD. Lecturer Sevgi TÜRKKAN SROKA**

APRIL 2024

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502181052 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Pınar KILIÇ ATASELİM, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “BİRİM KONUT PLANLAMASINDA KORİDOR TİPOLOJİSİNE KARŞI YATAY SİRKÜLASYON İHTİMALLERİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Eş Danışman : **Dr. Sevgi TÜRKKAN SROKA**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Funda UZ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Candan ÇINAR ÇITAK
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Özgür BİNGÖL
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi : **05 Nisan 2024**
Savunma Tarihi : **08 Nisan 2024**

Aileme,

ÖNSÖZ

“Yazmak sözcüğün sözcüğe olan yolculuğudur” demiş bir şiirinde İlhan Berk. Benimki oldukça uzun bir yolculuk oldu. Aklımı kurcalayan bir soru sormak istememle başlayan bu süreç boyunca bana eşlik edenlere bir kısa teşekkürüm var.

Tez çalışmasını birlikte yürüttüğümüz danışmanlarım Belkıs Uluoğlu ve Sevgi Türkkan’a destekleri için teşekkür ederim.

Değerli önerileri, yapıcı kritikleri ile tez çalışmasının gelişmesine destek olan ve kucaklayıcı yaklaşımları ile beni rahatlatan jüri üyelerim, pek kıymetli hocalarım Candan Çınar Çıtak ve Funda Uz’a içtenlikle teşekkür ederim.

Tez çalışması süresince bana destek veren ofisteki iş arkadaşlarıma; yüksek lisans programında tanıdığım ve tüm süreçte yan yana durduğum, tezin ağırlığını birlikte taşıdığım tüm arkadaşlarıma; her görüşmemize ve görüşemeyişimize konu olan bu tezin bütün aşamalarını sabırla dinleyen, beni motive eden canım dostlarıma teşekkür ederim.

Aramızdaki kilometrelerce mesafeye rağmen, ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan Benan’a bazen saatlerce beni dinlediği, sabrı ve kardeşliği için teşekkür ederim.

Mimarlık okuluna başladığım ilk yıllarda yolumun kesiştiği; her koşulda beni destekleyen, çalışmalarına güvenen ve kendime inanmamı sağlayan; kendisinden öğrendiklerim ve öğreneceklerimle çok şanslı hissettiğim; sevgili hocam, yol göstericim Özgür Bingöl’e böyle şeylerden hiç hazzetmediğini bildiğim halde uzunca teşekkür etmek isterim. Kendisine minnettarım ve çok şey borçluyum.

Lise yıllarından beri omuz omuza durduğum, her koşulda beni destekleyen, ne olursa olsun yanımda olan ve tez süreci boyunca tüm hezeyanlarıma katlanıp beni sakinleştiren, hayatta zorlandığım her an elimi tutup bana nefes aldırın yol arkadaşım, canım Tolga’ya çok teşekkür ederim. Yaşamı her gün seninle paylaşıyor olmaktan olağanüstü mutluyum.

Son olarak, anneme, babama ve kardeşlerime koşulsuz destekleri, tüm fedakarlıkları ve her zaman anlayışlı oldukları için çok teşekkür ederim.

Nisan 2024

Pınar Kılıç Ataselim
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	5
1.2 Tezin İçeriği ve Kapsamı	7
1.3 Tezin Yöntemi.....	10
2. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE MİMARLIK ÜRETİMİNDE KORİDOR VE KONUT İLİŞKİSİNE GİRİŞ	15
2.1 Türkiye ve Dünyada Koridor ve Konut Çalışmaları Literatürü	15
2.2 Koridor Mahallinin Türkiye Güncel Konut Üretimindeki Yerinin Sorunsallaştırılması	17
3. KONUTTAN BİRİM KONUTA TARİHSEL GELİŞİM	25
3.1 Premodern Dünyada Konut	25
3.2 19. Yüzyıl Sanayi Kentinde Konut	30
3.3 Modern Konut	34
3.4 Bölüm Değerlendirmesi	41
4. YATAY BİR SİRKÜLASYON MAHALLİ OLARAK KORİDOR	43
4.1 Sirkülasyon Kavramı ve Kavramın Mimarlık Alanında Kullanımı	44
4.2 Koridorun Etimolojisi	48
4.3 Koridorun Tarihsel Arka Planı	51
4.4 Bölüm Değerlendirmesi	62
5. BİRİM KONUT İÇ MEKAN KURGUSUNUN YATAY SİRKÜLASYON İHTİMALLERİ EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	65
5.1 Yatay Sirkülasyonun Koridor ile Çözümlendiği Alternatif Kat Planları	68
5.2 Yatay Sirkülasyonun Yaşama Mekânı İçinde Kaybolduğu Kat Planı	74
5.3 Yatay Sirkülasyonun Servis Mekanları Çevresinde Kurgulandığı Kat Planı... ..	78
5.4 Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahallerle İç İçe Geçtiği Kat Planı	83
5.5 Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahalleri Çevrelediği Kat Planı	88
5.6 Bölüm Değerlendirmesi	92
6. SONUÇ.....	97
KAYNAKLAR	101
ÖZGEÇMİŞ.....	107

KISALTMALAR

TDK : Türk Dil Kurumu

Bkz. : Bakınız

Orj. : Orijinal

İng. : İngilizce

Alm. : Almanca

Tür. : Türkçe

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Tez çalışmasının çatkısını gösteren diyagram (Kılıç Ataselim, 2024).....	3
Şekil 2.1 : Koridorun yatay sirkülasyon çözümü olarak normlaştığı ve tek tipe indirgenen plan tipolojisine dair toplanan örnekler (Kılıç Ataselim, 2024).	19
Şekil 2.2 : TOKİ 2 Odalı Tip Plan (B1), 75 m2 (Url-2).	20
Şekil 2.3 : TOKİ 3 Odalı Tip Plan (C1-solda, 110 m2), (K1-sağda, 105 m2) (Url-3).	21
Şekil 2.4 : KİPTAŞ 2 Odalı Tip Plan Tuzla Aydınlık Evler 77 m2 (solda) (Url-5), 2 Odalı Tip Plan Çınar Evler 75 m2(sağda) (Url-6).	21
Şekil 2.5 : KİPTAŞ 3 Odalı Tip Plan Tuzla Meydan Evler 90 m2 (Url-7).	22
Şekil 2.6 : Parsel Ölçeğinde Ayrık Nizam Yapılaşma, Halimağa Apartmanı, 2 Odalı, 85 m2, Kadıköy/İstanbul (Url-8).	22
Şekil 2.7 : Parsel Ölçeğinde Ayrık Nizam Yapılaşma, Yazıcıoğlu Apartmanı, 3 Odalı, 109 m2, Kadıköy/ İstanbul (Url-9).	23
Şekil 2.8 : Parsel Ölçeğinde Bitişik Nizam Yapılaşma, Köşem Apartmanı, 2 Odalı, 79 m2 (solda), Köşe Apartmanı, 2 Odalı, 80 m2 (sağda), Kadıköy/İstanbul (Şerifoğlu, 2019).	23
Şekil 2.9 : Parsel Ölçeğinde Bitişik Nizam Yapılaşma, Müşerref Hanım Apartmanı, 3 Odalı, 100 m2, Kadıköy/İstanbul (Şerifoğlu, 2019).	24
Şekil 3.1 : Vitruvius'un tasvirlerine göre resmedilmiş illüstrasyon, Vitruvius Teutsch, 1548 (Url-12).	26
Şekil 3.2 : Ostia Kenti, 3. Bölge Yerleşkesi, Insula IX, Garden Houses (Url-14). ...	29
Şekil 3.3 : Antik Roma'da alt tabakanın yaşadığı "insulae" (Bumin, 2016).	29
Şekil 3.4 : Alexander Klein'in sürtünmesiz yaşam için önerdiği işlevsel plan kurgusuna geçiş önerisi (Evans, 1997).	39
Şekil 4.1 : Sirkülasyon teriminin anatomiden doğrudan ödünç alındığı notu ile Pierre Larousse tarafından hazırlanan insan dolaşım sistemi görseli (Forty, 2000).	45
Şekil 4.2 : Elements of Architecture-Corridor kitabındaki etimoloji sayfası üzerinde yapılan vurgulamalar (Koolhaas ve diğ, 2014).	50
Şekil 4.3 : Villa Madama'nın Shepherd & Jellicoe tarafından hazırlanan Raphael'in orijinal planına uygun olarak hazırlanan plan çizimi (Url-19).	53
Şekil 4.4 : Villa Madama'nın Percier & Fontaine tarafından rekonstrüksiyon yapılan halinin plan çizimi (Url-20).	53
Şekil 4.5 : Beaufort House 'The Great House' plan şeması, Chelsea, İngiltere 1597, Plan görseli üzerinde ' <i>A longe Entry through all</i> ' grafik öne çıkarma (Summerson, 1964, s.140).	55
Şekil 4.6 : Coleshill House, Berkshire, 1650-67 (Url-21).	56
Şekil 4.7 : Amesbury House, Wiltshire, İngiltere, 1661 (Url-22).	57
Şekil 4.8 : Bearwood House, Berkshire, İngiltere, 1871 (Url-23).	59
Şekil 4.9 : The Red House, İngiltere, 1859, zemin kat ve birinci kat planı (Url-24). 61	

Şekil 5.1 : Carabanchel Konutları, 3 odalı 80 m ² birim konut, Cruz & Ortiz, Madrid/İspanya, 1989 (Kılıç Ataselim, 2024).	69
Şekil 5.2 : Villa Olimpica Apartmanı, 4 odalı 110 m ² birim konut, Me Esquis & Puig Torné, Barselona/İspanya, 1991 (Kılıç Ataselim, 2024).	70
Şekil 5.3 : Vogelbach Apartman Kompleksi, 3 odalı 110 m ² birim konut, Michael Adler, Basel/İsviçre, 1992 (Kılıç Ataselim, 2024).	71
Şekil 5.4 : Neumünsterallee Konut Kompleksi, 4 odalı 150 m ² birim konut, Gigon & Guyer, Zürih/İsviçre, 2007 (Kılıç Ataselim, 2024).	72
Şekil 5.5 : Böhnli Apartmanı, 3 odalı 110 m ² birim konut, Guignard & Saner, Zürih/İsviçre, 2003 (Kılıç Ataselim, 2024).	73
Şekil 5.6 : Burgmattstrasse Konutu, 2 odalı 70 m ² birim konut, Burkhalter Sumi Architekten, Baden/Almanya, 1996 (Kılıç Ataselim, 2024).	74
Şekil 5.7 : Klopstockstraße Apartmanı, 3 odalı 100 m ² birim konut, Alvar Aalto & Paul Baumgarten, Berlin/Almanya, 1957 (Kılıç Ataselim, 2024).	75
Şekil 5.8 : Trübbach Multifamily-House, 2 odalı 75 m ² birim konut, Peter Märkli, Trübbach/İsviçre, 1989 (Kılıç Ataselim, 2024).	76
Şekil 5.9 : Hardegge Apartman Kompleksi, 3 odalı 130 m ² birim konut, Architekten AG, Bern/İsviçre, 2008 (Kılıç Ataselim, 2024).	77
Şekil 5.10 : Rheinresidenz, 3 odalı 135 m ² birim konut, Neff Neumann Architekten, Basel/İsviçre, 2006 (Kılıç Ataselim, 2024).	78
Şekil 5.11 : Fælledhaven Konut Kompleksi, 1-2 odalı 75 m ² birim konut, DOMUS Arkitekter, Kopenhag/Danimarka, 2006 (Kılıç Ataselim, 2024).	79
Şekil 5.12 : Illnau Konut Yerleşkesi, 3 odalı 120 m ² birim konut, Guignard & Saner Architekten, Illnau/İsviçre, 2010 (Kılıç Ataselim, 2024).	80
Şekil 5.13 : Wagenaarstraat Apartman Binası, 2-3 odalı 80 m ² birim konut, Duinker van der Torre Architecten, Amsterdam/Hollanda, 1989 (Kılıç Ataselim, 2024).	81
Şekil 5.14 : Colmarerstrasse Loft, 2-3 odalı 150 m ² birim konut, Buchner Bründler Architekten, Basel/İsviçre, 2002 (Kılıç Ataselim, 2024).	82
Şekil 5.15 : Am Lokdepot Konut Yerleşkesi, 2-3 odalı 150 m ² birim konut, ROBERTNEUN, Berlin/Almanya, 2013 (Kılıç Ataselim, 2024).	83
Şekil 5.16 : Klybeckstraße Yerleşkesi, 2 odalı 90 m ² birim konut, Morger & Degelo, Basel/İsviçre, 1996 (Kılıç Ataselim, 2024).	84
Şekil 5.17 : Grieshofgasse Konutları, 2 odalı 90 m ² birim konut, Helmut Wimmer, Viyana/Avusturya, 1996 (Kılıç Ataselim, 2024).	85
Şekil 5.18 : Hohenbühl Apartment Buildings, 3/4 odalı 160 m ² birim konut, agps.architecture, Zürih/İsviçre, 2004 (Kılıç Ataselim, 2024).	86
Şekil 5.19 : Eichgut Residential Building, 3 odalı 110 m ² birim konut, Baumschlager & Eberle, Winterthur/İsviçre, 2005 (Kılıç Ataselim, 2024).	87
Şekil 5.20 : Steinwies-Irisstrasse Housing, 3 odalı 125 m ² birim konut, EMI Architekten, Zürih/İsviçre, 2015 (Kılıç Ataselim, 2024).	88
Şekil 5.21 : Böhnli Apartment Building, 3/4 odalı 175 m ² birim konut, Guignard & Saner, Zürih/İsviçre, 2003 (Kılıç Ataselim, 2024).	89
Şekil 5.22 : Strassgang Apartment Building, 2/3 odalı 80 m ² birim konut, Riegler & Riewe, Graz/Avusturya, 1994 (Kılıç Ataselim, 2024).	90
Şekil 5.23 : Mehrfamilienhaus, 3 odalı 110 m ² birim konut, Oswald Mathias Ungers, Köln/Almanya, 1958 (Kılıç Ataselim, 2024).	91
Şekil 5.24 : Kanalstrasse Konutu, 2/3 odalı 105 m ² birim konut, Helmut Wimmer, Viyana/Avusturya, 1999 (Kılıç Ataselim, 2024).	91
Şekil 5.25 : İncelenen birim konutların kat planları (Kılıç Ataselim, 2024).	95

BİRİM KONUT PLANLAMASINDA KORİDOR TİPOLOJİSİNE KARŞI YATAY SİRKÜLASYON İHTİMALLERİ

ÖZET

Birim konut, ekonomik, coğrafi veya kültürel anlamda bakıldığında, birbirinden çok farklı koşullara sahip bireyleri ağırlamakta, bu bireylerin yaşantısına ev sahipliği yapmaktadır. Birim konut planlaması hakkında düşünmek ve tartışmak bu açıdan önemli görülmektedir. Yaklaşık olarak son elli yıla bakıldığında, Türkiye coğrafyasında tekil veya toplu halde üretilen çok katlı konut bloklarındaki birim konutlarda, çeşitli aktörlerce kabullenilmiş, yoğun biçimde uygulanmakta olan, katı işlevselci anlayıştan süregelen baskın bir plan kurgusunun söz konusu olduğu söylenebilir. Çok çeşitli ve birbirinden farklı olası konut sakinlerinin barınması için, benzer plan şemalarının üretilmesi problemli olarak değerlendirilebilir. Böyle bir durumun sorgulanması ise kaçınılmazdır.

Mimarlık pratiği içerisinde, birim konut planlaması özelinde yeteri kadar tartışılmadığı ve bahsi geçen baskın plan şemasının kilit mahallinin koridor olduğu görüşüyle, koridor mahalli, çalışmanın odağına alınmıştır. Tez çalışmasının temel söylemlerinden biri, birim konut iç mekân kurgusunda bir sirkülasyon mahalli olarak koridorun tartışılması ile farklı yatay sirkülasyon olasılıklarının değerlendirilmesinin, ikamet edene özgü biçimde farklılaşan ve çeşitlenen düzenlere erişmeyi mümkün kılabileceğidir. Dolayısıyla, birim konutun içerisindeki koridorun tartışılmasının, birim konut planlamasında farklı potansiyelleri ortaya çıkarabileceğine dair bir sorgulamayla hareket edilmektedir. Bu bağlamda, araştırma, yatay sirkülasyon ekseninde birim konut planlamasında meydana gelen dönüşümleri izlemeyi, çeşitli örneklendirmeler üzerinden plan kurgusu ile yatay sirkülasyon arasındaki ilişkileri anlamayı, çeşitli yatay sirkülasyon olasılıkları ile konuyu tartışmaya açmak için bir zemin hazırlamayı hedeflemektedir. Tüm bunların beraberinde çalışma için bir diğer motivasyon, baskın plan tipolojisinin altında kalan örtük potansiyelleri ortaya çıkarmak üzere bir katkı sunabilmektir.

Birim konut planlaması üzerine güncel konut pratikleri ve tasarım düşüncesinin gelişimi açısından koridor mahallinin tartışılmaya değer olduğu savıyla yola çıkılan çalışmada, beraberinde yeni sorular üretmesi beklentisiyle, birtakım sorular araştırma sürecinde yönlendirici olmuştur: Koridor mahalli, birim konut iç mekân kurgusunu nasıl etkiler? Koridor mahallini tartışmak, birim konut planlaması için nasıl potansiyeller taşır? Koridor mahalline alternatif yatay sirkülasyon ihtimalleri neler olabilir ve bu ihtimaller nasıl imkanlar için alan açabilir?

Çalışmada, katı işlevselci yaklaşım ile kurulan koridor tipolojisinin hâkimiyetindeki birim konut planlamasına karşı, olası yatay sirkülasyon ihtimalleri çalışma kapsamında seçilen örnekler üzerinden irdelenmiştir. Bu örnekler, düşeyde örgütlenen çok aileli konutlar ve yalnızca yatayda kurulan birim konutlar değerlendirilerek toplanmış olup, metrekare olarak birbiri ile alansal yakınlık kuran benzer oda sayılarına sahip olanlar seçilmiştir. Yatay sirkülasyon ihtimalleri üzerinden birim

konut iç mekân kurgusu, plan temsilleri aracılığıyla incelemeye alınmıştır. Mekâna pek çok farklı açıdan, farklı disiplin ve kavram yoluyla yaklaşılabileceği aşîkardır. Ancak çalışma kapsamında, plan temsilinden ileri gelen potansiyeller önemslenmektedir. Dolayısıyla konunun somutlaştırıldığı zemin, mevcut birim konut şemaları üzerinden, aynı grafik dilde ve aynı ölçekte yeniden üretilen plan temsilleri ile oluşturulmuştur.

OPPORTUNITIES FOR HORIZONTAL CIRCULATION IN PLACE OF CORRIDOR TYPOLOGY IN UNIT HOUSING PLANNING

SUMMARY

The housing unit provides accommodation for and hosts the lives of individuals from diverse backgrounds, whether economic, geographical or cultural. Therefore, it is important to think about and discuss the planning of the housing unit. Considering the last fifty years or so, it can be said that in the multi-storey housing blocks produced individually or collectively in the geography of Turkey, there has been a dominant functionalist plan design that has been agreed upon by various actors and on which a general consensus has been achieved. In this case, it is problematic and inevitable to question the production of similar plan layouts for the accommodation of a wide variety of different possible inhabitants. Questioning such a situation is inevitable.

Moreover, the evolution of societal norms, lifestyles, and technological advancements over these decades necessitates a reevaluation of housing unit design paradigms. The conventional approach, although widely accepted, may not adequately address the nuanced needs and preferences of contemporary and future inhabitants. Hence, delving into alternative design strategies becomes imperative to foster inclusivity and adaptability in housing provision. This study embarks on this journey by critically examining the role of the corridor space, often overlooked in mainstream architectural discourse, yet pivotal in shaping spatial experiences within housing units.

The corridor space is the core of the study, as it has not been sufficiently discussed in the practice of architecture in terms of housing unit planning, and as the corridor is the key space of the above-mentioned dominant plan layout. Therefore, the discussion of circulation and the corridor as a circulation space can enable access to differentiated and diversified layouts in the interior space of the housing unit in a resident-specific manner. The study is motivated by an enquiry that discussing the corridor typology in unit housing planning can reveal various potentials in unit housing planning. In this context, the research aims to follow the transformations in unit housing planning on the axis of horizontal circulation, to understand the relations between plan layout and horizontal circulation through various exemplifications, and to prepare a ground for discussion with various horizontal circulation possibilities. Along with all these, a further motivation for the study is to make a contribution to reveal the hidden potentials under the dominant plan typology.

Some questions have been guiding the research process with the expectation of generating new questions in the study, which started with the argument that the corridor space is worth discussing in terms of the development of current housing practices and design thinking on unit housing planning: How does the corridor affect the interior layout of the unit housing? What are the potentials of discussing the corridor space for unit housing planning? What are the possibilities of alternative horizontal circulation possibilities to the corridor space and how can these possibilities provide new opportunities?

These guiding questions serve as catalysts for generating new inquiries and perspectives in the ongoing study. They prompt a critical examination of how corridors shape the interior spatial configuration of housing units, the untapped potentials inherent in discussing corridor spaces within housing planning frameworks, and the innovative opportunities presented by alternative horizontal circulation pathways beyond traditional corridor designs. This line of inquiry not only fosters a deeper understanding of current housing practices and design paradigms but also paves the way for envisioning novel approaches that can enhance the livability, functionality, and adaptability of housing units for diverse resident populations

Against the backdrop of unit housing planning dominated by the corridor typology under a functionalist approach, the study delves into a comprehensive examination of possible horizontal circulation alternatives. These alternatives are meticulously scrutinized through a curated selection of examples within the study's purview. The selection process involves evaluating multi-family dwellings organized in vertical configurations alongside unit dwellings established solely in horizontal layouts. The criteria for selection include units with comparable room numbers, ensuring spatial proximity in terms of square meters. This deliberate selection methodology aims to capture a diverse spectrum of housing typologies, facilitating a nuanced analysis of horizontal circulation possibilities.

Through detailed plan representations, the study embarks on a thorough exploration of the interior spatial dynamics within unit housing. These representations serve as insightful tools for dissecting and visualizing the implications of various horizontal circulation strategies. While acknowledging the multifaceted nature of space and its interpretation across different disciplines and conceptual frameworks, the study's focus remains on harnessing the potentials derived from plan representations. This emphasis is integral to concretizing the study's subject matter, establishing a coherent foundation rooted in plan representations executed in a uniform graphic language and scale across existing unit housing schemes. This standardized approach ensures a comprehensive and comparative analysis, enabling the identification and elucidation of innovative circulation possibilities that challenge the conventional corridor-centric paradigm in unit housing planning.

The study is dedicated to the exploration of residential interior space layouts and, consequently, residential planning approaches that encompass the diversity of human life. While acknowledging the dynamic nature of residential spaces and their capacity to change and adapt based on cultural variations or housing preferences of their occupants, it's important to note that the study does not operate as an ongoing research endeavor along this particular axis. However, engaging in a critical discourse on this nuanced approach allows for the acknowledgment of such diversity and opens up avenues for a fresh perspective on housing planning practices.

The discussion surrounding the corridor neighborhood within this context serves as a gateway to unlocking the myriad possibilities for diversification, as evidenced in the case studies examined in the research concerning horizontal circulation potentials within unit housing interior spaces. This exploration aims to uncover and facilitate differentiated and multiplicative plan layouts that cater specifically to the needs and preferences of residents. By delving into the intricacies of the corridor typology and its impact on housing dynamics, this thesis endeavors to lay the groundwork for initiating a broader discussion that encompasses these nuanced considerations within the realm of housing planning discourse.

Through this scholarly inquiry, the study seeks to contribute to the evolving discourse on housing planning by fostering a deeper understanding of the complex interplay between spatial configurations, cultural diversity, and resident-centric design approaches. By shedding light on the potential of alternative circulation strategies and their influence on interior spatial arrangements, the thesis aspires to stimulate dialogue and innovation in the field of residential planning, ultimately aiming to enrich the lived experiences of individuals within their built environments.

1. GİRİŞ

“Sıradan şeyler en derin gizemleri barındırır¹” (Evans, 1997, s.56).

Robin Evans, tez çalışmam açısından önem taşıyan metinler arasında yer alan 1978 tarihli *Figures, Doors and Passages* isimli makalesine, sıradanlığı öne çıkardığı böyle iddialı bir cümleyle başlamaktadır. Araştırmaya dair oluşan ilk sorularım ve kişisel merakım da sıradan bir iş gününde, İstanbul’da çalıştığım mimarlık ofisinde, sıkça tekrarlanan olağan bir tartışmanın neticesinde, yaklaşık böyle bir sıradanlık anına tekabül eder.

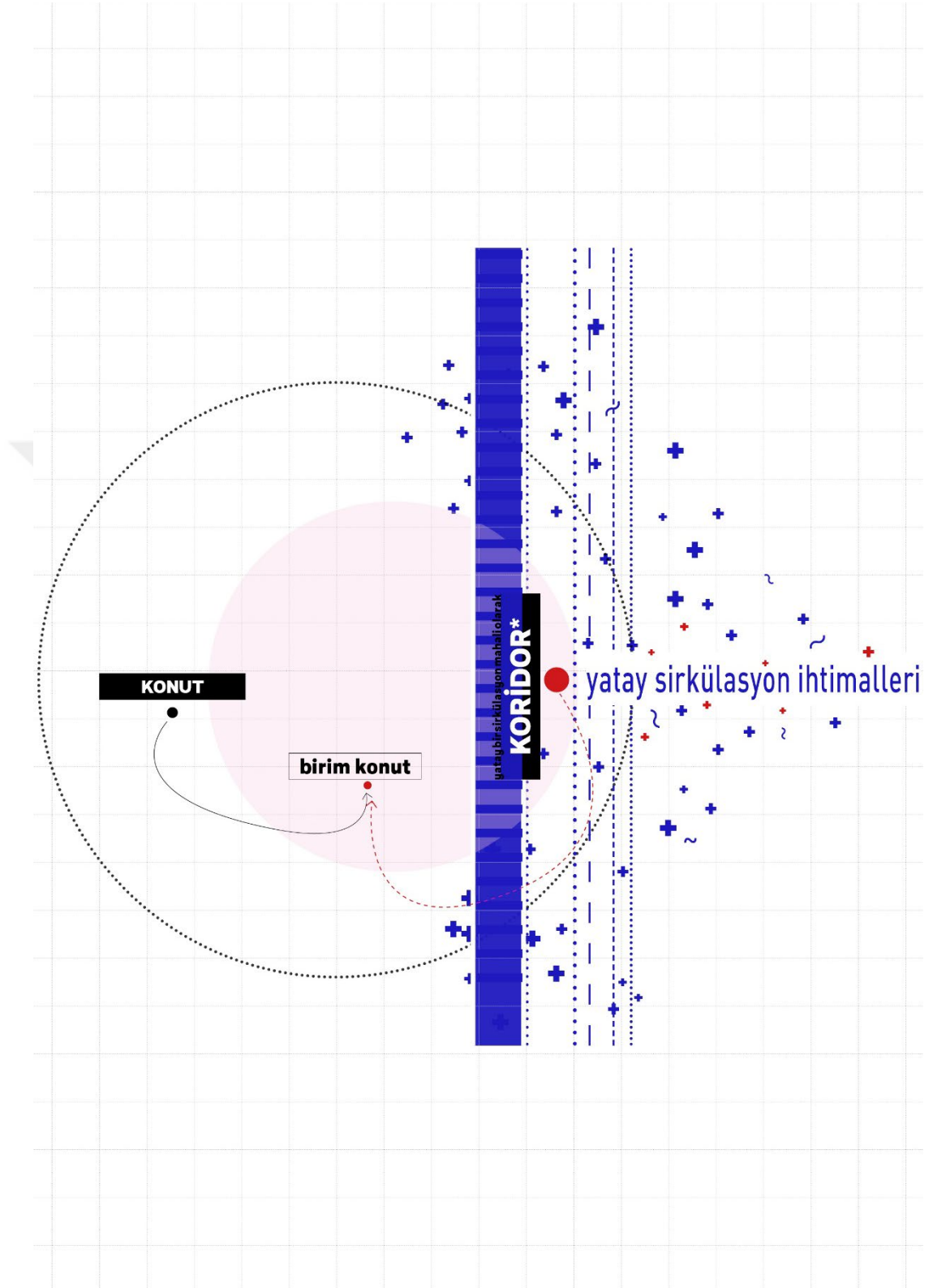
Bir davetli yarışma projesi için hararetle bir çalışma içerisindeyiz. Projenin teslimine günler kalmış. Tüm ekip, teslim tarihinin yaklaşmasının yarattığı yoğun stres halinde çalışıyor. Bu halin beraberinde sürekli bir şeyler üretme durumunda, projenin heyecanı her işe koşturuyoruz. Mimari projenin kat planları, grafik olarak sunum için hazırlanırken projenin başında da uzun uzun üzerine konuşulan bir tartışma tekrar başlıyor. Kat planları üzerinden başlayan bu tartışma, bir şekilde, koridor mekânına temelleniyor. Sirkülasyon şeması ve dolayısıyla koridorun yerleşimi ile ilgili pek çok fikir tekrar tekrar ortaya dökülüyor. Koridor mahallinin yerleşimi üzerinden sürüklenen tartışma, çoğunlukla ölçüler ve metrekaireler üzerinden devam ediyor. Neredeyse bir çalışma gününe yayılan tartışmada, kat planlarının en baştan ele alınması gerektiği düşüncesine kadar konu genişliyor. Sonlanmaya yakın aşamadaki bir mimari proje için bu durumun oldukça büyük bir karar olacağı söylenebilir. Öyle veya böyle teslim tarihinin verdiği etkiyle tartışmanın izleri akılları kurcalarken yarışma projesi “tamamlanıyor”. Son kertede, projenin süreci tamamlanıncaya kadar, hatta tamamlandıktan sonra dahi bu tartışmalar gel-git halinde sürüyor ve nihayetinde konu havada asılı kalıyor.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinde pek çok etkenden söz edilebilir. Bu etkenler arasında kısaca hikayesine değinilmiş olan ve sıkça aynı yörüngede tekrarlanan böyle

¹ Robin Evans’ın *Figures, Doors and Passages* metninden alıntılanan ve çevirisi tarafımdan yapılan cümlelerin orijinali: *“Ordinary things contain the deepest mysteries.”*

tartışmaların da etkisiyle, konuya duyulan kişisel merak tetiklenmiştir. Buradan doğan merak duygusuyla akılda oluşan sorular neticesinde başlayan araştırmaya, ucu 20. yüzyıla uzanan birim konut planlamasına dair çalışmalar ışık tutmaktadır. Bu bağlamda irdelenen literatür çalışmaları içerisinde ortaya konulan bulgularda, yaklaşık son elli yıllık zaman dilimi içerisinde hem kitlesel konut üretimi yapan kamu kaynaklı aktörler (TOKİ, KİPTAŞ gibi), hem de kitlesel veya parsel ölçeğinde konut üretimi yapan özel sektör tarafından Türkiye'de üretilmiş olan konutlarda yoğun biçimde karşılaşmanın mümkün olduğu baskın bir birim konut planlama prensibinden bahsedilebilir. Konutu tasarlayanlar, inşa edenler ya da kullanan sakinler gibi çeşitli aktörlerce kabullenilmiş olduğu görülen ve katı işlevselci anlayıştan süregelen bu baskın plan kurgusuna çokça rastlanmaktadır. Bu anlayış, mekânların yatma ve yaşama ekseninde ayrılarak doğal ışık ve havalandırmadan yoksun, sadece sirkülasyona hizmet eden asgari boyutlarda planlanmış bir koridora bağlandığı bir plan şemasıdır (Aksoy, 2018; Yavuz Öztürk, 2019). Çok çeşitli ve birbirinden farklı olası konut sakinlerinin barınması için, benzer plan şemalarının üretilmesinin problemli bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu durumun sorgulanması ise kaçınılmazdır. Dolayısıyla, çalışmada, bahsi geçen baskın plan şemasının kilit mekânının koridor olduğu ve mimarlık pratiği içerisinde birim konut planlaması özelinde yeteri kadar tartışılmadığı görüşüyle, koridor mahalli odağa alınmaktadır. Sirkülasyonun ve bir sirkülasyon mahalli olarak koridorun tartışılması, birim konut iç mekân kurgusunda, ikamet edene özgü biçimde farklılaşan ve çeşitlenen düzenlere erişmeyi mümkün kılabilir (Şekil 1.1).

Birim konutun içerisindeki koridor mahallinin tartışılmasının, birim konut planlamasında farklı potansiyelleri ortaya çıkarabileceği savıyla hareket eden bu çalışma; yatay sirkülasyon ekseninde birim konut planlamasında meydana gelen dönüşümleri izlemek, çalışma kapsamında aktarılan örnekler üzerinden plan kurgusu ile yatay sirkülasyon arasındaki ilişkileri anlamak, birim konut planlamasında alternatif yatay sirkülasyon yaklaşımları ile koridor tipolojisini tartışmaya açmak için bir zemin hazırlamak üzere temellenmektedir. Bu tez çalışmasında, sıradan konutların içindeki sıradan bir mahal, ortaya koyduğu mekânsal ilişkilerle birlikte ele alınmakta; 'birim konut' ve 'koridor' bir arada irdelenmektedir. Tam da Evans'ın belirttiği üzere, bu sıradanlık araştırmanın en heyecan verici taraflarından birini oluşturmaktadır.

Şekil 1.1 : Tez çalışmasının çatkısını gösteren diyagram (Kılıç Ataselim, 2024).

Franz Kafka'nın bir uşak ve efendisi arasında geçen diyaloglar şeklinde yazılmış ve Türkçe'ye "Ayrılış" olarak çevrilen "*The Departure*" kitabında şöyle bir diyalog yer alır; uşak efendisine nereye gittiğini sorar ve efendisinden amacının belirli bir varış noktası aramaktan ziyade, bulunduğu yerden uzaklaşmak olduğu cevabını alır.² Tez çalışmasının yapmaya çalıştığı da benzer bir yaklaşım içindedir. Günümüz birim konut planlamasında, konut iç mekân kurgusunda normlaşmış koridor mekânı yaklaşımını problemleştirerek çözümlmek ve alternatif yatay sirkülasyon olasılıklarının serimlenmesiyle konuyu tartışmaya açmak bu çalışmanın temel motivasyonlarındanıdır.

Konut araştırmalarının pek çoğunun genellikle barınma kavramı üzerinden hareketlendiğı söylenebilir. Temel yaşamsal ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenen, mahremiyet sağlayan ve belli bir konfor alanı sunan (Hasol, 2010) gibi betimlemeler, konut ve ev kavramları için aşına olunan, bir nevi kristalleşmiş olarak nitelenebilecek tanımlardır. Bu durumla ilgili olarak Evans'ın (1997), sıradan atfedilen konut anlayışı ile bu anlayıştan süregelen ihtiyaçları sorguladığı, çağdaş konut kavramı hakkındaki yorumu ilgi çekicidir:

İlk başta, çağdaş bir evin geleneksel düzeninde aklın, gerekliliğın ve aşıkâr olanın kristalleşmesinden başka bir şey görmek zordur. Böylece, bu kadar şeffaf bir şekilde istisnai olmayan bir metanın doğrudan temel insan ihtiyaçlarından üretilmiş olması gerektiğini düşünmeye kolayca yönlendiriliriz. Kapsamı farketmeksizin neredeyse tüm konut araştırmaları bu varsayım üzerinedir. 'Ev bulma mücadelesi ve evin sağlayabileceğı barınma, mahremiyet, rahatlık ve bağımsızlık arzusu tüm dünyada aşınadır' diyor bir uzman. Böyle bir açıısından bakıldığında, modern konutun özellikleri kendi kültürümüzü aşıyor, iyi bir yaşam için evrensel ve zamansız gereklilikler statüsüne yükseliyor gibi görünmektedir (Evans, 1997, s.56).

² Franz Kafka'nın orijinal adı *Der Aufbruch* olan kitabının İngilizce çevirisi "*The Departure*" üzerinden aktarılan alıntı:

Bir trompet sesi duydum ve uşağıma bunun ne olduğunu sordum. Hiçbir şey bilmiyordu, hiçbir şey duymamıştı. Beni kapıda durdurup sordu:

"Efendi nereye gidiyor?"

"Bilmiyorum," dedim. "Sadece buradan başka bir yere, sadece buradan başka bir yere. Buradan başka bir yere, hepsi bu, gideceğim yere varabilmemin tek yolu bu."

"Öyleyse gideceğiniz yeri biliyorsunuz?" diye sordu uşağıım.

"Evet," diye yanıtladım, "şimdi söyledim ya sana, buradan başka bir yer, gideceğim yer budur."

Bununla birlikte, sıradan olan, tarafsız ve vazgeçilmez görüldüğü için bu durumun açıklamasının kolay olduğunu ifade eden Evans (1997), aynı zamanda bunun bazı sonuçları da beraberinde getiren bir yanılsama olduğunu belirterek, konut iç mekânında alışlagelen düzenlemelerin bireylerin yaşamları üzerinde sahip olduğu gücü ve düzenlemelerin amacını gizlediğini iddia etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, evrensel ve zamansız görünen konutun özelliklerinin aslında bireylerin yaşamlarını etkileyen ve yine ‘evrensel’ olarak atfedilen belirli kültürel normlara hizmet eden bir yanılsama olduğu söylenebilir. Bu çalışma, kristalleşmiş tanımlardan sıyrılarak sıradan olanın ardını anlamaya çalışmaktadır.

Bu anlamda, konut iç mekânındaki düzenlemelerin ve kurulan ilişkilerin potansiyellerini anlama kaygısıyla birim konuttaki koridor mahalli eksene alınarak bir okuma yapılmıştır. Georges Perec’e (2017) göre önemli olan mekânı icat etmek ya da mekânı yeniden icat etmek değildir; asıl mesele mekânı sorgulamak, daha yalın bir ifade ile mekânı okumaktır. Yaşamlarımızın mekânları bir alışla gelmişlik halindedir. Perec (2017) bu durumu değerlendirirken bu alışla gelmişliğin belirginlik değil, aslında bir bulanıklık ve uyuşma hali, bir körlük biçimi ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

1.1 Tezin Amacı

Birim konut planlamasının günümüz mekân üretimi pratiklerinde salt niceliksel bir zeminde, sınırlı bir eksende değerlendiriliyor olmasının dar bir bakış açısında ve sorunlu olduğu söylenebilir. Bu sınırlı bakış açısı, yere ve ikamet edenin farklı özelliklerine ilişkin bir iz taşımayan benzer kat plan şemalarının art arda üretilmesine neden olmaktadır.

Söz konusu yaklaşımın çoğunlukla katı işlevselci³ planlama anlayışı üzerine kurulu olduğu söylenebilir. İlk olarak Alexander Klein’in 1928’de ortaya koyduğu bu anlayış, sirkülasyonu belirli amaçlar doğrultusunda yönlendirme fikrine dayanmaktadır. Aynı konutu paylaşan bireylerin olası güzergahlarını tasarlayarak, tesadüfi karşılaşmaları önlemeyi amaçlayan ve gündelik hayatın akışını duraksatacağı

³ Bilgin’in (1998) katı işlevselci veya fonksiyonalist yaklaşım olarak nitelediği bu anlayış ile ilgili Tekeli (2010) fonksiyonalizm olarak bahsederken Rossi (2006) naif işlevselcilik tabirini kullanmaktadır.

varsayılan potansiyel ilişkilere egemen olma niyetindeki bu anlayışın varlığına benzer şemalara günümüzde de sıklıkla rastlanmaktadır.

Konuyla ilgili olarak; konut arzı yapan aktörlerin birim konut planlamasına dair güncel yaklaşımları incelendiğinde⁴, birim konut içerisinde yoğunlukla, ışık ve hava almayan alanlara konumlandırılan ve minimum metrekairelerdeki dar alanlara indirgenmiş bir sirkülasyon mahalli olarak koridor, salt geçiş alanı (Yavuz Öztürk, 2018) olarak görülmektedir. Nüfus ile birlikte artan konut talebi ve yoğunluğu, konut üretim süreçlerinin tek düzeligi, parsellerin çok daha değerli metalar hâline gelmesi, bireyin kültürel dönüşümü ve barınma mekânındaki değişikliklerin karşılıklı ilişkisi, bu durumun etkenleri olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, bugün artık kültürün sürekli devinim ve sonsuz akış hâlinde olduğu durum ile birim konut plan şemalarının aynılığının çelişkili bir ilişki döngüsü içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin cumhuriyet rejiminin kurulması ve sonrasında geçtiği eşikler, her eşikte karşılaştığı yeni bir kültür inşası kalkışması ve bu kalkışmanın barınma mekânı olarak konutun planlamasına, hâliyle de bireye ve bireyin biricikliğini ortaya koyduğu eve olan yansımaları söz konusudur. Bununla birlikte bu çalışma, bahsi geçen meselenin farkında olarak, bu kısımla hemhâl olmayacak ve fizik mekânsal örgütlenmeler odağında sürdürülecektir.

Sosyal ve kültürel yapının, fiziksel olguların beraberinde konut mekânının biçimlenmesinde etkili olduğunu belirten Rapoport'a (1969) göre, konutun organizasyonu bu duruma bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Ancak çalışma kapsamında sosyo-kültürel farklılıklara veya barınma alışkanlıklarına göre konut mekânının nasıl dönüştüğüne dair bir bakış, çalışmanın ana ekseninde yer almamaktadır. Bu etkilerin farkında olarak, tez çalışmasında, birim konut iç mekânının fiziksel örgütlenmesine dair planlama potansiyellerinin ve ihtimallerinin seriminin yapılmasına çalışılmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın sorunsallaştırdığı ve farklı konut sakinleri için aynı yaklaşıma mecbur kılan plan şemasının alternatiflerine dair aktarılan ihtimaller, kültürel farklılıklara konutun içerisinde yeni alanlar açılmasını imkanı kılabilir.

⁴ Tez çalışmasının *Koridor Mahallinin Türkiye Güncel Konut Üretimindeki Yerin Sorunsallaştırılması* adlı bölümünde, indirgenmiş plan kurgusuna dair Türkiye'de yer alan ve farklı aktörlerce üretilmiş birim konut planlarından güncel örnekler serimlenmektedir.

Gündelik hayatın ve mesleki pratiğin içinden süregelen bir merak ile başlayan araştırmanın beraberinde yapılan incelemeler, Türkiye’de özellikle son elli yıllık zaman diliminde birim konut iç mekân kurgusunun büyük çoğunlukla katı işlevselci yaklaşımla oluşturulan aynı planlama prensibi altında sınırlandığını ortaya koymaktadır. Bahsi geçen prensip sirkülasyonla ilişkilendirilmekte ve tez çalışmasında, birim konut iç mekânının yatay sirkülasyon olasılıkları ekseninde incelenmesi önerilmektedir. Güncel mimarlık pratiğinde birim konut planlamasında tartışılan-tartışılmayan meseleleri ortaya koymak, daha çeşitlenmiş birim konut planlamalarını ve yaşam alanlarını imkanı kılmak için gereken eleştirel yaklaşımları tartışmaya dahil etmek çalışmanın birincil motivasyonudur. Bu bağlamda yatay sirkülasyon mekânını odağına alan eleştirel bir bakış açısıyla, konut planlamasında yere ve kullanıcılarına bağlı olarak ayrışan iç mekân düzenlerine sahip konut üretiminin vurgulanması hedeflenmektedir.

Mimarlık pratiği içerisinde birim konut planlaması özelinde, çoğunlukla ve yeteri kadar tartışılmayan, indirgemeci ve tekil bir yaklaşımla kurgulanan bir birim konutun koridor mahallinin problemlili ve alternatif mimari olasılıklarıyla tartışılmaya değer olduğu savı öne sürülmektedir. Koridor mahallini odağına alan tez çalışması, bir sirkülasyon mahalli olarak koridorun tartışılmasının ve yatay sirkülasyon olasılıklarının irdelenmesinin, birim konut planlamasında farklı potansiyelleri ortaya çıkarabileceği düşüncesinden ilerlemektedir. Bunu yaparken de yatay sirkülasyon olasılıkları üzerinden birim konut planlamasında meydana gelen dönüşümlerin incelenmesi hedeflenmektedir. Çalışma sonucunda, ideal bir tipoloji yaklaşımı oluşturulması amaçlanmaz. Aksine, konuya dair bugüne dek var olan ve çalışmada tariflenen kriterlerle ayıklanan konut plan şemalarının bir serimi yapılarak, ortaya dökülen potansiyellerin tartışmaya açılması hedeflenir.

1.2 Tezin İçeriği ve Kapsamı

Birim konut planlaması üzerine yapılan uygulamalar, güncel konut pratikleri ve tasarım düşüncesinin gelişimi açısından koridor mahallinin tartışılmaya değer olduğu savıyla yola çıkılmıştır. Beraberinde yeni sorular üretmesi beklentisiyle, birtakım sorular araştırmanın çatkısını belirlemektedir: *Koridor mahalli, birim konut iç mekân kurgusunu nasıl etkiler? Koridor mahallini tartışmak, birim konut planlaması için*

nasıl potansiyeller taşır? Koridor mahalline alternatif yatay sirkülasyon ihtimalleri neler olabilir ve bu ihtimaller nasıl imkanlar için alan açabilir?

Günümüz Türkiye Mimarlık Üretiminde Koridor ve Konut İlişkisine Giriş bölümünde tez çalışmasında sorunsallaştırılan mesele somut örnekler üzerinden gerekçelendirilerek odağa alınmaktadır. Ardından, *Konuttan Birim Konuta Tarihsel Gelişim* olarak adlandırılan üçüncü bölümde, premodern dünyadaki konuttan, 19. yüzyıl sanayi kenti konutu ile modern konuta dek süregelen tarihsel ve gelişimsel bir aralık aktarılır. Avrupa merkeze alınarak konuttan birim konuta çizgisel bir tarihsel takip edilmektedir. Konutu dönüştüren gelişmelerin ilişkisi üzerinde durulan bölümde, konut tarihi içerisinde birimlerin oluşması ile birim konutun nasıl ele alındığına dair bir anlatı kurulmasına çalışılmaktadır. Bu bölümde sunulan bakış, düşeyde örgütlenen çok aileli konut bloklarında yer alan ve yalnızca yatayda kurulan birim konutlar değerlendirilerek oluşturulmaktadır. Konut iç mekânının kurgulanmasına dair, 20. yüzyılda getirilen ve bundan sonrasında baskın plan tipi haline gelecek işlevselci bakış açısının hakimiyet kurduğu prensiplere bu bölümde yer verilmektedir.

Birim konutun planlama yaklaşımları neticesinde beliren, öne çıkan ve sonrasında baskın hale gelen plan kurgusun temelini oluşturacak olan işlevselci planimetride, kilit roldeki mahallin koridor olduğu üçüncü bölümde ortaya koyulmaktadır. Koridor mahallinin arkeolojisi, çalışmanın dördüncü bölümünde *Yatay Bir Sirkülasyon Mahalli Olarak Koridor* başlığı altında aktarılarak, tarihsel ve kuramsal çerçeve geliştirilmektedir. Sirkülasyon kavramı ile mimarlığın ilişkisi üzerine bir girişin ertesinde, koridor mahallinin nasıl ortaya çıktığına ve etimolojik kökenine dair tarihsel bir araştırma yapılmaktadır. Böylelikle, birim konut planlaması içerisinde değerlendirilmek üzere, koridorun tüm yönleriyle tam olarak irdelenmesine ve tanımlanmasına çalışılmaktadır.

Yatay Bir Sirkülasyon Mahalli Olarak Koridor başlığı altında yer alan '*Koridorun Tarihsel Arka Planı*' adlı bölümün ardından, koridor mahallinin ortaya çıkışının açıldığı noktadan birim konut planlamasında yatay sirkülasyon olanakları ele alınmaktadır. *Birim Konut İç Mekân Kurgusunun Yatay Sirkülasyon İhtimalleri Ekseninde Değerlendirilmesi* olarak adlandırılan çalışmanın beşinci bölümünde, bir önceki bölümde ayrıntılı biçimde ele alınan koridor, örnekler aracılığıyla somutlaştırılmıştır. Bu örnekler çalışmaya kaynak oluşturan 2010 ve sonrasında yayınlanmış, 1950'lerden günümüze Avrupa'da üretilmiş konut mimarisi ve

planlaması örneklerinin incelendiği, derlendiği ve kategorize edilerek bir rehber kitap olarak sunulduğu mimari yapı kataloglarından dört tanesine başvurularak toplanmıştır. Bahsi geçen yayınlar şunlardır; “Typology+: Innovative Residential Architecture” (2010), “Floor Plan Manual: Housing” (2017), “Housing Design: A Manual” (2012), “Raumpilot: Wohnen” (2010). Çalışmanın veri setinin oluşturulduğu bu dört yayının seçilmesine; her birinin konut mimarisi ve planlamasına odaklanan 100’ü aşkın bir yapı veri tabanına sahip olmaları ve bu alanda kendi özgün mekânsal inceleme ve derleme kategorilerini analitik bir bakış açısıyla sistematik bir biçimde üretiyor olmaları ile çevrimiçi ortamda ve kütüphanelerde kolaylıkla erişilebilir olmaları gerekçe gösterilebilir.

Bu yayınlar içinde yapılan incelemede yalnızca inşa edilmiş olan projelere yer verilmekte ve örnekler çok katlı konutlardaki birbirini tekrar eden normal katlarda yer alan birim konutlardan seçilerek irdelenmektedir. Çalışma yalnızca düşeyde örgütlenen katlı, çok aileli konutlar (çok katlı konutlar, apartman-konutlar⁵) üzerinden değerlendirilmektedir. Birbirinden bağımsız konut birimlerinin düşeyde örgütlendiği ve yatayda yoğunlaşmak üzerine kurulu konut çözümleri olan; sıra evler, ikiz evler, aynı anda yapılmış tekil evler gibi tipolojiler çalışmanın kapsamında değildir. Bununla birlikte araştırma, konut bloğu ölçeğinde değil bahsi geçen konut bloğu tipolojisi içerisinde yer alan konut birimi ölçeğinde yapılacaktır. Konut birimi ölçeğine gelindiğindeyse sadece yatayda örgütlenen birim konutlar tartışmaya dahil edilmektedir. Bu birim konutlar içerisinde iki ve üç odalı olanlar ile metrekaresi olarak alansal yakınlık kuranlar içinden bir seçki yapılmıştır. Birim konut çerçevesinde, yaşam alanlarının farklı katlarda düzenlendiği, *duplex*, *triplex* çözümler veya yaşam alanının yarım katta bir planlandığı tipolojiler kapsam dışında bırakılmaktadır. Araştırmanın sorunsallaştırdığı yerel düzlemde gerçekleştirilen üretimin tek katta çözümlenen baskın yaklaşımda olması bu duruma gerekçe gösterilebilir. Yalnızca, düz ayak, *monopleks* konut birimleri analize tabidir. Aksi durumda, düşeyde kurulan

⁵ Türkçe’de “Apartman” kelimesi Fransızca “Appartement” kelimesinden kökenlenir ve çok katlı binalardaki bağımsız konut bölümünü ifade etmektedir. Fransızca’da kelimenin çoğul hali olan “Appartements” kelimesinin sonundaki “s” harfi okunuşlarda telaffuz edilmediğinden her iki halde de kelime aynı biçimde okunmaktadır. Sunalp (1999) buradan yola çıkarak ortaya attığı sav ile, buradan kaynaklanabilecek bir karışıklık sonucu kelimenin Türkçe’de “*her katında bir ya da birden fazla bağımsız konut bölümü olan çok katlı bina*” anlamına gelmesine rağmen aslında tekil anlama gelen “apartman” sözcüğü ile bilinmesine yol açtığını ifade eder. Bu bağlamda kelimeyi “Apartman-konut” ifadesi ile değiştirir.

örgütlenme geometrisinin bir getirisi olarak, yatay bütünlüğün parçalar halinde zaten kısmen ayrılarak konut iç düzenini oluşturma prensibine dayalı olmasının, olasılıkları halihazırda bir miktar azalttığı söylenebilir⁶. Bu durumda, benzer ve öngörülebilir tipolojilerin meydana gelmesi söz konusudur. Sonuç itibarıyla, sözü edilen bu konutlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Konut mimarisinde, zorlu kısmın toplumsal yapıyı şekillendirme süreci olduğu iddiasını taşıyan Wietzorrek ve Kuntscher'e (2010) göre, bir konut kompleksinde bir araya gelen ve öncesinde birbirini tanımayan sakinlerin nasıl bir araya geleceği, nasıl bir topluluk oluşturacağı ve nasıl bireyler olarak yaşayacağı, her neslin yeniden keşfetmesi gereken bir konudur. Wietzorrek ve Kuntscher'in bu düşünceleri aktardığı "Inhabiting Paths: On Ladders, Stairs and Galleries" başlıklı metin, konut birimine ulaşan sirkülasyon hacimleri üzerinden kurulan bir tartışmadır. Belirli bir erişim türünün sunduğu veya sunmadığı olanakları, hangi çevrelerin buna uyum sağlayabileceğini veya sağlayamayacağını gösteren bir sistem aktarılmıştır. Tartışma bu tür olasılıkları sunsa da mutlak kesinlikleri asla vaat etmez. Benzer şekilde ortaya koyularak, yatay sirkülasyon üzerinden temellendirilen ve birim konut içerisinde inşa edilen bu araştırma da ideal bir kesinlik ortaya koymak niyetinde değildir. Toplanan birim konut planları yatay sirkülasyon kurgusunun durumu üzerinden tasnif edilerek incelenmektedir. Belirlenen şemalar aracılığıyla yapılan bu okuma sürecinde, ideal olana dair bir arayış veya ideal bir konut tasarımı ortaya koyma gayesi söz konusu değildir. Bahsi geçen şemalar, kat planlarının yatay sirkülasyon ekseninde belli bir biçimde okunabilmesi, anlaşılabilmesi ve yatay sirkülasyon ekseninde ihtimallerin çeşitliliğinin vurgulanabilmesi, tasnif edilmesi sürecini kolaylaştırmak için kullanılan araçlardır.

1.3 Tezin Yöntemi

Tezde kullanılan yöntemler konut, birim konut ve sirkülasyon ile koridor ekseninde yapılan araştırma doğrultusunda birim konut örneklerinin derlenmesi ve yatay sirkülasyon olasılıkları ekseninde sunulmasıyla bunların plan çizimleri aracılığıyla yeniden yorumlanması ve karşılaştırılmasını içermektedir. Birim konut planlaması

⁶ Bilgin (1998) çok kata yayılmış konutların, kaçınılmaz olarak, mekansal gruplamalarla yatma-yaşama eksenini ayırmaya yatkın olmaları nedeniyle farklı mekân düzenleri oluşturmak için kısıtlı olduklarını belirtmektedir.

üzerine yapılan literatür araştırmasında, geleneksel konuttan 20. yüzyıla dek uzanan belirli bir zamanda yaşanan teknolojik, kültürel ve ekonomik değişiklikler ortaya koyulmuş ve bu değişikliklerin dönüştürücü güç olarak toplum ve konut meselesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Modernleşmenin beraberinde mimarlık disiplininin temel konularından biri haline gelen birim konut planlamasına dair yapılan üretimler araştırılmıştır. Bu üretimler içerisinde öne çıkan işlevselci bakış sirkülasyon mahalli ile ilişkilendirilerek koridor meselesinin anlaşılması üzerine etimolojik ve tarihsel bir serim yapılmıştır. Tez çalışmasının başlangıcında birim konut planlaması hususunda öne sürülen argümanlar örnekler aracılığıyla somutlaştırılarak incelenmiş ve yatay sirkülasyon ekseninde birim konut planlamasına dair farklı tasarım olanaklarının keşfedilmesine çalışılmıştır.

Nigel Cross'un 1982 tarihli "Designerly Ways of Knowing" adlı çalışması mimari tasarımcıların nasıl düşündüğü ve nasıl bilgi işlediği üzerine önemli bir bakış sunmaktadır. Mimari bilginin tasarımcıların bilgi birikimi ile birleştiği ve yaratıcılığı temellendirdiği söylenebilir. Cross (1982) mimari bilginin tasarımların içinde gömülü olduğunu, büyük bir kısmının mevcut emsallerde yattığını, bu emsallerin tasarımcılar için değerli bir öğrenme kaynağı ve tasarım sürecinin bir "sahne tarama" eylemi olduğunu savunmaktadır. "Sahne tarama", tasarımcının benzer projeleri araştırarak, onları sınıflandırarak ve karşılaştırarak başladığı bir süreçtir. Bu eylem, tasarımın soyut gereksinimlerinden yola çıkarak nihai nesneye geri dönmek için bir rehberlik sağlamaktadır. Yani tasarım süreci, emsallerin derinlemesine incelenmesiyle başlamakta ve geçmişteki başarılı veya başarısız çözümlerden öğrenmeyle şekillenmektedir. Dolayısıyla Cross (1982), mimarların projeleri deşifre etme ve projelerdeki bu örtük bilgiyi ortaya çıkarma yeteneğine sahip olduklarını öne sürmektedir. Benzer şekilde, Lawson'un 2004 yılına tarihlenen "What Designers Know" adlı çalışmasında tasarımcıların emsalleri incelemesinin önemi vurgulanmaktadır. Lawson (2004), emsallerin tasarım durumlarının altında yatan yapıları fark etmeyi sağlayan 'şemaları' geliştirmeye yardımcı olduğunu iddia etmektedir. Bu şemalar, tasarım sürecinde tasarımcıların düşüncelerini yönlendiren, onlara rehberlik eden ve farklı tasarım çözümleri arasında bağlantılar kurmalarına yardımcı olan zihinsel çerçeveler olarak değerlendirilebilir. Emsaller üzerinden elde edilen bu şemalar, gelecekteki tasarımlarda karşılaşılan zorlukları aşmak, yeni fikirleri geliştirmek ve estetik ile fonksiyon arasında denge kurmak için kullanılabilirler. Bu

durumda emsallerin incelenmesinin, tasarım sürecinde yaratıcılığı destekleyen ve tasarımcıların vizyonlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olan önemli bir araç olduğu söylenebilir. Mevcut bilgi birikimi ve deneyimler kullanılarak yeni çözümler bulunabilir ve tasarımın özünde yatan yapılar fark edebilir. Böylece sadece mekânları değil, aynı zamanda kullanıcıların yaşamlarını da şekillendiren çalışmalar ortaya çıkması ihtimali kuvvetlenir. Ebner'in (2010) de ifade ettiği üzere, *“mimarlığın bilimsel bir bileşeni vardır, ancak bunun ötesinde, her seferinde, her proje için, kısmen belirlenmiş bulguların belirli bir programa ve alana uygulanmasında yatan bir sanattır”*. Mimarlıkta otomatizm olamayacağını vurgulayan Ebner (2010), önemli olanın olasılıkları göstermek olduğunu, ironik bir şekilde yorumlamanın bir kazanım sağlamayacağını belirtmektedir. Bir mimari yaklaşımın her bağlamda aynı etkiyi ortaya koyması mümkün değildir. Mimari karar verme sürecinde, bir dizi unsura bağlı olarak bu etki değişiklik gösterebilmektedir. Sosyal parametreler söz konusu olduğunda da sadece belirli bir unsurun, bir mimari kompleksin sakinlerini belirlemekte yetersiz kalacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tezin kapsamında belirtilen kriterler doğrultusunda dört kitap olmak üzere bahsi geçen kataloglardan, yatay sirkülasyon çözümlerinde farklı yaklaşımlar sunan projeler seçilerek örneklenmiştir. İncelenen örnekler, plan düzlemindeki temsilleri ile ele alınmakta, yatay sirkülasyon yaklaşımlarına göre beş ayrı başlıkta kategorize edilmekte, yine plan düzleminde teze özgü olarak örneklerin yeniden temsilleri üretilmektedir. Bu temsillerde pencere, korkuluk, duvar gibi elemanlar aynı renkte farklı çizgi tipleri ile ayrıştırılmakta ve tüm çizgiler yatay sirkülasyondan temellendirilerek, plan üzerinden iç mekân kurgusu aktarılmaktadır. Plan temsili ile hazırlanan veri setinden faydalanılarak, koridorun sirkülasyon mahalli etiketi altında, programlanmış mekân olarak üretiminde ihtimallerin açığa çıkarılması için sistematik bir zemin oluşturulmaktadır. Bu vesileyle çalışma kapsamında 'koridor' ekseninde birim konut meselesinin tartışılmasının neden gerekli olduğuna dair olası sorulara kendiliğinden ve somut bir yanıt verilmiş olacaktır.

Mekâna pek çok farklı açıdan, farklı disiplin, mecra, temsil ve kavram yoluyla yaklaşılabileceği aşıkardır. Ancak, mimarlık disiplininin, geleneksel bir şekilde kendini planla ortaya koyması olasıdır ve ayrılmaz bir parçası olarak onu sahiplenmektedir. Mimari plan temsili mimarlık konvansiyonlarının gelişmeye başladığı 16. yüzyıldan günümüze dek yaşantının örgütlenmesine yönelik öncelikli

olarak tercih edildiği söylenebilir (Ackerman, 2002). Bahsi geçen her bir vakanın, tez çalışması içerisinde karşılaştırmalı olarak incelemesi ile takibinin kolaylıkla yapılabilmesi için aynı dile ve ölçeğe getirilmek üzere, teze özgü biçimde, orijinaline sadık kalınarak yeniden temsilleri üretilmiş, temsil yöntemi olarak ise plan çizimlerine başvurulmuştur. Plan, mekânda üçüncü boyuta, malzemeye, atmosfere veya bağlama dair bazı bilgileri taşımayabilir; ancak yine de ortaklaştırıcı bir dil oluşturulması ve konutu doğrudan mekân örgütlenmesi üzerinden okumayı kolaylaştırması dolayısıyla tercih edilmiştir.

Planlar, genellikle ölçeğe göre çizilen, yatay bir resim düzleminde ortografik izdüşümlerin çizimleridir. [...] Planlar bir nesnenin üç boyutlu karmaşıklığını iki boyutlu yatay açılara indirger. Genişliği ve uzunluğu betimlerken, yüksekliği göstermezler. Yatay üzerindeki bu vurgu planın sınırlamasıyken aynı zamanda gücüdür. [...] Planlar, gördüklerimizin veya öngördüklerimizin yatay düzenlemelerini ve desenlerini vurgular (Ching & Juroszek, 2019, s.154).

Ching'e (2019) göre okumanın ve anlamamanın zor olabileceği, esasen soyut olan bu yapılar (*planlar*) zihinsel haritalarla eşleşerek düşünceler ve fikirler için eylem alanı yaratmaktadır. Plan temsiliinin açtığı alan vesilesiyle taşıdığı potansiyeller, üst üste çoğaltılabilecek katmanlarla çalışma için değerlidir. Bu anlamda çalışmanın izlediği yol, birim konutta yatay sirkülasyon ihtimallerine dair irdelemeler ile oluşturulan izleğin ve yaklaşımların örnekler aracılığıyla yorumlanmasıdır.

Sonuç itibarıyla, sirkülasyon mahallinin hangi bakış açısıyla ele alındığı ve nasıl dönüştüğüne dair plana bağlı bir tipolojik tasnif yapılmıştır. Bu sınıflandırma beş başlık altında değerlendirilmekte olup her bir kategori içinde bulunan örnekleri deşifre edecek biçimde, başka türlü bir temsil biçimiyle bir grafik anlatım söz konusudur. Seçilen tüm örneklerin birim konut kat planları aynı dilde ve 1/200 ölçeğe plan temsilleri yeniden üretilmiştir. Tüm çizgiler yatay sirkülasyondan temellenerek, iç mekân kurgusunun devamlılığınca yerleştirilmiştir. Atmosfere kapalı ve açık hacimler, plan kurgusu içerisinde önem taşıyan ve boşluk olan hacimler, sirkülasyonun tekil olarak varolduğu ve başka eylemlerle bir araya geldiği durumlar aynı renkte farklı desenlerle tanımlanırken duvar, pencere, korkuluk gibi elemanlar yine aynı renkte farklı çizgi tipleri ile tanımlanmıştır.

2. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE MİMARLIK ÜRETİMİNDE KORİDOR VE KONUT İLİŞKİSİNE GİRİŞ

2.1 Türkiye ve Dünyada Koridor ve Konut Çalışmaları Literatürü

Çalışma, birim konut planlamasının ilgili aktörlerce kabullenilmiş olan bir prensip etrafında oldukça sınırlı çeşitlenmelerle üretildiği iddiasını gündeme getirmektedir. Çok çeşitli kültürel değerlere sahip, birbirinden farklı olası konut sakinlerinin bu sınırlılık içerisinde barınmasının problemli olduğunu öne sürerken kaçınılmaz olarak bu durumun sorgulanması üzerine yol almaktadır. Bu anlamda, araştırmanın literatürde yerleşebileceği konumu tespit etmek üzere 1950’lerden günümüze Avrupa’da üretilmiş konut mimarisi ve planlaması örneklerinin incelendiği, derlendiği ve kategorize edilerek bir rehber kitap olarak sunulduğu mimari yapı katalogları taranmıştır.

Bahsi geçen çalışmalardan ilki için, Oliver Heckmann ve Friederike Schneider tarafından hazırlanan “Floor Plan Manual: Housing” adlı çalışma, birim konut planlaması üzerine gerçekleştirilen uluslararası çalışmalar içinde referans gösterilebilir. Konut biriminin iç mekân kurgusuna dair yapılan araştırmaların konut planlaması çalışmalarının alt ölçeğe odaklanan önemli bir katmanı olduğunu belirten Heckmann & Schneider (2017), kat planı fikrinin bir yaşam biçiminin yorumlanmasını yansıttığını ifade etmektedir.

Uluslararası literatürde bu anlamda yer tutan bir başka referans a+t⁷ grubunun “Density Series” kapsamındaki çalışmalarıdır. Başlangıcı 2002 yılına dayanan çalışmalar, çok aileli konutlarla ilgili olarak önemli tipolojik referanslar haline gelmiştir. Yakın zamana tarihlenen bir başka uluslararası çalışma, Bernard Leupen ve

⁷ a+t *architecture publishers*, mimarlık üzerine yayın yapan bir editörlük şirketi olmakla birlikte herhangi bir kurum veya profesyonel bir gruptan bağımsız çalışmaktadır. İngilizce ve İspanyolca olmak üzere iki dilli yayın yapan kuruluş 1992’den beri faaliyet göstermektedir.

a+t *research group* ise 2011 yılında Aurora Fernandez Per adlı bir gazeteci ve mimar Javier Mozas tarafından oluşturulmuştur. Grup, toplu konutlar, yoğunluk, karma kullanımlar ve kamusal alanlar üzerine yaptıkları araştırmaları yaymayı amaç edinir.

Harald Mooij'in hazırladığı "Housing Design: A Manual" kitabıdır. Konut mekânının tasarlanmasının, hemen herkesin bir fikre sahip olması dolayısıyla basit bir iş gibi görüldüğünü söyleyen Leupen & Mooij (2012), bunun aslında çözülmesi zor bir bulmacanın tekrar tekrar doğrulanması olduğunu hatırlatmaktadır.

Leupen ve Mooij'in de çalışmalarını yanında konumlandırmış oldukları Roger Sherwood'un 1978 tarihli "Modern Housing Prototypes" adlı çalışması ve biraz daha öncesine dayanan, Helmut Sting tarafından hazırlanan "Grundriss Wohnungsbau" kitabı bu doğrultudaki çalışmalar için literatürde öne çıkan kaynaklar arasında gösterilebilir.

Ulusal literatürde bir tarama yapıldığında ise özellikle İhsan Bilgin'in konut üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar, araştırmaya ışık tutmaktadır. 20. yüzyıldaki konut deneyiminin barınma kültürünü köklü bir değişime uğrattığını ifade eden Bilgin (1998), bu dönemde, birim konut düzenlerinin herhangi bir gelenekle ilişkisi kurulamayacak bazı yeni koordinatlar üzerine kurulduğundan bahsetmektedir. Modernleşme ve konut meselesi ile bu meselenin Türkiye'de bulduğu karşılık üzerine Sibel Bozdoğan'ın üretimleri çalışmayı destekleyen bir kavrayış sağlamıştır. Bozdoğan (2013) yerelde yaşanan modernleşmeyi, konut üretimindeki süreçleri 1950'den günümüze dek harmanlarken sınıf ve kültür ayrımlarını yansıtan paradigmatik konut tipolojilerinin son elli yılda nasıl ortaya çıktığına dair sistematik olmayan bir bakış sunmaktadır.

Yakın tarihlerde Türkiye'de yapılmış olan ve tez çalışmasının yakınlık kurduğu akademik çalışmalara ise Tuğçe Eren'in (2014) "*İstanbul'daki Çok Katlı Yapılarında Mekânsal Değişim Sürecinin Analizi*", Sinan Şerifoğlu'nun (2019) "*Bitişik düzende üretilen yeni konut bloklarının incelenmesi: Kadıköy Caferağa ve Osmanağa mahalleri*" ve Natali Paşa'nın (2022) "*Apartman Tipi Konutların Pandemi Bağlamında Mekânsal Çözümlerinin İncelenmesi*" adlı yüksek lisans tezleri ile Bora Can Aksoy'un (2018) "*Konut İç Mekânlarında Tektipleşme*" ve Esra Yavuz Öztürk'ün (2018) "*Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Birim Konutta Dolaşım Mekanının Değişimi*" araştırmaları örnek verilebilir.

2.2 Koridor Mahallinin Türkiye Güncel Konut Üretimindeki Yerinin Sorunsallaştırılması

Koridorun yatay sirkülasyon çözümü olarak Türkiye güncel konut üretimindeki yeri, bu çözümün tek tip bir plan tipolojisine indirgenerek normlaşmasının sorunsallaştırılması ve bu duruma dair örnekler tez çalışmasının bu ilk bölümü altında aktarılmaktadır. Çalışmanın işaret ettiği soruna dair yapılan açılımın hem kuramsal çerçevede hem de örnekler üzerinden sunulmasında Aksoy (2018), Öztürk (2018) ve Şerifoğlu'nun (2019) araştırmaları ve ortaya koydukları veri setleri dayanak alınmıştır.

Koridor mahallinin, özellikle birim konut planlaması tarafından bakıldığında, kategorize edilmiş ve üzerine akademik perspektiften çalışma yapılmış mahaller arasında, tekil bir yaklaşımla konumlandırıldığı söylenebilir. Türkiye'de 1930-2010 yılları arasında, parsel ölçeğindeki tekil konutların birim konutları (Yavuz Öztürk, 2018), yine 2000 sonrasında ayrık nizam parsel ölçeğinde (Aksoy, 2018) ve bitişik nizam parsel ölçeğinde (Şerifoğlu, 2019) kentsel dönüşüm ile yenilenen konutların birim konutları üzerinde yapılan araştırmaların bulguları, Türkiye'de üretilen birim konutlarda, güncel üretimlerin beraberinde son 50 yıllık zaman dilimi içerisinde yapılan üretimlerde de benzer plan yaklaşımının uygulandığını göstermektedir.

Ayrık nizam düzendeki örneklerin toplanmasında, Aksoy'un (2018) Kadıköy Bağdat Caddesi bölgesinde üretilen yeni konut bloklarındaki konut birimlerinin planlaması üzerine yaptığı araştırmanın veri setinden faydalanılmıştır. Aksoy (2018), konut stoku yenilenmesi kapsamında 2000 sonrasında üretilen ve kullanıcıların büyük çoğunlukta belli olduğu birim konutların planlamasındaki gelişmelerin incelenmesini hedeflediği araştırmasında 42 farklı konut bloğuna ait normal katlarda 82 birim konut planı incelemiştir. Araştırma sonunda ulaşılan bulgular her üç konuttan ikisinin aynı plan kurgusuna sahip olduğunu göstermektedir. Bahsi geçen baskın plan kurgusunun, katı işlevselci anlayışla oluşturulan yatma-yaşama ekseninin keskin ayrımına dayanan mekânsal bir örgütlenmeye sahip olduğu görülmektedir. Çalışmanın devamında alt gelir grubuna yönelik olarak devlet tarafından hazırlanan TOKİ tip konut planları irdeleyen Aksoy (2018), sonuçları bir önceki bulgularla karşılaştırmış ve sonucunda birim konutun iç mekân kurgusunda; gelir ve eğitim düzeyi fark etmeksizin, kullanıcılar da içinde olmak üzere tüm aktörlerin bir kabullenme ile aynı plan şeması üzerinde aynı fikri paylaştıklarını ortaya koymuştur. Bu durum birim konut

planlamasının kullanıcıyı da içine alan çeşitli aktörlerce onaylanmış bir plan kurgusu etrafında çoğaldığı iddiasını kuşkusuz bir biçimde güçlendirmektedir. Aynı şekilde birim konut planlamasına dair güncel çalışmaların da bu ekseninde kısıtlandığını söylemeyi mümkün kılmaktadır.

Bitişik nizam düzendeki örneklerin toplanmasında ise Şerifoğlu'nun (2019), Kadıköy'ün Osmanağa ve Caferağa Mahallelerinde incelenen parsel üzerinde dönüşüm geçirmiş konut bloklarının değerlendirildiği veri setinden faydalanılmıştır. 20 adet yapı parseli üzerinde üretilmiş yapıların konut bloğu ve konut birimi ölçeğinde planlama tercihleri bağlamında incelenmiş olduğu çalışmada, dönüşüme uğrayan yapıların eski planları ile yeni planları arasında bir karşılaştırma söz konusudur. 61 adet konut birimini inceleyen Şerifoğlu (2019), yeni planlarda sirkülasyon alanlarının neredeyse yarı yarıya düştüğünü ortaya koymaktadır.

Öztürk (2018), günümüzde devam eden mimari tasarım tartışmalarının içinde birim konut planlamasının bir tasarım konusu olarak artık neredeyse var olmadığı iddiasını ortaya koymuş ve niceliksel veriler ışığında değerlendirilen birim konut planının konut arzı yapan aktörler ile bu alanda faaliyet gösteren meslek insanları arasında onaylanmış bir şemanın çeşitlenmelerinden ibaret olduğunu söyleyerek araştırmasıyla bu duruma kanıtlar sunmaya çalışmıştır. Öztürk (2018), çalışmasında günümüzde birim konut planlaması içerisinde dolaşım mekânının salt geçiş alanı olarak değerlendirildiğini, genel olarak mutfak dışındaki banyo, tuvalet gibi ıslak hacimlerin konutun karanlık alanlarında konumlandırıldığını vurgulamıştır. Öztürk'ün çalışmasında irdelediği problemin tespitini güncel konut üretimleri üzerinden yapan Aksoy'dan farklı olarak, Öztürk bu incelemeyi 1930-2010 tarihleri aralığında yapmakta ve Türkiye'de yer alan, çeşitli süreli mimarlık yayınlarında yer bulmuş olan çok katlı konutlar üzerinden konut birimi içerisindeki değişimi gözlemlemektedir. Öztürk'ün araştırması kapsamında oluşturduğu veri seti, Türkiye'de günümüzde tekrar tekrar üretilmekte olan plan tipolojisine dek konut biriminin iç mekân şemalarının geçirdiği tarihsel dönüşümü ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında herhangi bir alternatif ya da öneri sunmayan Öztürk, problemi tahlil etmektedir. Aksoy ve Öztürk'ün çalışmalarında tespit etmiş oldukları problemi benzer şekilde sorunsallaştırmakta olan “Birim Konut Planlamasında Koridor Tipolojisine Karşı Yatay Sirkülasyon İhtimalleri” isimli bu tez çalışmasında ise bahsi geçen çalışmalardan farklı olarak; baskın plan şemasında kilit roldeki koridor mahalli,

sirkülasyon kavramı üzerinden koridorun etimolojik ve tarihsel evrimi ile yeniden değerlendirilmekte, evrensel düzlemde birim konut planlamasındaki olası alternatif yaklaşımlar yatay sirkülasyon ekseninde sınıflandırılarak çalışma kapsamında belirtilen koşullar doğrultusunda toplanan örnekler aracılığıyla deşifre edilmekte ve tartışılmaktadır.

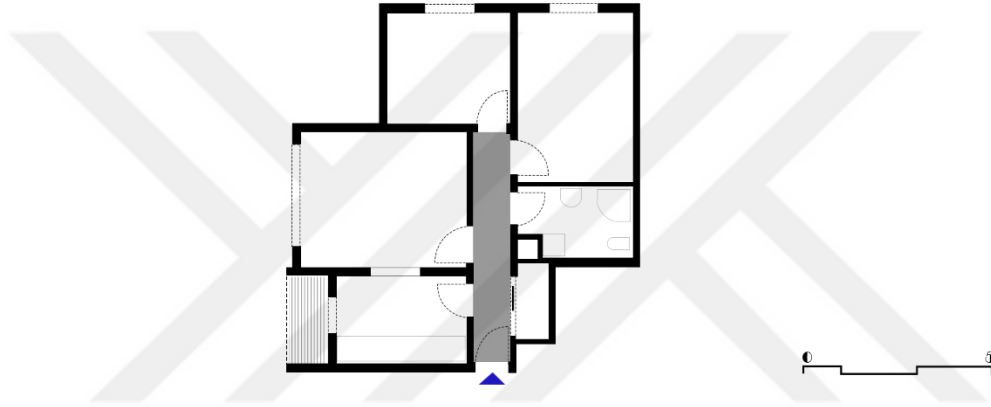
Türkiye’de, özellikle 2000 sonrasında yapılan konut üretimlerinde bu plan tipolojisi ile baskın olarak karşılaşmanın kaçınılmaz olduğunu ortaya koymak niyetiyle, birim konut planları örneklenmiştir. Bahsi geçen planlar için TOKİ, KİPTAŞ gibi kitlesel ölçekte konut üretimi yapan kamu kaynaklı aktörlerin beraberinde yine kitlesel gayrimenkul yatırımı yapan özel sektör aktörleri ile küçük parsel ölçeğinde tek yapı üreten müteahhitlerin ortaya koyduğu 2000 sonrasında üretilen konutlar örneklenmiştir. Bu örnekler içinden birbirini tekrar eden normal kat planlarından birbiriyle alansal yakınlık kuran ve iki ile üç odalı birim konut planları seçilmiştir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 : Koridorun yatay sirkülasyon çözümü olarak normlaştığı ve tek tipe indirgenen plan tipolojisine dair toplanan örnekler (Kılıç Ataselim, 2024).

İlk olarak Türkiye genelinde konut üretimindeki merkezi büyük aktör olan TOKİ⁸ tarafından site düzeninde, alt-orta gelir grubu için üretilmiş olan ve tip-proje olarak Türkiye’de çeşitli şehirlerde kullanılan konut bloklarındaki birim konut planları içerisinde iki ve üç odalı tip konut planları örneklenmiştir.

Birbirinin tekrarı olan planların hepsinde benzer bir yatay sirkülasyon yaklaşımı söz konusudur. İki odalı tip konut planında konutun girişi oldukça dar bir koridora açılmaktadır (Şekil 2.2). Bu koridor doğal ışıktan ve direkt doğal havalandırmadan yoksundur. Konuttaki tüm mahallerin girişi aynı koridor üzerinden gerçekleşmektedir, ancak koridorun genişliği plan boyunca sabittir.

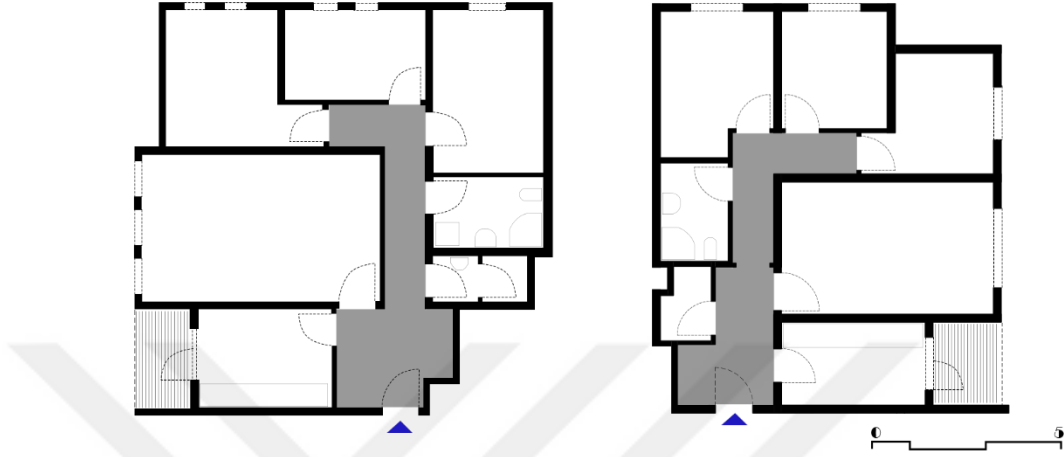
Şekil 2.2 : TOKİ 2 Odalı Tip Plan (B1), 75 m2 (Url-2).

Üç odalı tip planlar incelendiğinde ise iki odalı plandan farklı olarak konut girişinde küçük ölçekli bir giriş alanı ile devamında koridorun birlikteliği ile karşılaşılmaktadır (Şekil 2.3). Yine doğal ışık ve havalandırmadan yoksun olan koridor, iki odalı tip plandakine benzer bir genişliktedir ve üçüncü odaya giriş için L şeklinde kurgulanmıştır.

Bir diğer örnek grubu, konut üretiminde İstanbul’da yereldeki büyük aktör olan KİPTAŞ tarafından inşa edilmiş konut bloklarındaki birim konut planlarından elde edilmiştir. TOKİ ile benzer olarak site düzeninde ancak daha küçük ölçekte, yine alt-orta gelir grubu için üretim yapan KİPTAŞ’ın farklı projeler için üretilmiş iki odalı ve

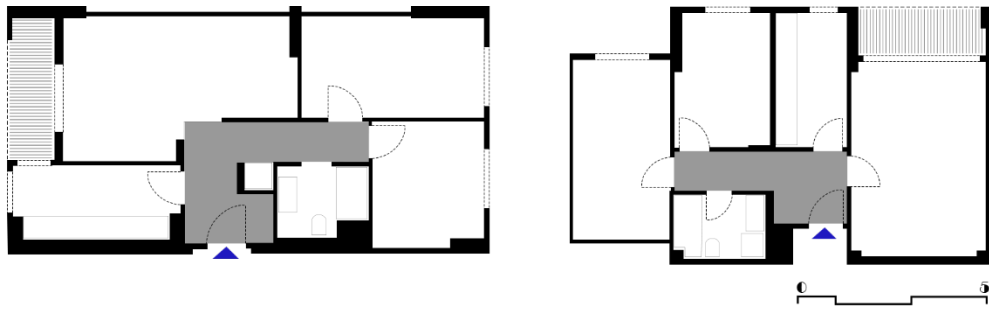
⁸ Türkiye’de 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın talimatları ile 1984 yılında yürürlüğe giren 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı olarak kurulmuş olan kurum (TOKİ), 412 ve 414 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 1990 yılında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı adları altında iki ayrı idare olarak örgütlenmiştir (Url-1).

üç odalı tip konut planları örneklenmiştir. İki odalı konutlar için, Tuzla Aydınlık Evler ve Çınar Evler projelerindeki ve üç odalı konutlar için ise Tuzla Meydan Evler projesindeki tekrar eden normal kat planlarından seçilen, yaklaşık alansal büyüklükteki birim konutlar örneklenmiştir.

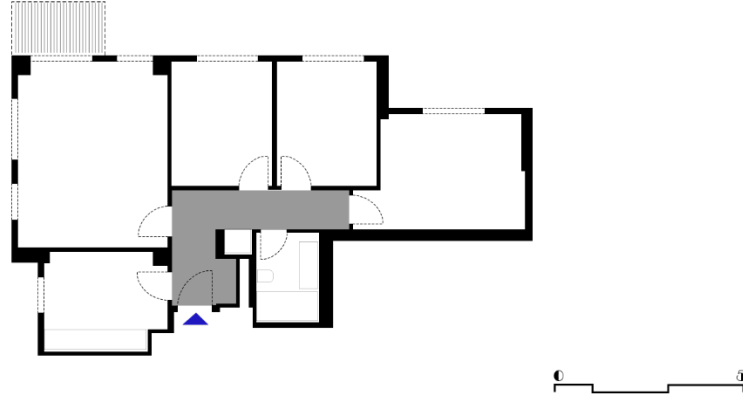
Şekil 2.3 : TOKİ 3 Odalı Tip Plan (C1-solda, 110 m2), (K1-sağda, 105 m2) (Url-3).

Tuzla Aydınlık Evler ve Çınar Evler projelerindeki iki odalı birim konutlarda, küçük ebatlı bir giriş alanı minimum boyutlarda kurgulanmış bir koridora açılmaktadır (Şekil 2.4). Her iki plan tipinde de yatma mekânları bir tarafta toplanırken salon ve mutfak diğer tarafta yer alır. TOKİ’de örneklediği üzere KİPTAŞ’ın tip planlarında da koridor doğal ışık ve havalandırmadan yoksundur.

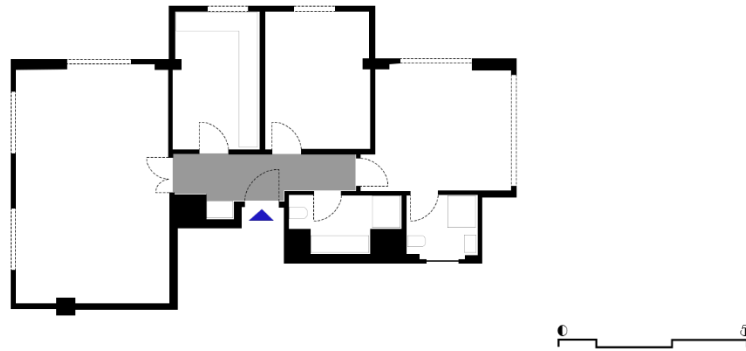
Şekil 2.4 : KİPTAŞ 2 Odalı Tip Plan Tuzla Aydınlık Evler 77 m2 (solda) (Url-5), 2 Odalı Tip Plan Çınar Evler 75 m2(sağda) (Url-6).

Üç odalı konut için örneklenen Tuzla Meydan Evler birim konutunda yine küçük ebatlı bir giriş alanı koridora bağlanmaktadır (Şekil 2.5). Tüm mekânlara aynı koridor üzerinden erişim sağlanırken koridorun genişliği boylu boyunca sabittir. Mutfak ve salon giriş hizasında sonlanmış ve yatma mekânları koridor etrafında sıralanmıştır.

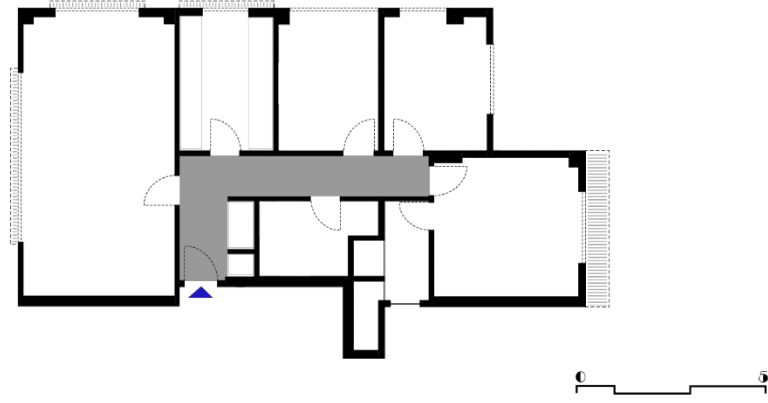
Şekil 2.5 : KİPTAŞ 3 Odalı Tip Plan Tuzla Meydan Evler 90 m2 (Url-7).

Kamu kaynaklı konut üretimi yapan TOKİ ve KİPTAŞ dışında, İstanbul sınırları içerisinde, küçük parsel ölçeğinde, müteahhitler tarafından inşa edilen ayırık nizam ve bitişik nizam⁹ düzenindeki konutlar içerisinde, yine tekrar eden normal kat planlarından iki veya üç odalı birim konut planları örneklenmiştir. Ayırık nizam yapılaşma örneği olarak iki odalı Halimağa Apartmanı ve üç odalı Yazıcıoğlu Apartmanı değerlendirilmiştir. Halimağa Apartmanı birim konut planında herhangi bir giriş alanından bahsetmek mümkün değildir (Şekil 2.6). Giriş, koridorun ortasına açılmaktadır ve tüm konut iç mekânlarına bu koridor üzerinden erişim sağlanmaktadır. Yatma mekanları konutun bir tarafında toplanırken, mutfak ve salon bir diğer taraftadır.

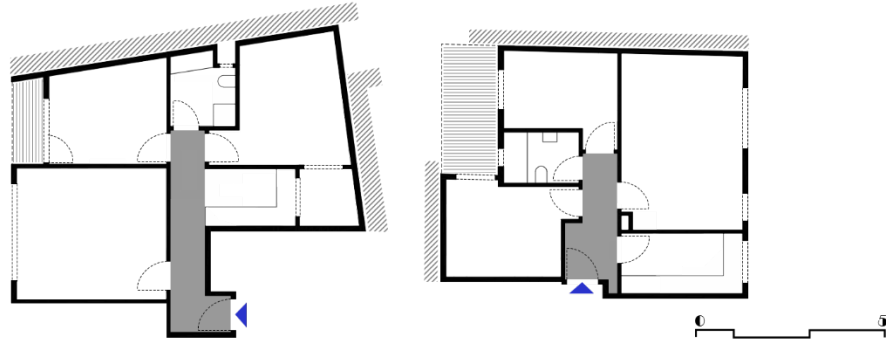
Şekil 2.6 : Parsel Ölçeğinde Ayırık Nizam Yapılaşma, Halimağa Apartmanı, 2 Odalı, 85 m2, Kadıköy/İstanbul (Url-8).

⁹ Çalışmanın bu bölümü için ayırık nizam düzendeki örneklerin toplanmasında, Aksoy'un (2018) Kadıköy Bağdat Caddesi bölgesinde üretilen yeni konut bloklarındaki konut birimlerinin planlaması üzerine yaptığı araştırmanın veri setinden; bitişik nizam düzendeki örneklerin toplanmasında ise Şerifoğlu'nun (2019), Kadıköy Caferağa ve Osmanağa mahallelerinde üretilen konutların konut birimlerinin planlaması üzerine yaptığı çalışmanın veri setinden faydalanılmıştır.

Şekil 2.7 : Parsel Ölçeğinde Ayrık Nizam Yapılaşma, Yazıcıoğlu Apartmanı, 3 Odalı, 109 m2, Kadıköy/ İstanbul (Url-9).

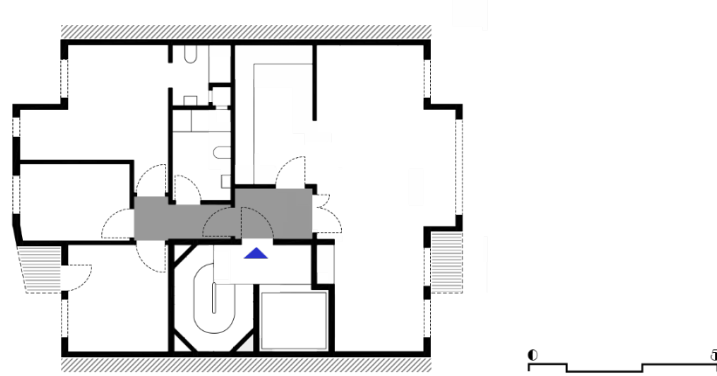
Bir diğer ayrık nizam yapılaşma örneği olan üç odalı Yazıcıoğlu Apartmanı'nda ise oldukça küçük ebatlı bir giriş alanından bahsedilebilir (Şekil 2.7). Bu alan azami ölçülerde kurgulanmış bir koridora açılmaktadır. Konutun içerisindeki tüm birimlere bu koridor üzerinden erişim sağlanırken, oda sayısındaki artışın koridorun uzamasına neden olduğu söylenebilir. İki odalı örnekte olduğu üzere yine yatma ve yaşama mekânları arasında bir ayrımla gruplama yapıldığı gözlemlenmektedir.

Şekil 2.8 : Parsel Ölçeğinde Bitişik Nizam Yapılaşma, Köşem Apartmanı, 2 Odalı, 79 m2 (solda), Köşe Apartmanı, 2 Odalı, 80 m2 (sağda), Kadıköy/İstanbul (Şerifoğlu, 2019).

Bitişik nizam yapılaşma örneği olarak iki odalı Köşem ve Köşe Apartmanı (Şekil 2.8), üç odalı Müşerref Hanım Apartmanı (Şekil 2.9) değerlendirilmiştir. İki odalı örneklerin her ikisinde de neredeyse giriş kapısı genişliğinde bir koridor üzerinden tüm mekânlara erişilmektedir. Üç odalı örnekte de konut alanı ve oda sayısındaki artışın

koridorun boyutlarını etkilemediği görülmektedir. Konut girişi koridorun ortasına açılırken, yatma ve yaşama mekânları koridorun farklı uçlarında konumlanmaktadır.

Şekil 2.9 : Parsel Ölçeğinde Bitişik Nizam Yapılaşma, Müşerref Hanım Apartmanı, 3 Odalı, 100 m², Kadıköy/İstanbul (Şerifoğlu, 2019).

Sorunsallaştırılan plan tipolojisini aktarmak üzere serimi yapılan birim konut plan örnekleri, farklı ekonomik gelir grupları için konut üretimi yapan farklı aktörlerin ortaya koyduğu, farklı yapılanma koşulları ve farklı ölçeklerdeki konut bloklarından seçilmiştir. Ancak her bir örnekte aynı plan şeması yaklaşımının uygulandığı görülmektedir. Türkiye genelinde, alt-orta gelir grubu için büyük ölçekte kitlesel üretim yapan TOKİ'nin; İstanbul genelinde, yerel aktör olarak alt-orta gelir grubu için büyük ölçekte üretim yapan KİPTAŞ'ın; yerelde, küçük parsel ölçeğinde bitişik veya ayırık nizam yapılaşma koşulunda tek yapı üretimi yapan müteahhitlerin tek tip plan kurgusu üzerinde yoğunlaşmış olduğu söylenebilir. Dolayısıyla konut üretimi yapan aktörler, konutun kullanımı için öngörülen ekonomik çerçeve ve ölçek değişse de birim konut plan yaklaşımının aynı olduğu, indirgemeci bir bakış açısıyla konut iç mekânının tekrar tekrar üretildiği gözlemlenmiştir.

3. KONUTTAN BİRİM KONUTA TARİHSEL GELİŞİM

Konuttan Birim Konuta Tarihsel Gelişim bölümü, geleneksel konuttan 20. yüzyıla dek uzanan belirli bir zaman dilimi içerisinde yaşanan kültürel ve ekonomik gelişmelerin toplumda neden olduğu değişimin etkileri ile konutu ve spesifik olarak konut birimini dönüştüren gelişmelerin ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bu bölümde bir konut tarihi anlatısından ziyade konut tarihi içerisinde birimlerin oluşması, bir araya gelmesi ile birim konutun ve birimin iç mekânının nasıl ele alındığı, nasıl düzenlendiği ile ilgili bir anlatı oluşturulması amaçlanmıştır.

3.1 Premodern Dünyada Konut

Konut kavramı için pek çok tanımdan söz edilebilir. Çeşitli sözlüklerde, “insanların içinde yaşadıkları ev, apartman vb. yer; mesken, ikametgâh” (Url-10); “bir ya da daha çok insanın ikamet ettiği yer, ev, mesken, ikametgâh” (Hasol, 2010), “insanların içinde yaşadığı barınak” (Url-11), “dış dünyaya karşı koruma ve güvenlik sağlayan özel kapalı alan” (Janson & Tigges, 2014) gibi tanımlamalar yapılmaktadır.

Konutun köklerine bakıldığında, güven duygusu ve korunma halinde olma beklentisiyle tarih öncesi çağlarda da karşılaşmak mümkündür. En primitif haliyle konut, insanların doğanın olası zorlu şartlarından, yırtıcı varlıklardan ve kimi zaman birbirlerinden korunmak üzere sığındıkları bir mağara, bir barınak veya kulübe olabilir. Göçebe bir yaşam şeklinden yerleşik bir düzene evrilen dönemde, ağaç kabukları, çalılar, yapraklar veya toprak gibi doğanın sunduğu materyaller kullanılarak barınaklar inşa edilmektedir. Barınakların ateşin keşfedilmesi ile birlikte dönüştüğü ve bu durumun toplulukların meydana gelmesine temel oluştururken sosyal yaşantıyı da etkilemiş olduğu söylenebilir. Vitruvius (1914), “Ten Books on Architecture” kitabının *The Origin of The Dwelling House* bölümünde insanların ateşle karşılaşmaları üzerine anlattığı bir hikâye aracılığıyla, ateşin keşfinin insanların bir araya gelerek iletişim kurmalarına, dolayısıyla sosyal ilişkilerin gelişmesine vesile olduğunu belirtmektedir. Böylelikle, birbirlerinden öğrenmekte ve barınaklarını inşa ederken birbirlerinin tecrübelerinden de faydalanmaktadırlar. Farklı coğrafi koşullar altında bir araya gelen

farklı topluluklar, yaşadıkları çevrenin onlara sunduğu imkanlar ve deneyimler altında birbirlerinden farklı barınaklar inşa etmektedirler (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Vitruvius'un tasvirlerine göre resmedilmiş illüstrasyon, Vitruvius Teutsch, 1548 (Url-12).

Diğer varlıklardan kendilerini ayıran özelliklerini fark eden insanların barınaktan bugüne uzanan inşa etme serüveni başlamış olur. Vitruvius'a göre (1914) bu öyle bir gelişmedir ki uygarlığın başlangıcı olarak görülebilir. Bu anlatı, konutun mimarlığın kökenine dair bir sembol haline gelmesine aracılık ederken farklı biçimlerde pek çok kez görselleştirilmiştir. Vitruvius'un anlatısının çok sonrasında bile mimarlığın ve konutun kökeni üzerine tartışmalar ile ilkel barınağa dair anlatılar devam etmiş, farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur.

Yerleşik düzenin kurulmasıyla birlikte, kalıcı olabilmesi için dayanıklı konutların inşa edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bir diğer taraftan, toplayıcılık ve avcılık faaliyetlerinin dışında, tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Yaşamın bu yeni düzeninin beraberinde toplumun yapısı da dönüşüme uğrarken, ilişkiler farklılaşmaktadır. Geleneksel konut olarak adlandırılacak olan bu konutlar, ilk etapta dairesel formu yapılarıdan oluşmaktadır ve yalnızca tek bir hacimden söz edilebilir, herhangi bir

mekânsal ayrım yoktur (Leupen & Mooij, 2012). Kapalı alan içerisindeki tüm yaşantı bu tek mekân içerisinde dönmekte ve tüm gereksinimler burada çözümlenmektedir. Uyunan yer ile oturlan yer aynıdır. Modern yaşam kültüründen farklı olarak, bugün çekirdek aile olarak tanımladığımız ebeveyn ve çocuklardan oluşan birliktelik haricinde daha geniş kapsamlı bir akraba güruhu beraber yaşamaktadır (Leupen & Mooij, 2012). Bireysel bir alan söz konusu olamamakla beraber, zaman içerisinde doğan ihtiyaçlara göre konuta eklemeler yapılabilmektedir. Aynı konutu paylaşan birey sayısının arttığı durumlarda konuta bir başka hacim eklenirken tam tersi durumlarda ise fazla olan kısımlar eksiltilmektedir. Dolayısıyla, geleneksel konutun ihtiyaç doğrultusunda plansız bir biçimde, kendiliğinden şekillenip gelişim gösterdiği çıkarımı yapılabilir.

Konutlar, inşa etmek üzerine uzun yıllar boyunca tecrübe kazanmış zanaatkarların bilgi birikimleri ile deneme ve yanılma süreci içinde değişime uğrayarak yapılmaktadır (Aran, 2000). Ustaların ortaya koyduğu anonim bir mimarlık söz konusudur. Konutun konumu ve temel yapı malzemesi ise bulunduğu fiziksel çevreye bağlı olarak şekillenmektedir. Yalnızca yakın çevrenin sunduğu malzemelerin kullanıldığı konutun inşası, coğrafik koşulların dışında, kültürel ve sosyal çevrenin de etkisi altındadır. Aran (2000), geleneksel konutları, kır insanının doğa olaylarını yıllarca gözleyerek elde ettiği deneyimiyle aklı arasındaki eşsiz etkileşimin ürünleri olarak nitelemektedir. Toplumsal gelişmeler ışığında, çalışma hayatının devreye girdiği durumda konut, çalışma mekânı ile birlikte kurulmaktadır. Geleneksel konut ile endüstri devrimi sonrasında şekillenen konut arasındaki temel fark da bu noktada yatmaktadır. Mesleki faaliyetlerin yürütüldüğü atölye veya imalathane, konutun bir bölümünden pay almaktadır. Konutun birden çok katlı olduğu durumlarda, zemin katı iş yeri olarak kullanılırken, üst kat konut sakinlerinin yaşama ve yatma mekânıdır.

Geleneksel konut, doğrudan doğal çevreye uyum sağlayan yerel malzemelerle ve anonim yapma bilgisi ile inşa edilmekte, konutun büyüklüğü zaman içerisinde gelişen gereksinimler doğrultusunda kendiliğinden şekillenmekte, son olarak ve en önemlisi, barınma ve çalışma mekânları geleneksel konutta bir arada çözümlenmektedir. Aran'a (2000) göre, kır insanı yapı yapmak için değil, yerle ilişkili olarak kurduğu dünyası için inşa eder ve bu yapı onun yeryüzündeki sığınağıdır; bu yüzden de bir barınağın ötesindedir.

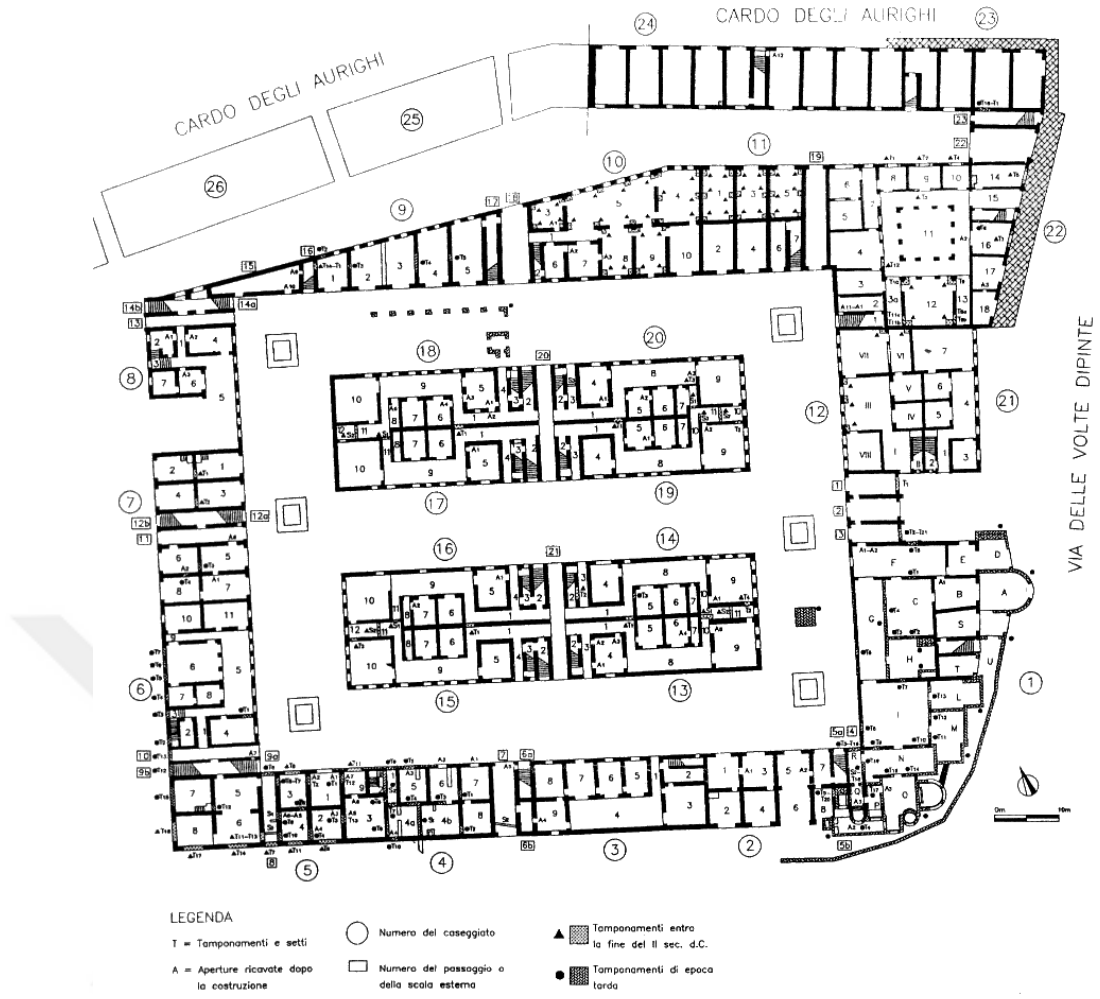
Geleneksel konuttan, Endüstri Devrimi ertesinde yapılanan konuta geçilmeden önce, geleneksel konuttan biraz daha geriye, Antik Roma'daki insulalara bir özet bilgi olarak bakılmasının, insulaların apartman olgusu ve birim konut ile kurduğu benzerlikler açısından konuya katkısı olacağı düşünülmüştür. Antik Roma'da “bir bina bloğu” anlamına gelen “insula¹⁰” kelimesi, Latince'de tam manasıyla “bir ada” anlamındadır (Url-13). Anatomi alanında kullanıldığında ise “müstakil” veya “kendi başına duran” anlamlarını taşımaktadır.

Antik Roma'da özel konutlar, zarif kent konakları ve sayfiye evleri, sosyal olarak daha seçkin katmandaki insanlar içindir. Çoğunlukla, alt ya da orta sınıftaki insanların yaşam sürdürdüğü insulalar, Antik Roma kentlerindeki konut ihtiyacının büyük bir kısmını karşılamışlardır. M.S 4. yüzyıla ait bir kaynakta M.S. 315'te Roma'da yaklaşık kırk beş bin insula bulunduğu bilgisini vermektedir (Becker, 2016).

Bir anlamda çoklu yapı olarak da tanımlanan insulalar (Şekil 3.2), Bilgin'e göre (2010), dünyanın ilk metropolü sayılabilecek Büyük Roma'da ortaya çıkmış olan ve o dönem için apartman olgusuna en yakın kavramlardır. Büyük Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile silinecek olan bu yapıların izlerinin, 17. yüzyılın sonlarından itibaren apartmanlarda varlık göstermekte olduğunu böyle bir bakış açısından söylemek mümkündür.

Birden fazla insanın konakladığı çok katlı ve çok odalı yapılar olan insulaların zemin katları üst katlardan daha değerlidir. 6-7 katlı insula yapılarının işlevsel organizasyonu bu duruma göre kurulmaktadır. Zemin kat ağırlıklı olarak ticari işlevler barındırırken, üst katlar, ışıklık görevi gören bir avlu etrafında sıralanmış odalardan oluşmaktadır (Şekil 3.3). İnsula sahipleri bu odaları kiralayarak gelir elde etmektedirler (Mckay, 1998). İnsulaların içindeki kiralık odalarda banyo ve tuvalet gibi altyapılar yoktur. Seçkin sosyal tabakadaki insanlar, tüm olanakları tastamam olan, parklarla çevrili ve altyapı eksikliği olmayan geniş saraylarda yaşarken alt tabakada yer alan halkın büyük kesimi, yetersiz olanaklar içindeki odalarda kalmakta ve bu çok katlı insulalarda barınmaktadır (Bumin, 2016).

¹⁰ Çoğul kullanımda: *insulae*.

Şekil 3.2 : Ostia Kenti, 3. Bölge Yerleşkesi, Insula IX, Garden Houses (Url-14).

Şekil 3.3 : Antik Roma'da alt tabakanın yaşadığı "insulae" (Bumin, 2016).

3.2 19. Yüzyıl Sanayi Kentinde Konut

Michel Ragon'a (1998) göre üretimin ve paranın güç aracı olduğu bir toplum şekli olan sanayi uygarlığı, 19. yüzyılda birdenbire ortaya çıkmamıştır; ticari faaliyetlerden doğan yeni sınıf katmanı burjuvaziye de içine alarak, beş yüzyıl içerisinde, yavaş yavaş gelişim göstermiştir. Ancak buhar makinasının keşfi ile sanayinin kurulabileceği alan genişlemiş ve makine çağı böylece tetiklenmiştir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren 19. yüzyıl boyunca, Endüstri Devrimi bir şeyler üretme ve dünyada hareket etme biçimini önemli ölçüde değiştirmiştir (Rowe, 2000). Bundan sonrasında varlık gösterecek her kuşak için yeni bir durumun içinde yer alarak yeni sorunlarla karşılaşma ve bunları çözmekle yükümlü olma durumu söz konusudur (Sunalp, 1999).

Sanayinin ve ticaretin gelişmesiyle kapitalist toplumun temelleri sağlamlaşmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle, Endüstri Devrimi'nin etkisinde ekonomik, teknolojik ve demografik pek çok alanda gelişmeler olmuştur. Doğum ve ölüm oranları arasındaki fark açılırken ölüm oranında yaşanan düşüşle beraber nüfusta bir artış başlamış, ortalama yaşam süresi uzarken nüfusun yapısında bir değişim yaşanmıştır. Öte yandan küçük işletmelerin yerini büyük fabrikalar almış, yeni ulaşım olanakları ortaya çıkmış, demiryolları kurulmuştur. Fabrikaların yoğunlaştığı bölgelerde, nüfusta yaşanan olağan dışı artış pek çok konunun beraberinde konut sorununa yol açmıştır.

Mağaralardan ilkel bir barınağa, yerleşik hayat ile birlikte ihtiyaca göre biçimlenen ve ev ile iş yerinin beraber konumlandırıldığı tarımsal dönem konutuna uzanan konut tarihi, yeni bir eşikle karşı karşıyadır. Üretim biçimlerinde yaşanan dönüşümler, demografik ilişkilerin yeniden biçimlenmesine neden olmuştur. Bundan öncesinde toprak sahibi veya işletmeci olarak nitelendirilebilecek köylüler, endüstrinin içinde çalışan işçiler olarak yeniden konumlanmaktadırlar. Dolayısıyla, tarımsal alanlardan ticaret ve sanayi şehirlerine yoğun bir göç dalgası yaşanmış, fabrikalarla beraber işçi sınıfı şehirlere yığılmıştır. Şehirler hem olağan doğumlarla hem de olağan dışı göç dalgasıyla kalabalıklaşmıştır. Bununla beraber, geliştirilen yeni ulaşım ve iletişim olanakları ile yolculuk süreleri azalmış, bir nevi yollar kısaltılmıştır.

Endüstri Devrimi ile başlayan makine çağının bir getirisi olarak nüfusun beklenmedik artışı ile tüm çevrelerde konut sorunları baş göstermiştir. Nüfustaki yığılma binalarda da tam anlamıyla karşılığını bulmuş, üst üste ve yan yana yığınlar halinde konutların hızla üretilmesine girişilmiştir. Tüketime dayalı bu konut üretiminde, kalıcılıkla ilgili

bir endişenin söz konusu olmadığı ve konutların geçici ürünler olarak değerlendirilmeye başlandığı söylenebilir.

Barınma talepleri doğrultusunda yetersiz kalınması ile konutların birimlere bölünmesi ve konut birimlerinin ki bunlar aslında tek göz odadan ibaret mekânlardır, kiralanması meselesi başlamıştır. Talep çokluğu kiralarda aşırı yüksek artışları beraberinde getirmektedir. Bu kira düzeninde mutfak ortak bir yaşama birimi olarak değerlendirilirken konutlar oda oda kiralanmakta, talep ve kiraların çokluğundan sebeptir ki odaları kiralayan kişiler, konut sahiplerinden gizlice alt kiracılar da almaktadırlar (Bilgin, 1992). Birimleri kiraya vermek mülk sahibi için yüksek oranda kâr sağladığından, binalar tepeden aşağı insanla doldurulmak üzere yapılmaktadır. Bu durum, düşük bütçeli, aynı zamanda düşük kaliteli konutların yapılmasına, sonraları ise farklı konut tipolojilerinin ortaya çıkmasına vesiledir.

Devletin müdahalesinin söz konusu olmadığı ve “*bırakınız olsun, bırakınız yapılsın*¹¹” düşüncesi altında ilerleyen bu süreç, doğal ışıktan yoksun, hava kalitesinin önemsenmediği, altyapı bağlantılarının yetersiz olduğu sağlıksız konut çevrelerinin oluşmasına neden olmuştur (Ragon, 1998). Yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan hal böyleyken, 19. yüzyılın ortalarında devlet otoriteleri gittikçe vahim bir hal almış olan konuya müdahil olmuştur. 1848 yılında İngiltere’de sağlık yasası¹² devreye girmiş, sağlık yasasını takiben 1851’de bir konut yasası¹³ çıkarılmıştır. Bu yasalarla konut birimlerinin doğal hava ve gün ışığı alması yönünde kurallar koyulmuş ve belli tanımlamalar yapılmıştır. Bu yasalar iki farklı açıdan değerlendirilebilir. Sağlıksız yapısal alanların daha insani koşullara büründürülerek düzeltilmesi hususunda pozitif yönde etki eden yasaların, aynı zamanda, kurallar bütünü çerçevesinde birbirini tekrar eden, monoton bir yapılı çevrenin ortaya çıkmasına yol açtığı söylenilebilir. Bilgin’e (1992) göre, sanayileşmenin yaygınlaşmasından 20. yüzyılın başına dek, özellikle Avrupa şehirlerindeki konut üretiminde, devletin aslında tam anlamıyla müdahil olamadığı ve barınma koşullarının kendiliğinden bir işleyişle belirlendiği bir sistem söz konusudur.

¹¹ Adam Smith tarafından ortaya koyulan anlayış.

¹² Orj. *Public Health Act*

¹³ Orj. *Labouring Classes Lodging Housing Act*

19. yüzyılın ikinci yarısında, nüfus artışının beraberinde, bir diğer tarafta beklentileri eskiye oranla daha çok olan varlıklı orta sınıfın, burjuvazinin yaygınlaşması mimarı konut tasarımına çeken bir gelişmedir (Bilgin, 2000). Dolayısıyla, 19. yüzyılın bu etkiler altında şekillendiği söylenebilir. İlk olarak burjuva sınıfının beklentileri ve konutlarının da tıpkı kendileri gibi toplumun diğer kesimlerinden “ayrıcalıklı” bir çizgide olmasıyla ilgili talepleri, mimarları işin içine çekerek, zanaatkarlar ve ustaların ortaya koyduğu apartman mimarisini dönüştürmüştür (Bilgin, 2000). Bununla birlikte, 19. yüzyılın birçok büyük şehrinde ortaya çıkan apartman formatını ara bir form olarak tanımlayan Bilgin (1998), bu formatın istikrarlı bir barınma kültürünün ifadesi olmaktan çok, inşaat alanını maksimize etmenin rasyonalitesine işaret ettiğini belirtmektedir.

Üretim ögesi olarak görülmeye başlayan konut, John F. C. Turner’ın (1972, s.151) ifadesine göre “*hareketsiz bir isimden ziyade aktif bir faaliyettir*”. Daha önce de bahsedildiği üzere, konut, üst gelir gurubundan ‘ayrıcalıklı bir kesimin’ aidiyetinde değilse, neredeyse 19. yüzyılın sonlarına kadar mimarların faaliyet gösterdiği alanlar arasında yer bulamaz. Ancak sonrasında yaşanan toplumsal gelişmeler, nüfustaki anormal artış, sınıfsal düzenin çeşitlenmesi gibi etkenlerin mimarları konut alanında tasarım yapmak üzere heyecanlandığı söylenebilir. Böylece 19. yüzyılın sonu itibarıyla başlayan ve 20. yüzyıla yayılan bu dalga, konut sorunu için çözüm önerileri üretmeye başlamıştır. Bundan sonrasındaki çağlarda da mimarların başat meselelerinden biri haline gelecek olan konut meselesinin, mimarlık disiplini dönüştürdüğü ifade edilebilir. Tanyeli’ye (2004) göre, özellikle konut mekânı ve barınma kültürü modernleşmenin en belirgin somutlaşma alanlarından biridir.

19. yüzyıl, orta sınıfın günlük yaşantısında büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Faaliyetlerimizin kapsamında sosyal organizasyonda meydana gelen değişikliklerin, genellikle evin kullanımı ve konut için taşıdığı önemle doğrudan ilişkili olduğunu belirten Leupen ve Mooij (2012), bu dönemdeki konut yaklaşımının da bunun bir neticesi olduğunu dile getirmektedir. Geleneksel konut ile Endüstri Devrimi sonrasında gelişen modern konut yaşantısı arasındaki temel ayrımlardan biri iş yerinin barınma alanının dışına çıkmasıdır.¹⁴ Böylece konut ile kamusal alan

¹⁴ “Konutta yaşama ve çalışma alanlarının ayrılmış olması, o dönemde erkeğe özgü olan kamusal alanı ve yine aynı dönemde kadının temsil ettiği ailenin özel alanı olan evi birbirinden koparmış olur. Böylece

birbirinden ayrılmış olur. Öncesinde, geniş aileleri ağırlamasına rağmen yalnızca birkaç odadan oluşan ve aynı zamanda içinde yaşayanların iş yeri olan konutun, mahremiyetin çok da ortada olmadığı olası bir kargaşanın yeri olduğunu söylemek olasıdır.

Sınıfsal farklılıklar artarken toplumda yeni katmanlar oluşmakta, işçi sınıfı ve burjuvazi birbirinden son derece farklı konutları ve çevreleri paylaşmaktadırlar. Bu değişimin bir sonucu olarak farklı konut sunum modelleri¹⁵ ile ‘toplu konut’ modelleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl toplu konutları, genel olarak, bugün bilinen anlamda “birim konut” düzeni oluşturmaktan ziyade, bir koridor veya bir merdiven sahanlığı etrafına dizilen asgari ölçülerdeki standart odalarla kurulmakta ve mutfak, tuvalet gibi servis hacimleri ortak kullanıma açık olacak şekilde planlanmaktadır (Bilgin, 1997).

Bu dönemde ortaya çıkan yeni konut sunum modelleri Bilgin (1997) tarafından beş başlık altında irdelenmektedir. Daha önce de bahsi geçmiş olan, mutfak ile tuvaletin ortak kullanıldığı ve yalnızca minimum ölçülerdeki ayrı ayrı kiralanabilir odalardan oluşan “*Kira Konutları: Back-to-Back Housing, Katlı Avlulu Bloklar*” bu modellerden ilkidir. Bu konutlarda genel olarak alt gelir grubundaki kişilerin yaşadığı söylenebilir. Geleneksel yapım yöntemleri ile üretilen bu konutların üretiminde mimarın herhangi bir varlığı olmamakla beraber, doğal hava ve ışıktan yoksun sağlıklı yaşam alanlarıdır. “*Mülk Konutları (Tek Evler, Apartmanlar)*”, nüfusa oranla sayısı oldukça az olan üst gelir grubundaki burjuvazinin tercih ettiği konutlardır. Bu konutların üretimi, ilk başlarda daha usta zanaatkarlar tarafından yapılırken, sonraları sürece mimarlar da dahil olmuştur. “*Kent Dışı Yerleşmeler (‘Cottage’ler, Lojman Konutlar)*” şehrin dışına konumlanmış olan ağır endüstri bölgelerinde çalışmaya gelen işçilerin konaklamaları için inşa edilen konut modelleridir. Bunların bir kısmı yol kenarlarında, geleneksel konutu anımsatan bir veya iki katlı kulübelerdir. Bir diğer tarafı ise fabrikaların hemen yakınlarında kurulan lojman konutlar oluşturur. Lojman konutların, bugün bilinen anlamda, toplu konuta, dolayısıyla birim konutlara örnek oluşturabileceği söylenebilir. “*Kent İçi İstisnai Örnekler*” ise alt gelir grubundakiler

konut içerisindeki kamusal karşılaşma imkânı ortadan kalkarken; konutun işlevinde ve algılanmasında farklılaşmalar olur” (Bingöl, 2001).

¹⁵ Bilgin (1997) bu modelleri şöyle sıralar: *Kira Konutları (Back-to-Back Housing, Katlı Avlulu Bloklar)*, *Mülk Konutları (Tek Evler, Apartmanlar)*, *Kent Dışı Yerleşmeler (Cottage’ler, Lojman Konutlar)*, *Kent İçi İstisnai Örnekler, Ütopyacı Deneyisel Yerleşmeleri*.

için şehir içinde oluşturulan ender yaklaşımlardır. Kira konutlarının aksine ışık ve hava alan, altyapı düzenlemeleri olan daha sağlıklı mekânlardır. Son olarak “*Ütopyaçı Deneyisel Yerleşmeleri*”, konut üretimindeki bu karmaşaya alternatif üretmek niyetiyle yola çıkan ve kaybolan kültürün yerine çağa uygun yeni bir kültür koymak isteyen kesimin konuya yaklaşımlarıdır. Yeni kurulacak olan, mevcut kentten uzakta, ideal bir kent ve içinde yaşayan ideal bir toplum hayali söz konusudur.

19. yüzyıl sanayi kenti konutunu, tarımsal dönem geleneksel konutundan ayıran temel iki önemli noktadan söz edilebilir. Konut önceleri geniş aileleri ağırlarken, bu dönemde yalnızca çekirdek aile içindir. Bununla birlikte, geleneksel konutta ev ve iş yeri bir arada, aynı çatı altında planlanırken, 19. yüzyıl ev ve iş yerinin birbirinden ayrılmasına, yani kamusal ve özel alan ayrımının yaşanmasına sahne olur. Bu durum sosyal olarak kamusal karşılaşma olanaklarını kısıtlarken, konut algısını değişime uğrattır.

Walter Benjamin (2021), 19. yüzyılın kültür tarihini toplumsal temelleri ve 20. yüzyıla ait uzantılarıyla irdelediği “Pasajlar” yapıtında, ilk kez evde kendine özel, kişisel dünyasını yaratan “birey”in ortaya çıktığından bahseder. Benjamin’e (2021) göre, yaşama alanı ile çalışma alanı birbirinin karşısı durumundadır; bireyin yaşama alanı iç mekândadır ve iç mekân birey için evrenin temsilcisiyken salon adeta dünya tiyatrosunda ayrılmış bir loca görevindedir. Elbette Benjamin bu fikirleri ortaya koyarken 20. yüzyılın perspektifinden bakmaktadır, keza 19. yüzyıl çoktan sona ermiş durumdadır. Geçen yüzyılın bıraktığı izlerden etkilenmiş olan bir toplumun içinden gözlemlerini aktarır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler konut, şehir ve eve dair her şey üzerinde yaşanan dramatik dönüşümün başrolündedir. 20. yüzyıl boyunca da bu etki yaşam biçimleri ve konut düşünceleri üzerindeki devamlılığını korumuştur. Leupen ve Mooij’e (2012) göre, bu gelişmeler çağımızda hala devam etmekte olup, hepsi içerisi ile dışarısı arasında kalan belirleyici çizginin her iki tarafında da faaliyetlerin örgütlenmesine odaklanmaktadır.

3.3 Modern Konut

Modern çağda konut mimarisini değerlendirdiği ve modern konutların nasıl daha uygun bir biçimde yapılabileceği sorusunu gündeme getirdiği “Modernity and Housing” kitabında, Peter Rowe (2000), modern çağın ortaya çıkışı için I. Dünya Savaşı sonrası döneme işaret etmektedir. Bu dönemde, kabul gören zaman-mekân

kavramları parçalanırken geleneksel mimari terk edilerek büyük sosyo-kültürel değişimler yaşanmaktadır. Rowe (2000), modern konutların yaygın olarak uygulanmasına hem Avrupa hem de Amerika’da tanıklık eden tarih aralığı olarak iki farklı periyottan bahsetmektedir: 1920-1930 yılları arasında yaşanan savaş sonrası inşai faaliyetlerin oldukça yoğunlaştığı dönem ve 1970-1980 yılları arasında Batı’nın sosyoekonomik istikrarının temellerinin tehdit altında kaldığı dönem.

İkinci Endüstri Devrimi olarak adlandırılan ve yaklaşık 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başına denk düşen dönemde, yüksek kar arayışında olan büyük işletmeler eski tekil üretim birimlerinin yerini alırken zaman yönetimine verilen önem artmıştır. Üretim hacminin en üst düzeye çıkarılabilmesi ve elde edilen kârı yükseltmek için üretim süreçleri organize edilerek yeniden yapılandırılmıştır. Durmaksızın devam eden bir seri üretim için çalışma hayatı standartlaştırılırken iş bölümü ile beraber sıradan insanın makinelerle entegre olması bir gereklilik haline gelmiş ve mekanikleşen dünya endüstri toplumunu meydana getirmiştir (Talu, 2012).

Henry Ford’un 20. yüzyıl başında ortaya koyduğu seri üretim bandı, süre ve maliyetleri neredeyse yarı yarıya düşürerek otomobil üretiminde büyük farklar yaratmıştır. Kitlesele üretim ve kitlesele tüketim kavramlarının zihinlerde yer edinmesinde önemli bir yer tutan Ford işin pratik tarafını tutarken, Frederick Winslow Taylor ve Frank B. Gilbreth ile Lillian M. Gilbreth geliştirdikleri yöntemlerle işin bir diğer tarafındaki isimlerdir (Rowe, 2000). Fabrikalardaki üretim aşamaları, Taylor tarafından bilimsel verimlilik yaklaşımıyla geliştirilen ve *Taylorizm* olarak adlandırılan yöntemle denetlenmektedir. Bir işin ne kadar sürede ve en verimli biçimde hangi iş bölümü ile yapılabileceğine dair çalışmalar ise Gilbreth’ler tarafından yürütölmektedir. Böylece, iş uygulanmadan önce verimi artırmaya yönelik bir planlamadan bahsedilebilir. Ford, ürünün hareketi ile üretim bandını kurgularken, Taylor işçinin hareketleri planlayarak üretim süreçlerini şekillendirmektedir. Bu dönemde üretim süreçlerindeki bu dönüşümün bir benzeri ile konut mekânının da karşı karşıya kaldığı pekâlâ söylenebilir. Konut, fabrikalardaki üretim yaklaşımlarına benzer biçimde rasyonelleştirilerek, bilimsel verimlilik çalışmalarıyla standardize edilmiştir (Talu, 2012). İnsanın günlük yaşantısındaki hareketin konut iç mekânında da karşılık bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde konutun modernleşme hareketini destekleyen isimlerden Lillian Gilbreth ve Christine Frederick konut iç mekânında mutfak tasarımını verimli hale getirmek üzere çalışmalar yapmışlar ve bu

çalışmaları takiben Margarete Schütte Lihotzky ise mutfak tezgâhını adeta bir montaj hattı gibi yorumlayarak Frankfurt Mutfağı'nı ortaya koymuştur (Talu, 2012). Daha sonraları Alexander Klein, konut iç mekanındaki sirkülasyonu minimize etmek üzere benzer bir verimlilik yaklaşımını birim konut planlamasına uygulamıştır (Rowe, 2000). Bu anlamda standardize edilen mekân örgütlenmeleriyle konutun ileri düzeyde rasyonelleştiği dönem olarak 1920 ve 1930'lu yılların belirginleştiği söylenebilir (Talu, 2012).

Rowe'un (2000) ifadesine göre, doğaçlama ile kendiliğindenlik yerini belirli süreler içinde bilinen bir formatın resmiyetine bırakır ve böylece zaman, yaşamlarımızın mekânsal deneyiminde bir dereceye kadar kesinlik iddia eder; *"mekânın temsil edilme ve anlaşılma biçimi, özellikle zaman karşısında, kayda değer ölçüde değişmiştir"*.

20. yüzyılın en dertli konularından birinin konut sorunu olduğunu ifade eden Bilgin'e (1998) göre, bu sorun her gündeme geldiğinde fazla konuşulmuş olmanın ağırlığını taşıırken, bir diğer taraftan, her tartışıldığı dönemin yeni öncelikleri ve değerleri altında da yenilenmiş olur. 19. yüzyıl toplumlarının başlıca sosyal problemi haline gelmiş olan konut için 20. yüzyıl, gittikçe artan konut sorunu, iki dünya savaşı ve beraberinde yaşanan gelişmelerle, pek çok değişikliğin habercisidir. Şehirler, yoğun endüstri ve ekonomi faaliyetleri altında metropol¹⁶ ölçeğine ulaşmış durumdadır. 19. yüzyıla oranla çok daha fazla insan ve dolayısıyla üretilmesi gereken daha fazla konut söz konusudur. Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında sanayi kentlerinde kamu kaynakları ve kamunun desteklediği kaynaklar ağırlıkta konut üretimi için ayrılmıştır (Rowe,1993).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Avrupa'da meydana gelen ekonomik kriz ve büyük çaptaki konut sıkıntıları, farklı arayışları tetiklemiştir. Üretim yöntemlerinin rasyonelleştirilmesi ve standardizasyona yönelik kat planı organizasyonları, bina tipleri ve bunların topluluklarına ilişkin temelde ekonomik bir bakış açısı, konut tartışmalarını domine etmiştir (Heckmann ve Schneider, 2017). Dolayısıyla, 20. yüzyılın başında hâkim olan kırsal ve kentsel yaşam arasında bir denge kurabilmek üzere ortaya atılmış olan bahçe-şehir anlayışının yerini, 1920'ler itibarıyla bir dizi

¹⁶ Bilgin (1998), Murat Uluğ ile Kenan Güvenç'in altını çizdiği şehir ve metropol ayrımını şu sözlerle aktarır: *"Şehir kendi içinde süreklilikleri, sınırları, algılanabilir ritimleri olan tanımlı bir mekân birimidir. Metropol ise fragmanter bir yapıdadır; nerede başlayıp nerede biteceği, nerelere sıçrayacağı, etkilerinin nerelere kadar uzanacağı kestirilemez."*

yenilikçi konut faaliyeti doldurmuştur. Bahsi geçen yenilikçi yaklaşımlar içerisinde büyük ölçekli şehir genişlemeleri, geniş avlulu bloklar, yüksek katlı konutlar, büyük bloklar örneklenebilir. Bu dönemde üretilen konut yerleşmelerinin modern endüstri toplumunun işleyişi ile uyumlu hale getirilmesine çalışılmıştır.

20. yüzyılın ilk yarısında standartlaşma, esneklik, çeşitlilik gibi modernleşmenin ilkeleriyle sağlıklı modern konutu inşa etmek üzere çalışılmıştır (Talu, 2012). Konut sektörünü dönüştürecek olan değişikliklerin ilkinin inşaat ölçeğindeki sıçrama olduğunu ifade eden Bilgin (2000), teker teker inşa edilen apartmanların yerini, mimarlar tarafından tamamı tek seferde tasarlanan yerleşmelerin aldığını belirtmektedir. Bununla beraber ulaşımdaki imkanlarının da gelişmiş olması ve toplu bir biçimde insanların bir yerden diğer yere kısa sürede taşınabiliyor olması fiziki çevrenin dönüşümüne etki etmiştir. Sonuçta, gündelik yaşam ile sosyal ilişkilerdeki “*fragmanterleşme*”¹⁷ nin yerleşmelerin fiziki yapısına taşındığını ve yine sosyal yaşantıdaki çözümlerin bu yapılarda okunur hale geldiğini belirten Bilgin’e (1998) göre, *yaşantısal süreksizlikler mekânsal süreksizliklerle örtüşmektedir*.

Talu’ya (2012) göre metropollerin tüm mekânlarını rasyonellik idealiyle düzenleyip örgütleyen modernleşme, evi rasyonelleştirerek nesnelleştirirken, sermayeci sistemin bir ürünü olarak da metalaştırmakta ve bir arzu nesnesine dönüştürmektedir. Bir diğer taraftan Bilgin’in (1998) ifadesine göre, geleneksel barınma kültürünü ortadan kaldıran, kimi zaman zannedildiği gibi 20. yüzyıl modernizmi değildir, gündelik yaşama şekli barınma kültürünün eskisi gibi kalamayacağı biçimde zaten değişmiştir. Dolayısıyla, bu dönemde aslında barınma kültürünün yeniden inşa edilme çabası söz edilebilir.

Konut yapılarına gaz erişiminin sağlanması, merkezi şebekeler oluşturularak altyapı bağlantılarının kurulması, bu dönemde ortak kullanıma tabi olan banyo ve tuvaletlere olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Her konutun kendine özel banyosu, tuvaleti ve bir mutfak vardır. Hatta ve hatta yapılan elektrik ve kablo bağlantıları ile evlere yerleşen televizyon, telefon ve ‘*world wide web*’ ile evin içinden dış dünya ile bağlantı sağlanmıştır. Hızla yayılan bu yenilikler, dış dünyayı evin içine aldığı oranda, evin içini de dış dünyaya açmıştır (Leupen & Mooij, 2012).

¹⁷ Bilgin’in kendi ifadesi birebir kullanılarak aktarılmıştır.

Konut ile ilgili pek çok yeni söylemin ortaya çıktığı 20. yüzyılda üretilen konutları öncekilerden ayıran başlıca özellik toplu olarak yapılmaları ve bu üretimin tekrarlar üzerine kurulu olmasıdır (Bilgin, 2000). Bu tekrarların nasıl çeşitlendirilebileceği konusuysa mimarların üzerine çokça düşündüğü bir nokta olarak gösterilebilir. Kolaylıkla ve çok üretmek üzere aynının farklı olasılıklarını üretmek üzere çalışılırken, 19. yüzyıldan farklı olarak genişlemeye açık yerleşmeler yerine, daha içe kapalı sistemler üzerine yoğunlaşmıştır.

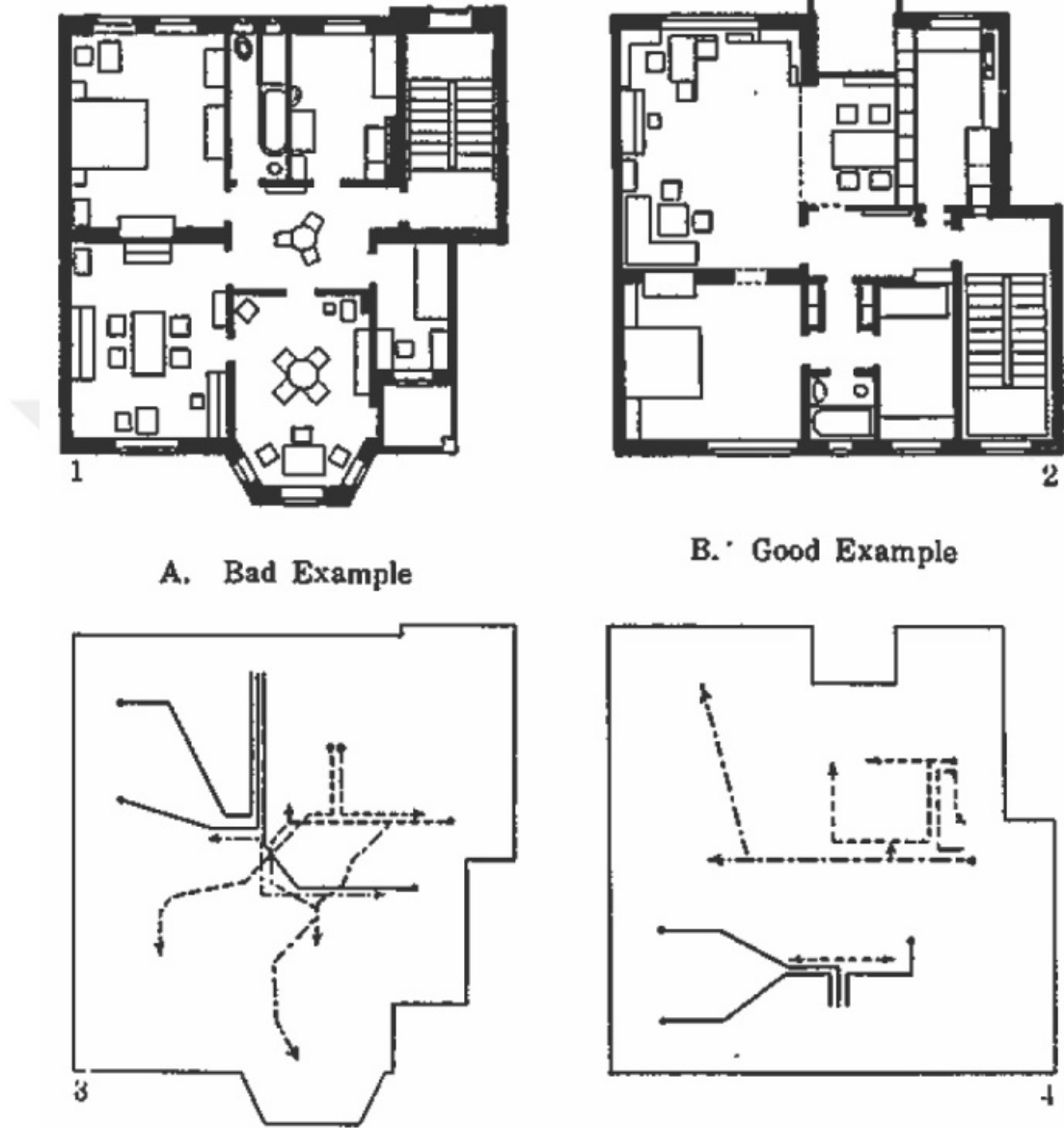
20. yüzyıl konut birimlerinin iç mekanlarının düzenlenmesine dair prensipler hususunda birbirinden farklı yaklaşımlara sahne olmuştur. Bilgin'e (1998) göre, 'özel hayat' mekânları haline gelen konut birimlerinin üst üste ve yan yana getirilerek küme halinde aynı çatının altında toplanması 19. yüzyılın 20. yüzyıla bıraktığı bir mirastır; ancak 20. yüzyıl bu durumu farklı bir biçimde yorumlamıştır. 20. yüzyıl konut deneyiminin barınma kültürünün mikro-kozmosunu da köklü bir dönüşüme uğrattığını söyleyen Bilgin (1998), bu dönemde birim konut düzenlerinin "herhangi bir" gelenekle ilişkisi kurulamayacak, ilişki kurulduğunda da bunun ancak "dışsal" olacağı bazı yeni koordinatlar üzerine kurulduğunu belirtmektedir.

20. yüzyılın birim konutun iç düzenine yeni kalıplar getirdiğini söyleyen Bilgin (1998), yüzyıl boyunca üretilmiş planimetrik dağarcık incelendiğinde geniş bir çeşitlenme ile karşılaşılacağını, ancak bu dağarcığın aslında üç esas kalıbın çeşitlenmesi olduğunu belirtmekte ve bu kalıpları şöyle açıklamaktadır:

Birincisi hiçbir mekânı sabitlemeyen serbest planimetridir. (...) duvarların mobilyalarla birlikte mekân içinde "yüzebildiği" (yer değiştirebildiği) bu "serbest mekân" ("total mekân") anlayışı 20. yüzyılın repertuarına vazgeçilmez bir biçimde çakılmış olmakla birlikte, konuttan çok büro binalarında yaygın bir format hâline gelmiştir. (...) ikinci ve daha yaygın olan, eşit büyüklükteki odalardan oluşan, işlevleri baştan sabitlenmemiş eşdeğer mekanların biraraya gelmesiyle kurulan planimetrik kalıptır. Alexander Klein'ın manifestal bir biçimde sunduğu üçüncü ve en çok bilineni ise mekân büyüklüklerinin işlevlerine göre farklılaştığı ve kümelenerek ayrıştığı (yatma-oturma eksenini) fonksiyonalist plan kurgusudur¹⁸ (Bilgin, 1998, s. 89).

¹⁸ Alıntılanan metin üzerindeki vurgulamalar tarafımdan yapılmıştır.

Konut iç düzenine getirilen bu üç kalıp içerisinde Klein'in öne sürdüğü fonksiyonalist ya da işlevselci planimetri olarak adlandırılan plan kurgusu çalışma kapsamında öne çıkmaktadır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Alexander Klein'in sürtünmesiz yaşam için önerdiği işlevsel plan kurgusuna geçiş önerisi (Evans, 1997).

Klein, 1928 yılında yayınlamış olduğu “Kat Planlarının Oluşturulması ve Küçük Konutların Mekânsal Tasarımı ve Değerlendirme için Yeni Yöntemler¹⁹” adlı makalesinde geleneksel bir konut planı ile yatma-yaşama ekseninde ayrıştırdığı işlevselci planimetriyi karşılaştırmaktadır. Geleneksel plan tipinde mekânsal açıdan

¹⁹ Alm. *Grundrißbildung und Raumgestaltung von Kleinwohnungen und neue Auswertungsmethoden.*

ayrıntılı bir düzenlemenin ve gruplamanın olmayışından, yatak odalarının yaşama birimleri ile aynı koridoru paylaşıyor olmasından, hareket alanlarının birbiriyle çakışıyor olmasından şikâyet eder. Klein, önerdiği plan anlayışında problem olarak işaret ettiği bu konuları çözümlmek üzere hareketlenmiş ve etraflıca düşünülen fonksiyonların mekânsal karşılıklarında minimum alan ile maksimum fayda aramıştır. Sirkülasyon alanını daraltarak ve parçalayarak yaptığı değişiklik ile kullanım alanlarını genişlettiğini ifade etmiştir. Her bir faaliyetin diğerini aksatmadan gerçekleştirilmesi için mekanları üç ayrı grupta toplamaktadır; yatma, yaşama ve servis hacimleri. Belli kriterler altında planları değerlendirmeye alan Klein, küçük mekânlarda maruz kalınabilecek olan algısal dağınıklığı önleme arzusundadır. Klein, evdeki sirkülasyonda yaşanan kesişmelerin, planlanmamış karşılaşmaların sürtünmelere neden olacağını ve bu nedenle bir makine olarak görülmeye başlanmış olan, hassas bir biçimde dengelenmiş ve her zaman arızalanmanın eşiğinde olan ‘ev’i tehdit ettiğini ima etmektedir (Evans, 1997). Böylece akış çizgisi diyagramlarıyla da vurguladığı üzere, tesadüfi tüm karşılaşmaların neden olabileceği çakışmalara karşı “*Sürtünmesiz Yaşam İçin İşlevsel Ev²⁰*”in planını sunmuştur. Akış çizgisi diyagramlarının Klein’ın geliştirilmiş planlarının üstünlüğünü ortaya koyduğunu söyleyen Evans’a (1997) göre, eve dair oluşan bu mantık çağdaş konutların günlük üretimini açıklayan yönetmelikler, tasarım yöntem ve kodları ile genel prensipler içerisinde gömülü olan mantıktır.

Serbest planimetride ve eşdeğer plan yaklaşımında baskın bir biçimde karşılaşılmayan, yer yer görünüp yer yer yok olan veya sınırlı olarak var olan sirkülasyon mahalleri işlevselci planimetride görünür haldedir. Sirkülasyonun kat planındaki karşılıkları ile antre-koridor, antre-hol, antre-koridor-hol gibi gruplamalar veya yerel yaklaşımlarda koridorun sofa yorumlamalarıyla karşılaşılabilir. Sonuç itibarıyla sirkülasyon meselesi işlevselci planimetrenin ayrılmaz bir parçasıdır ve mahaller arasında çocuk odası, yatak odası, ebeveyn yatak odası, mutfak, banyo, tuvalet, oturma odası, salon, yemek odası gibi uzmanlaşmalar söz konusudur.

Mekânın iç düzenine getirilen yeni kalıplar içerisinde egemen hale gelen planlama anlayışının işlevselci planimetri olmasının dikkate değer olduğu söylenebilir.

²⁰ İng. *The Functional Housing for Frictionless Living*

Rasyonel ve bilimsel olma isteği, Fordizm ve Taylorizm ile üretimde dolayısıyla gündelik hayatta yaşanan gelişmeler kuşkusuz ki işlevselci planimetrisinin baskın hale gelmesinde etkilidir. Bu anlayışın merkezinde konumlanan sirkülasyon alanı ve sirkülasyon alanının öne çıkan mahalli olarak koridor üzerinde düşünülmesi gereken bir konuma yerleşmektedir.

3.4 Bölüm Değerlendirmesi

Konuttan Birim Konuta Tarihsel Gelişim adlı bu bölümde geleneksel konuttan 20. yüzyıla dek uzanan belirli bir zaman dilimi içerisinde yaşanan kültürel ve ekonomik gelişmeler neticesinde toplumda meydana gelen dönüşümün etkileri ile konutta yaşanan gelişmeler üzerinde durulmuş, konut tarihi içerisinde birim konutun ve birimin iç mekanının nasıl şekillendiğine dair bir bakış aktarılmaya çalışılmıştır.

Bölüm üç alt başlıkta serimlenmiştir. 3.1 *Premodern Dünyada Konut* bölümünde, modern dünya öncesindeki barınma kültürü üzerinde durulmuş ve konutun kökeni üzerine ortaya koyulan yaklaşımlara kısaca değinilmiştir. Tarımsal dönemdeki geleneksel konuta dair sunulan bakış ile artikülasyona dayalı ancak tek mekândan oluşan konut tipolojisi irdelenmiştir. Geleneksel konuta dair önemli çıkarımlar şöyledir; önceden planlanmadan ihtiyaca göre yapılan mekânsal eklemlenmelerle şekillenerek gelişim göstermektedir, anonim bir kalfa mimarisi hakimdir ve deneyimlere dayanarak çoğalan bir bilgi birikimiyle inşa etme eylemi sürdürülmektedir, geniş ailelerin barındığı ve yaşama ile çalışma birlikteliğinin olduğu yapılardır. Ardından, çalışmaya çok katlı konutlara, apartmanlara tarihsel bir referans olarak katkısı olacağı düşüncesiyle, çizgisel zaman kesintiye uğratılarak insula yapısı kısaca ele alınmıştır.

3.2 *19. Yüzyıl Sanayi Kentinde Konut* başlığı altında Endüstri Devrimi'nin beraberinde şekillenen 19. yüzyıl sanayi kentlerindeki genel toplumsal durum ile konut pratiği irdelenmiştir. Yaşanan dönüşümler ışığında konut üretimiyle ilgili gelişmeler ve yoğun talep sonucu ortaya çıkan konut sunum modelleri aktarılmıştır. Bu dönemde konutta yaşanan en önemli değişiklik, ev ve iş yerinin birbirinden ayrılması ile konutun geniş aileler yerine çekirdek ailelerin yaşadığı bir yer haline gelmesi olarak görülmüştür. Bununla birlikte, nüfus artışı karşısında konut talebinin karşılanamamasının etkisiyle konutta kompartımanlaşmanın başlaması birim konut ile ilişkilendirilmiştir. Aydınlanma çağının hemen ardından süregelen modernist anlayış

ile, pek çok disiplinin beraberinde mimarlık disiplini de kendini kapsamlı bir devinim içinde bulmuştur. Dolayısıyla, 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler, ayrıcalıklı olanlar dışında ilk kez sıradan konut tasarımını mimarlık disiplininin gündemine taşıması açısından da önemli bulunmuştur.

3.3 *Modern Konut* bölümünde 20. yüzyılda konutun mimarın faaliyet alanına tam olarak girdiği, bu alandaki çalışmaların çeşitlendiği görülmüştür. Değişen barınma kültürünün ev imgesini de beraberinde dönüştürdüğü, konutun standartlaşma ve verimlilik yasalarının da etkisiyle rasyonelleştirilerek üretim nesnesi olarak görülmeye başlandığı anlaşılmıştır. Seri üretim bandının verimlilik ilkeleriyle önceden planlanan hareket doğrultusunda yorumlanmasına benzer bir yaklaşımın mimarlık alanında, özellikle konut üretimlerinde ve konut iç mekânının kurgulanmasında önemli bir etki yarattığı ortaya koyulmuştur. Rasyonellik ve verimlilik ideali altında birim konuta dair çeşitlenmeler ile kat planı prensipleri oluşturmak üzerine yürütülen çalışmalar aktarılmıştır. Konut birimlerinin iç mekân düzenlemesine dair ortaya koyulan prensipler içerisinde işlevselci planimetri anlayışının öne çıktığı gözlemlenmiş ve bu yaklaşım detaylı olarak irdelenmiştir. Bu irdelenmede konut içerisindeki verimliliği sağlamak üzere işlevselci planimetrinin odağında sirkülasyonun ve kilit mahal olarak koridorun yer aldığı ortaya koyulmuştur.

Sonuç itibarıyla, tek bir mekândan oluşan ve yemek, dinlenmek, oturmak, çalışmak gibi tüm eylemlerin birlikte olduğu, aynı hacmin içerisinde gerçekleştiği; her bir sakinin de bu hacmi paylaştığı kalabalık aileleri ağırlayan konut mekânı dönüşüme uğramıştır. Zaman içerisinde aynı konutu kullanan kalabalıklar yerini çekirdek ailelere bırakmış, konutun içi eylemlere göre bölüntülenerek mahallere ayrılmış ve konutun içerisinde mekândan mekâna geçiş başlamıştır. Teknolojide yaşanan gelişmeler ve üretim alışkanlıklarındaki değişimler, konut tasarımı ile üretim süreçlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu değişimler konut biriminin de rasyonelleştirilerek standardize edilmesine ve aynı olanın çeşitlendirilerek çoğaltılması ile birim konut kavramı ve tipolojilerinin gelişmesine vesile olmuştur. Belirli standartlara uygun olarak tasarlanan ve üretilen birim konutlar, benzer özelliklere sahip olmakla birlikte farklılıklara imkân verecek biçimde kurgulanabilmektedir. Bu yaklaşım, inşaat süreçlerinin daha verimli hale gelmesini, maliyetlerin düşürülmesini ve konut talebine daha hızlı yanıt verilmesini sağlayabilmektedir.

4. YATAY BİR SİRKÜLASYON MAHALLİ OLARAK KORİDOR

“Mimarlık sirkülasyondur” (Le Corbusier, 1999, s.47).

Çalışmanın tarihsel, kuramsal arka planının bir parçası olarak koridor mahallinin deşifre edilmesi niyetiyle, tartışma sirkülasyon ve pasaj tanımlamaları üzerinden genişletilmektedir. Bu bölüm içerisinde sirkülasyon kavramı ile mimarlığın ilişkisi, koridor mahallinin nasıl ortaya çıktığı ve etimolojik kökenine dair bir araştırma serimlenmektedir. Böylelikle, birim konut planlaması içerisinde değerlendirilmek üzere, koridorun tüm yönleriyle tam olarak irdelenmesine ve tanımlanmasına çalışılmaktadır.

Tez çalışmasının bu bölümünün kurulmasına eşlik edecek metinlerden biri olan Adrian Forty’nin “Words and Buildings” kitabındaki *Spatial Mechanics – Scientific Metaphors* başlıklı bölümde, Forty (2000, s.87) “bir binanın içinde veya çevresinde hareket araçları için kullanılan geleneksel kelime” tanımının beraberinde başarılı bir metafor olarak öne sürdüğü sirkülasyona (dolaşım) odaklanmaktadır. Sirkülasyon kelimesinin mimarlığın diline dolanma sürecinden bahsederken Fransız eleştirmen Cesar Daly’nin 1850’lerdeki bir vurgusuna işaret etmektedir: “sirkülasyon sadece parçaların birbirine bağlanmasını, düzenlenmesini değil, binanın fiziksel, hareketsiz varlığından bağımsız olarak düşünülebilecek eksiksiz, kendi kendine yeten bir sistemi tanımlıyor” (Forty, 2000). Sirkülasyon için kendi kendine yeten bir sistem olma durumu, mimarlığın her şeyi kontrol etme isteğine karşı dikkat çekicidir.

Bununla birlikte koridorun esasında nasıl ortaya çıktığı ve tarihsel gelişimin aktarıldığı, Robin Evans’ın “Translations from drawing to Building” kitabında yer alan *Figures, Doors and Passages* bölümü çalışmanın kuramsal arka planı için değerlidir. Evans (1997) koridorun köklerinin izini sürdüğü metinde koridorun tarihinin henüz yazılmadığını iddia ederek buradaki boşluğu doldurmak ve sıradan olanın potansiyellerini ortaya koymak üzere harekete geçmiştir.

4.1 Sirkülasyon Kavramı ve Kavramın Mimarlık Alanında Kullanımı

Sirkülasyon kelimesi, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde “dolanım, dolaşım” olarak tanımlanmaktadır (Url15). Kelimenin Merriam-Webster İngilizce sözlüğündeki ilk anlamına bakıldığında ise “bir devre boyunca düzenli hareket ve özellikle kanın pompalanma eylemi ile kanın vücuttaki damarlar boyunca hareketi” olarak tanımlandığı görülür (Url-16). Kelimenin İngilizce karşılıklarından bir başkasında, yine aynı sözlükte “bir akış içerisinde yayılmak veya hareket etmek” olarak tanımlanan *flow* (akış) sözcüğü büyük harflerle ve altı çizili olarak vurgulanmaktadır.

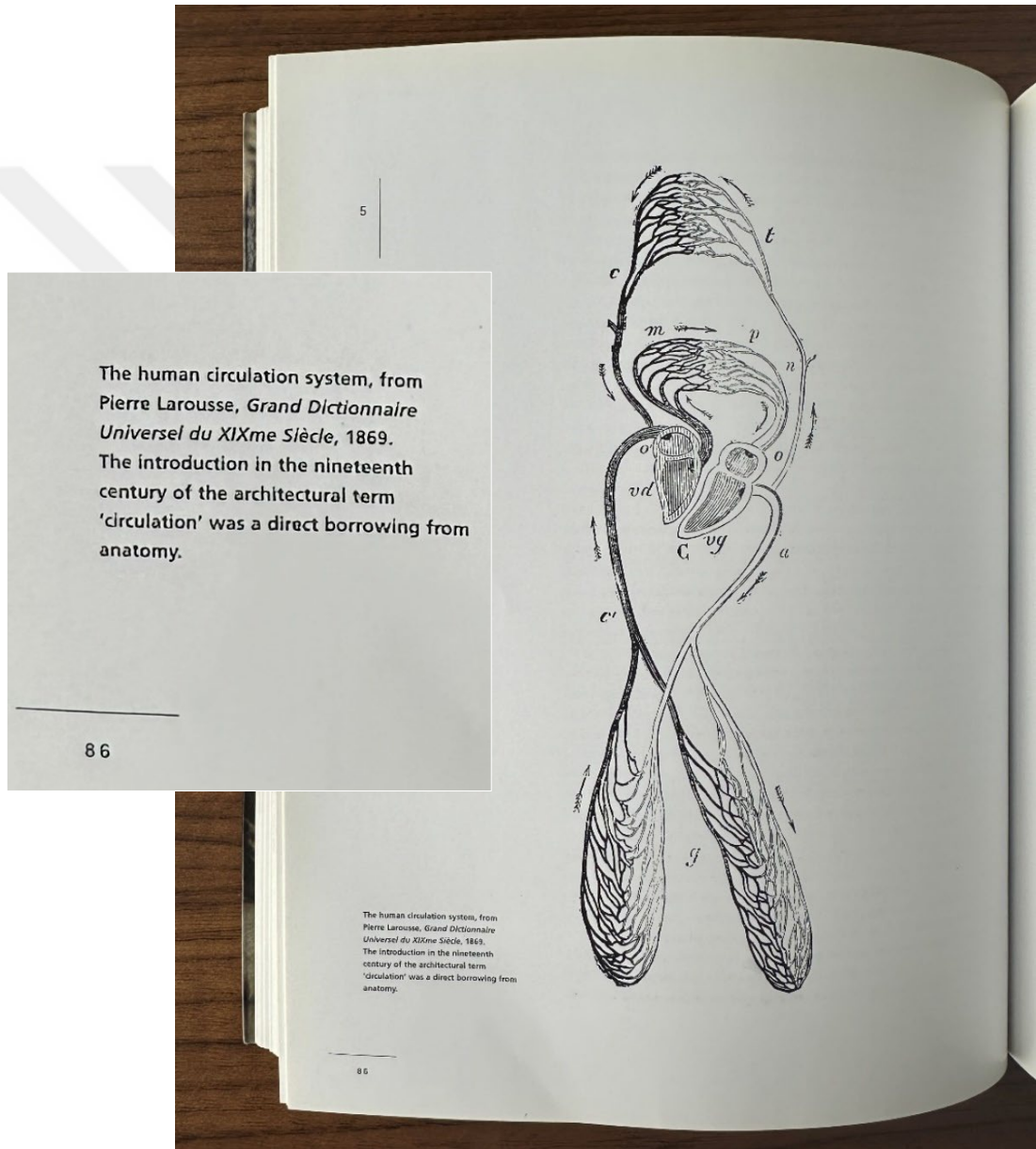
Etimolojik açıdan incelendiğinde, Fransızca kökenli kelimenin Latince *circulare* (dolanmak) fiilinden türetildiği görülmektedir. Dolanmak fiili ise “çember, küçük halka” anlamlarına gelen Latince *circulus* kelimesinden türetilmiştir. Kelimenin bu yönde izi sürüldüğünde ise *circus* (döngü, daire) kelimesine rastlanmaktadır.

“Fundamental Concepts of Architecture” kitabında ise sirkülasyon terimi için “genel olarak binanın organizması boyunca hareket devrelerini tanımlar” ifadesi yer almaktadır. Merdivenler ve yollar vasıtasıyla bir binanın çeşitli bölümlerine erişimin sağlandığı toplam akışları kapsadığı, dolayısıyla hareketin karakteristik bir figürü olduğu belirtilmektedir. (Janson & Tigges, 2014).

“Words and Buildings” kitabındaki *Spatial Mechanics – Scientific Metaphors* başlıklı bölümde, Forty (2000) bir binanın içinde veya çevresinde hareket araçları, özellikle insan hareketi için kullanılan geleneksel kelime olarak tanımladığı sirkülasyona (dolaşım) odaklanmaktadır. Sirkülasyon kavramı, ilk kez 1628’de Sir William Harvey tarafından kanın vücuttaki hareketini ve akışını tariflemek için kullanılmıştır. Ardından pek çok disiplin tarafından fizyolojiden ödünç alınmıştır (Şekil 4.1). Forty’e (2000) göre yalnızca kanın vücuttaki hareketini değil; dahası, belirli bir sıvı hacminin belirli bir güzergahta, her daim aynı noktaya dönmek üzere dolaştığını ifade eden sirkülasyon kavramı sonrasında, mimarlık hakkında düşünme ve konuşma biçimimizin neredeyse vazgeçilmezi hâline gelmiştir.

19. yüzyılda doğrudan anatomiden ödünç alınan sirkülasyon kelimesinin bir metafor olarak mimaride ilk kez kullanılması ve mimari terminolojinin temel unsurlarından biri hâline gelmesi sürecini irdeleyen metinde, kelimenin 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla mimaride bugün bildiğimiz anlamıyla kullanıldığının bahsi geçer:

Sirkülasyon, bugün nesnel bir mimari kategori statüsü kazanmış, bir 'şey' hâline gelmiş gibi görünse de terimin modern anlamı 19. yüzyılın ikinci yarısından önce bilinmiyordu. 'Sirkülasyon'un bir bina içindeki insan hareketini tanımlamak için kullanıldığına dair bulabildiğim ilk örnek, Viollet-le-Duc'un 1872'de yayınlanan Lectures adlı kitabının ikinci cildinde yer almaktadır ve Viollet bu kelimeyi ilk kullanan kişi olmayabilir, ancak 1850'den önce kimsenin bunu denemediği oldukça kesin görünmektedir (Forty, 2000, s.87).

Şekil 4.1 : Sirkülasyon teriminin anatomiden doğrudan ödünç alındığı notu ile Pierre Larousse tarafından hazırlanan insan dolaşım sistemi görseli (Forty, 2000).

1850’lerden önce ise mimarlıkta sirkülasyon kelimesinin bugünkü anlamıyla izine rastlanmaz. Temelde fizyolojiden ödünç alınan sirkülasyon kelimesi mimarlıktan önce ekonomi, coğrafya gibi farklı disiplinler tarafından sahiplenilmiştir. Diğer disiplinlerden neredeyse üç yüzyıl sonra mimarının kullanmaya başladığı sirkülasyon kavramının öncesinde yerini dolduran başka bir terimin olup olmadığı soru işaretidir.

Jean N. L. Durand 1800’lerde sirkülasyon kelimesini bir kez ve çok da önemli olmayan bir bağlamda kullanmıştır: “*İzole bir destek genellikle silindirik olmalıdır, sirkülasyonu en iyi şekilde kolaylaştıran form budur*” (Durand, 2000). Daha çok iletişim, dağıtım ve açıklık kavramlarına odaklanmış olan Durand için, ‘dağıtım’ (*distribution*) mimarının en önemli işidir. Binanın bölümleri arasındaki iletişim ve hacimlerin düzenlenmesi ile ilgili olarak dağıtım kavramını kullanır; ancak insan hareketi ile ilgili bağımsız bir sistem düşüncesi olduğuna dair bir kanıt yoktur (Forty, 2000). Daha da öncesine bakılırsa binanın bölümleri arasındaki ilişkiyi tanımlayan farklı kavramlarla karşılaşılabılır. Yine de hiçbirisi sirkülasyonun kapladığı alanı dolduramamıştır.

Mimarlık alanına ise aslında geç dahil olduğu söylenebilecek olan sirkülasyon kavramı, Le Corbusier’nin (1999, s.47) “*Mimarlık sirkülasyondur*” gibi oldukça iddialı bir ifadede bulunacağı kadar mimarlık için önemli bir kavram hâline nasıl gelebilmiştir? Diğer tüm kavramların aksine sirkülasyon kavramı insan hareketinin, mimarının ayrı bir bileşeni olarak düşünölmeye ve tartışılmaya başlanmasına vesile olmuştur. Kavram bu fikir üzerinden kendine yer edinmiş ve bağımsız bir sistem tanımı ortaya çıkmıştır.

Sirkülasyon kelimesinin mimari sözlükteki yerini sağlamlaştırma sürecinde, Fransız eleştirmen Cesar Daly (1857) sirkülasyonun sadece parçaların birbirine bağlanmasını, düzenlenmesini değil, binanın fiziksel ve hareketsiz varlığından bağımsız olarak düşünölebilecek eksiksiz, kendi kendine yeten bir sistemi tanımladığını belirtmiştir. Bu tanımda kendi kendine yeten bir sistem olma vurgusu ilgi çekicidir: “*Bu bina hareketsiz bir taş, tuğla ve demir kütlesi değil; kendi sinir ve kardiyovasküler sirkülasyon sistemleriyle neredeyse yaşayan bir beden*²¹” (Daly, 1857, s.347).

²¹ Orijinali, Fr. *Presque un corps vivant ave son système de circulation sanguine et nerveuse.*

Sirkülasyon kavramının mimaride daha önceki terimlerin hiçbirinde bulunmayan bir şeyin ifadesini barındırdığı söylenebilir. İletişim, dağıtım, devre, açıklıklar gibi diğer kavramların hepsi binanın / mimarinin maddeselliğine bağlıyken sirkülasyon için göz önünde bir binanın olması gerekmez. Sirkülasyonun özelliği, sadece bir parça düzenlemesi değil, binanın fiziksel özünden bağımsız olarak kendi kendine yeten bir sistemi tanımlamasıdır. Sirkülasyon ile tanımlanan şey binanın fizikselliğinden ziyade içinde veya etrafındaki akış olasılıklarıdır (Forty, 2000). Bahsi geçen akış olasılıklarının ise kavramın muğlak bıraktığı bir yön olduğu söylenebilir. Bu olasılıklar insanlarla ilgili olabildiği gibi kimi zaman hava ve mekanik servislerdir. Paul Frankl, “Principles of Architectural History” kitabında sirkülasyondan şöyle bahsetmektedir:

Seküler bir binayı anlamak için onu bir uçtan bir uca, bodrumdan çatıya, uzanan tüm kanatlarına kadar yürüyerek bir bütün olarak tanımalıyız. Giriş, avluya ya da merdivene açılan antre ya da geçit, çeşitli avlular arasındaki bağlantılar, merdivenlerin kendileri ve her seviyede onlardan uzaklaşan koridorlar, tıpkı vücudumuzun damarları gibi- bunlar bir binanın nabız gibi atan atardamarlarıdır. Bunlar, tek tek odalara, hücrelere veya kütüklere giden sabit dolaşımı [Sirkülasyon] oluşturan geçitlerdir. Evin organizması, bu arterlerin dolaşımı yönlendirdiği yere dek ulaşır (Frankl, 1968, s.79-80).

Frankl’in gözünde sirkülasyonun bir binanın etkili bir biçimde tanınmasında oldukça etkin ve birincil bir rol üstlendiği rahatlıkla görülebilir. Dolayısıyla bir bina ancak sirkülasyonun elverdiği ölçüde deneyimlenebilir. Frankl’e (1968) göre iki farklı sirkülasyon durumu söz konusudur: bu durumlardan ilki *mekânsallık deneyimi* (*experience of spatiality*) ile ilgili olarak mekânsal formların çağrıştırdığı hareket hissidir. Kendi deyimiyle “*Bizi binanın etrafında veya içinde dolaşmaya iten büyük bir hareket seli vardır*” (Frankl, 1968, s. 148). Henüz kimse yokken, binanın içinde bir hareket söz konusudur; hareketin icracısı ise insanlar değil, üst üste dönüp dolaşan mekânın tam da kendisidir. Frankl’in (1968) bahsettiği bir diğer durum ise insan *eylemlerinin güzergâhları* (*roots of human activity*) ile ilgili olarak insanların mekanlar arasında belli amaçlar doğrultusunda gerçekleşen hareketidir. Bu iki durumu ayırma noktasında ise *akış*²² kavramı kullanılarak mekânsal formların çağrıştırdığı

²² İng. *Flow*

hareket duygusu bir kenara ayrılmakta ve mekânlar arasındaki amaçlı insan hareketi sirkülasyon ile tanımlanmaktadır (Forty, 2000).

Başlangıçta, Harvey'in kan dolaşımı betimlemesi üzerinden ödünç alınan sirkülasyon tanımı, esasında binalardaki durum ile tam olarak denkleşmez. Kanın vücutta tekrar tekrar izlediği bir güzergâh vardır ve bu güzergâh tamamlandığında, kan her seferinde başladığı noktaya geri döner. Ancak binalarda böyle keskin bir rutin, böylesine net ve tekrar eden bir durum söz konusu değildir.

Forty'e (2000) göre metaforlar, birbirine benzemeyen şeylerin olası benzerlikleri üzerine yapılan deneylerdir ve başarılı metaforlar şeylerin benzerliklerine değil, benzemezliklerine dayanmaktadır. Etkili bir metaforun özelliği, bir fikir şemasından imgeyi ödünç alması ve onu daha önce ilgisi olmayan başka bir şemaya uygulamasıdır. Bu hususta bahsedilen durumun, bir metaforun, ödünç alınan anlamdan farklı bir şeyi karşıladığını unutmamak önemlidir. Ödünç alınan anlam ile anlamın uygulandığı durumu özdeşleştirerek yer değiştirmek ise hata üretmeye başlar. Sirkülasyon'un bir metafor olarak mimarlık alanında edindiği yere dayanarak başarısı, Forty'nin (2000) tabiriyle, iki yapısal sebepten ötürüdür; bunlardan ilki mimariyi bilimsel yöneme uygun hâle getirmesi ve bir diğeri ise binaları kapalı, kendi kendine yeten sistemler olarak görme arzusunu tatmin etmiş olmasıdır.

4.2 Koridorun Etimolojisi

Koridoru bir sirkülasyon mahalli olarak değerlendirmeden önce, Fransızca “dar uzun alan, geçit” anlamı taşıyan “corridor” kelimesinden hareketle kelimenin kökenine bakılmıştır. Latince “currere, curs-: koşmak (1500-1600)” fiiline uzanan bir başlangıç ile koridorun çeşitli tanımları ayıklanmış ve toplanmıştır. İtalyanca *currere* fiilinden türeyen koridor kelimesi “ulak, kurye” anlamına gelen *corridorio* kelimesi ile aynı kökeni paylaşmaktadır.

Türkçe'ye Fransızca “corridor” dan aktarılan sözcük, İspanyolca'da “yarış güzergahı” anlamı taşımaktadır. Longman sözlükte (Url-17) “*Bir trende veya bir binadaki odalar arasında, kapılardan çıkan uzun ve dar bir geçit (passages). / Bir binada her iki taraftaki odalara açılan kapıları olan uzun ve dar bir geçit.*” olarak tanımlanırken bir diğer İngilizce sözlük Oxford'da, “*bir binada, iki yanında odalara açılan kapıları olan uzun ve dar bir geçit.*” olarak aktarılmaktadır (Url-18). Türk Dil Kurumu sözlüğünde

“Bir yapıya girmeyi sağlayan veya odaları birleştiren genellikle dar geçit, geçenek.” tanımlaması yapılan ‘koridor’ kelimesi için Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğünde ise şöyle yazar: “Bir kattaki odaları birbirine bağlayan dar uzun geçit.” (Hasol, 2010).

“Fundamental Concepts of Architecture” kitabında “*corridor*” başlığı altında hiçbir tanımlama yapılmaz. Kavram sadece “*access, courtyard, gallery, route*”²³ başlıklarıyla ilişkilendirilir ve kitap koridorun tanımı için okuyucuyu bu başlıklara yönlendirmektedir (Janson ve Tigges, 2014). Belirtilen başlıklara gidildiğindeyse yapılan tanımlar içerisinde elbette ki koridorun çokça izi görülmektedir. Bu izler de başka başlıklara işaret etmektedir. Koridorun tanımının peşinden giderken koridor, parçaları birleştirip bağları kurar ve okuyucuya farketirmeden kendini böylece tanıtır. Çoğu kez mekânsal olarak üstlendiği görevi kelime anlamını ortaya koyarken de sürdürmekte olduğu söylenebilir.

Koridor kavramının, tarihte farklı kültürlerde ve dönemlerde farklı anlamlar ve kullanımlar kazandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, koridorun farklı dönemlerde ve coğrafyalarda nasıl evrildiğini incelemek, kavramın zaman içindeki dönüşümünü anlamak açısından önemlidir. Koridor kavramının en eski örneklerinden birine MÖ 12. yüzyıl Çin bronz yazıtlarında rastlanmaktadır (Şekil 4.2). Koridor, Çin etimolojisinde, esasen bir duvar ve çatının birleşiminden ortaya çıkan bir şey olarak temel bir mimari kavramla ilintilidir. 14. yüzyıl Avrupa’ında ise başlangıçta bir mesajı iletmek için koşan bir kişiyi, sonrasında ise şehir surları üzerinde veya yanında koşmak için kullanılan bir alanı ifade etmektedir (Koolhaas, Westcott, Trüby, Mostafavi, Boom, Werlemann ve Mcleod, 2014). İlk zamanlarda mesaj iletme gayesindeki hareketin birincil öznesini, daha sonra hareket için tanımlanan bir mekânı ifade eden koridor kavramının, nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiği bu iki tanım üzerinden bile açık okunabilir.

Tüm Roman dilleri, İngilizce, Almanca, Hollandaca, Fransızca ve Sanskritçe gibi pek çok dilde koridorun anlamı koşmak veya akmakla ilgilidir. 14. yüzyıl Avrupa’ında binaların dışında benzersiz bir alanı tanımlayan koridorun bugüne uzanan varlığı ve mimarının temel unsurlarından biri hâline gelmesinin modern mimarlığın ilerleyişine paralel olarak gerçekleştiği söylenebilir.

²³ Tr. “erişim, avlu, galeri, güzergah/rota”

Küratörlüğünü Rem Koolhaas'ın üstlendiği 2014 Venedik Mimarlık Bienali kapsamında gerçekleştirilen “*Elements of Architecture*” temasının bir unsuru olarak ‘koridor’ da ele alınmıştır. Bu bağlamda mimarinin ana unsurları olarak nitelenen öğelerin farklı kültürlerde nasıl evrildiğini, moderniteyle ilişkilerini ve dijital çağda maruz kaldıkları mutasyonları farklı şekillerde yeniden inşa eden sergi kapsamında bir kitap hazırlanmıştır. Kitabın ‘*corridor*’ başlığı altında koridorun etimolojisinde en azından iki anlamın gömülü olduğu belirtilir; bunlardan ilki mimaride ve dilde iç mekân- daha sonra tekrar dış mekân- dönüşen bir dış mekân geçidi ve diğeri ise hareketle olan ilişkidir (Koolhaas ve diğ., 2014).

Bir başka taraftan Roger Luckhurst (2019), “Corridor: Passages of Modernity” başlıklı kitabının girişinde koridorları yalnızca başka bir yere giderken geçilmesi gereken hacimler olarak tanımlamakta ve buralarda geçen zamanın rutin alışkanlıklar içerisinde kaybolduğunu ekleyerek, ölü zaman ve ölü alan nitelemesinde bulunmaktadır. Luckhurst’un unutulmuş ve gözden kaçmış şeylerin ustası olarak nitelediği George Perec (2017) ise “Species of Spaces²⁴” kitabında mekân türlerinden bahsettiği bölümün önsözünde pek çok kez koridorların lafını geçirir; ancak içerikte koridorlara ayrı bir başlık açmaz.

4.3 Koridorun Tarihsel Arka Planı

Modern anlamıyla koridora rastlanması, bilindiği kadarıyla, doğa bilimlerinin öne çıktığı, bilimsel bilginin önem kazandığı ve modernlik²⁵ hâlinin Avrupa’dan dünyaya yayılmaya başladığı 17. yüzyıla dek uzanmaktadır. Robin Evans’ın bu anlamıyla koridorun mimarideki köklerinin izini sürdüğü, nasıl ortaya çıktığını ve tarihsel gelişimini aktardığı “Figures, Doors and Passages” metninin *Passages* başlığı şöyle açılır:

²⁴ Tr. *Mekân Feşmekan*

²⁵ Marshall Berman modernlik için şu ifadeleri kullanır: “Dünyanın her köşesindeki insanlarca paylaşılan bir deneyim tarzı; başka bir deyişle uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkân ve zorluklarına ilişkin bir deneyim tarzı var. Bu deneyim yığını modernlik diye adlandırmak istiyorum. Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Ama paradoksal bir birliktir bu, bölünmüşlüğü birliğidir; bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak, Marx’ın deyişiyle ‘katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği’ bir evrenin parçası olmaktır” (Berman, 2021, s.27).

Odalardan trafiği uzaklaştırmak için bir araç olarak koridorun tarihi henüz yazılmamıştır. (...) koridor, İngiltere'de 1597'de John Thorpe tarafından tasarlanan Beaufort House, Chelsea'de ilk kez kaydedilmiştir. Belli ki hâlâ merak uyandıran bir şey olsa da planda 'A longe Entry through all'²⁶ yazdığı için gücü tanınmaya başlıyordu. İngiltere'de İtalyan mimarisi yerleştikçe, (...) merkezi koridor da yerleşti, merdivenler koridorlara bağlanmaya başladı ve artık odalarda sonlandırılmadı (Evans, 1997, s.70).

*The Great House*²⁷ olarak da anılan ve yaklaşık 1597'ye tarihlenen Beaufort Evi²⁸ projesinin planında okunduğu üzere, 'Her şeye uzanan, tamamı boyunca uzanan, uzatılmış bir giriş' olarak Türkçeleştirilebilecek olan '*A longe Entry through all*' nitelemesi ile koridorun planda kazandığı yer betimlenmiş, diğer mahaller ve koridor arasındaki bağlantı ile ilişki vurgulanmıştır.

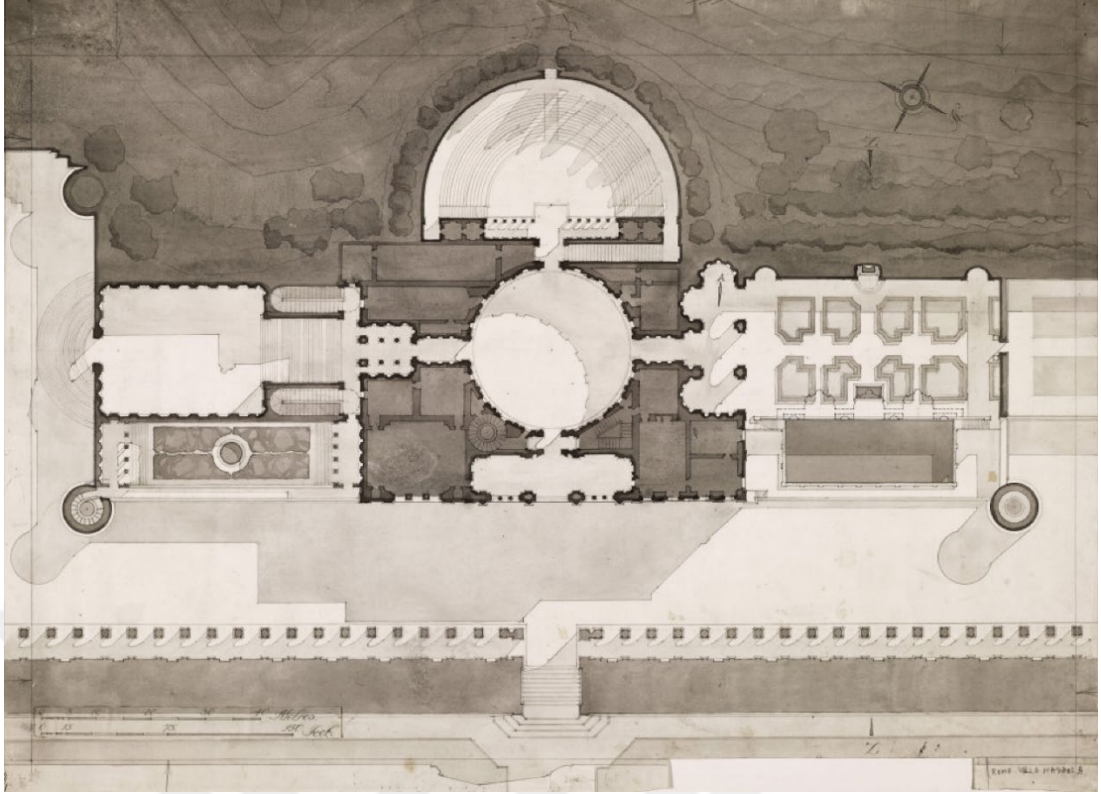
Evans'ın sürdürdüğü izin takibinde Raphael'in Villa Madama'sı karşımıza çıkmaktadır. 1518'de Medici ailesi tarafından Raphael'e, Roma'da yapılacak bir konut projesi, Villa Madama, sipariş edilmiştir (Şekil 4.3). Yapımı 1527'de Giulio Romano tarafından tamamlanan Villa Madama'nın 1800'lerin başında Pierre François Léonard Fontaine ile Charles Percier tarafından rekonstrüksiyonu yapılmıştır (Şekil 4.4).

Yapının orijinal planı ile yenilenen planı, simetri açısından bakıldığında birbiriyle teyitleşse de Raphael'in hazırlamış olduğu planda, her odanın farklı; ancak mekanlar arasındaki ilişkilerin birbiriyle aynı olduğu görülmektedir. Son plan üzerinden bir okuma yapıldığında, merkezi bir koridor bağlantısının olmadığı gözlemlenebilir. Bununla birlikte, her bir odanın birden fazla kapısı olması ve odaların birbirine bağlı ilişkiler kurması sosyal ilişkilere dair birkaç izlenim sunabilir. Bu tür bir düzenleme, kullanıcıların mekânsal deneyimlerini zenginleştirebilir ve beklenmedik etkileşimlere olanak tanıyabilir. Evans'ın (1997) birbirine bağlı odaların matrisi olarak nitelediği bu plan düzenlemesi, bir odanın birden fazla kapısı olması ve bu durumdan ileri gelen farklı güzergâh alternatifleri 19. yüzyılın ilk yıllarından bu yana konutlar için hatalı bir özellik olarak kabul edilmektedir.

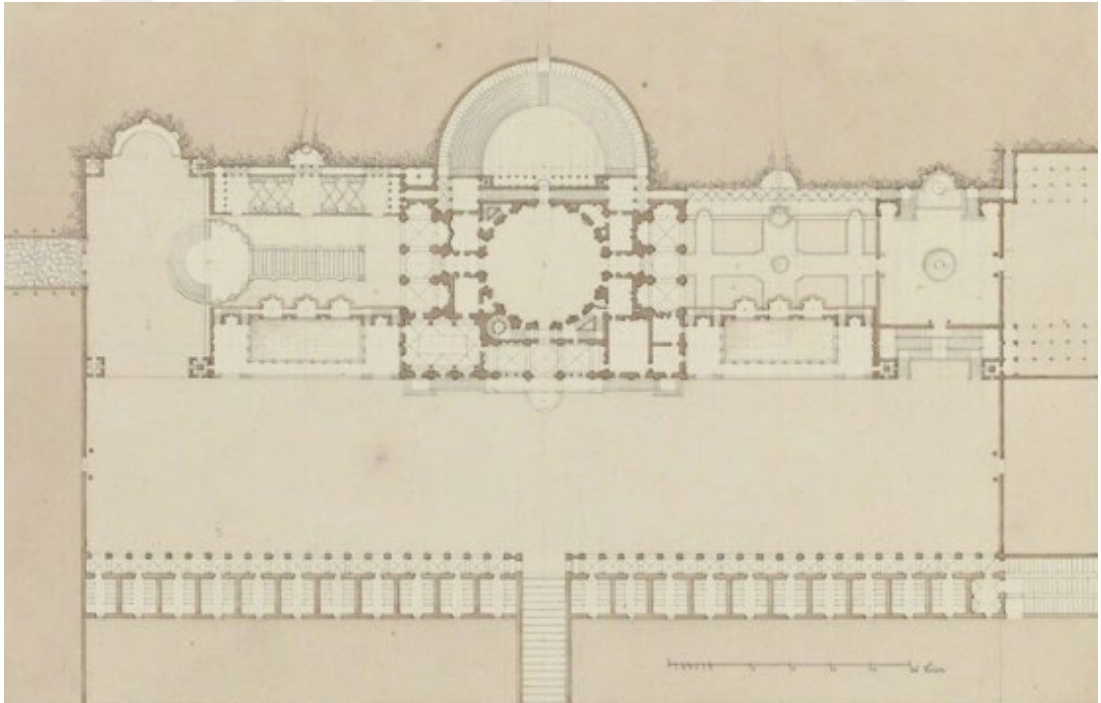
²⁶ Tr. "Her şeye uzanan, upuzun bir giriş"

²⁷ Belirtilen kaynakta "The Great House" olarak anılır. Türkçe'ye "Muhteşem Ev" olarak çevrilebilir. Bkz. Summerson, J. (1964).

²⁸ Orj. "Beaufort House"

Şekil 4.3 : Villa Madama'nın Shepherd & Jellicoe tarafından hazırlanan Raphael'in orijinal planına uygun olarak hazırlanan plan çizimi (Url-19).

Şekil 4.4 : Villa Madama'nın Percier & Fontaine tarafından rekonstrüksüyon yapılan halinin plan çizimi (Url-20).

1864’e tarihlenen “The Gentleman’s House” adlı kitabında da belirttiği üzere Robert Kerr’e (2012) göre; birden çok noktadan erişilebilen odalar, özellikle Kerr’in uyku odaları olarak adlandırmış olduğu yatak odaları, ev içerisindeki yaşantı için uygunsuzdur. Kerr, bu kitapta konut iç mekân düzenlemelerine dair ayrıntılı ve detaylı tespitler ile karşılaştırmalar yaparak oldukça belirgin önerilerde bulunmuştur. Koridor, hol, giriş holü, galeri, veranda, antre gibi alanların hepsini *Throughfare*²⁹ olarak adlandırdığı bir bölümde irdeler ve koridor için planın iskeleti³⁰ nitelemesini yapar. Yine Kerr’e (2012) göre bu benzetmenin gerekçesi, tüm odaların birbiriyle olan ilişkilerinin aslında kapılar üzerinden kuruluyor olmasıdır. Pek tabii ki koridorların bahsinin geçmediği zamanlarda dahi kapılardan ileri gelen dolaşım bağlantısının, tabiri caizse, şeffaf koridorlar ile bir iskelet ortaya koyduğu söylenebilir. Kerr’in düşüncelerinden farklı olarak Alberti (1955) ise ardı ardına sıralanmış ve birbirinin içinden bağlanan odalardaki kapıların, olabildiğince çok bölüme açılacak şekilde yerleştirilmesi gerektiği savını öne sürmektedir.

Tekrar vurgulamak gerekirse, koridorların yahut farklı bir şekilde adlandırılarak ayrılmış herhangi bir sirkülasyon hattının olmadığı plan düzenlemelerinde, odalardaki kapıların ve bağlandıkları odaların sayısının, konut sakinlerinin izleyebileceği yolların çokluğuna doğrudan etki ettiği pekâlâ söylenebilir. 16. yüzyılda İtalya’daki konutlar için kullanışlı bir oda birden çok kapı demektir:

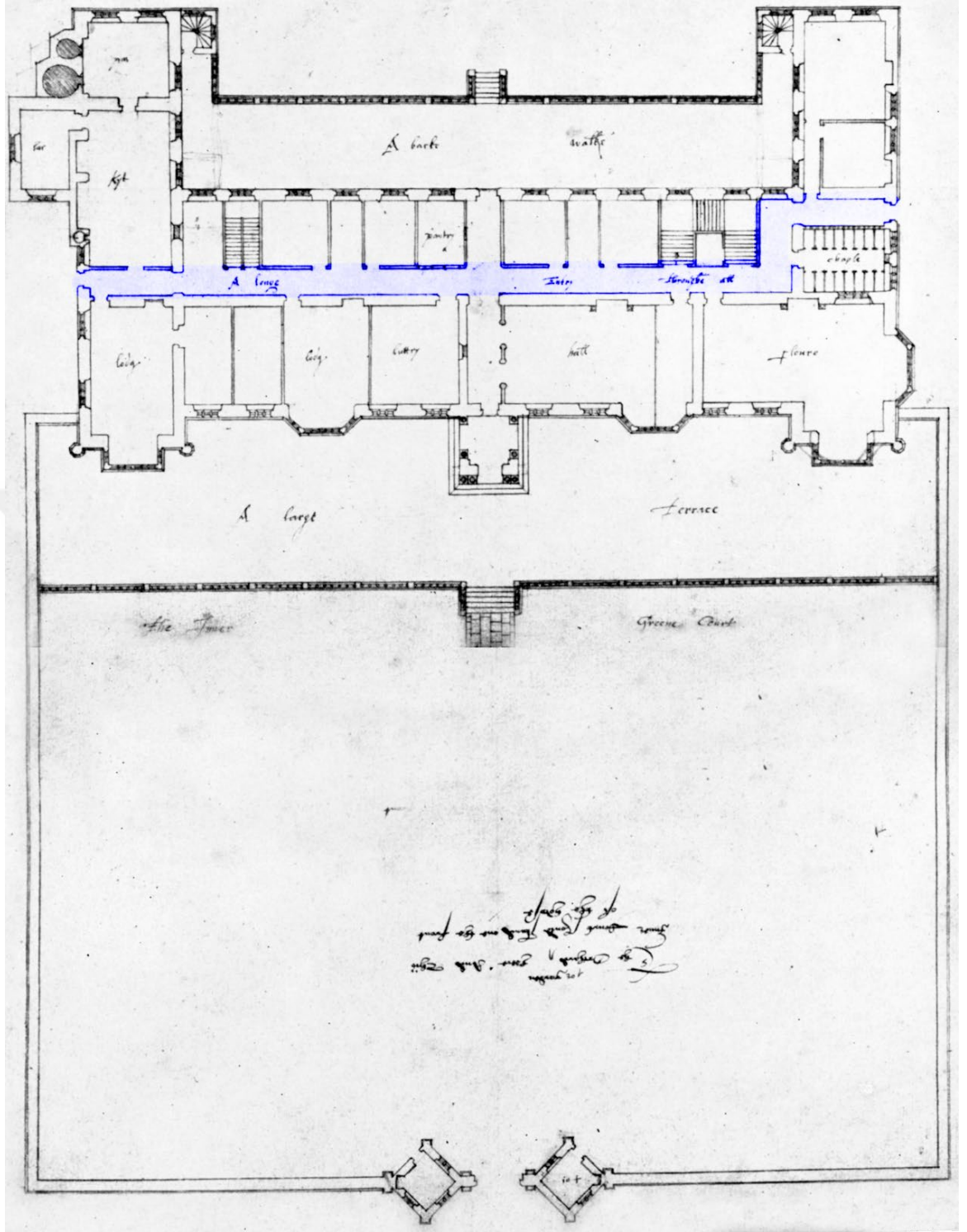
(...) geçmişe yönelik bir değerlendirme gerçekleştirdiğinde, matrislerden oluşan birbirine bağlı odaların düzeninde, binanın bölümlerini bağımsız olarak işleyen setler halinde düzenlemek ya da 'hizmet eden' ile 'hizmet edilen' arasında ayırım yapmak konusunda çok az çaba sarf edildiği gözlemlenebilir. (Evans, 1997, s.69).

Villa Madama’da okunan bu çoklu oda matrisli planın biraz ertesinde, 16. yüzyılın sonlarına yaklaşırken, John Thorpe tarafından tasarlanan Beaufort Evi’nin planında merkezi koridorun³¹ ortaya çıktığı görülür (Şekil 4.5). Pek tabii, hala birbirine içeriden kapılarla bağlanan odalar söz konusudur; ancak bir uçtan diğerine koridor ile bağlanan planın, bundan sonrası için başka bir yolun önünü açtığı söylenebilir.

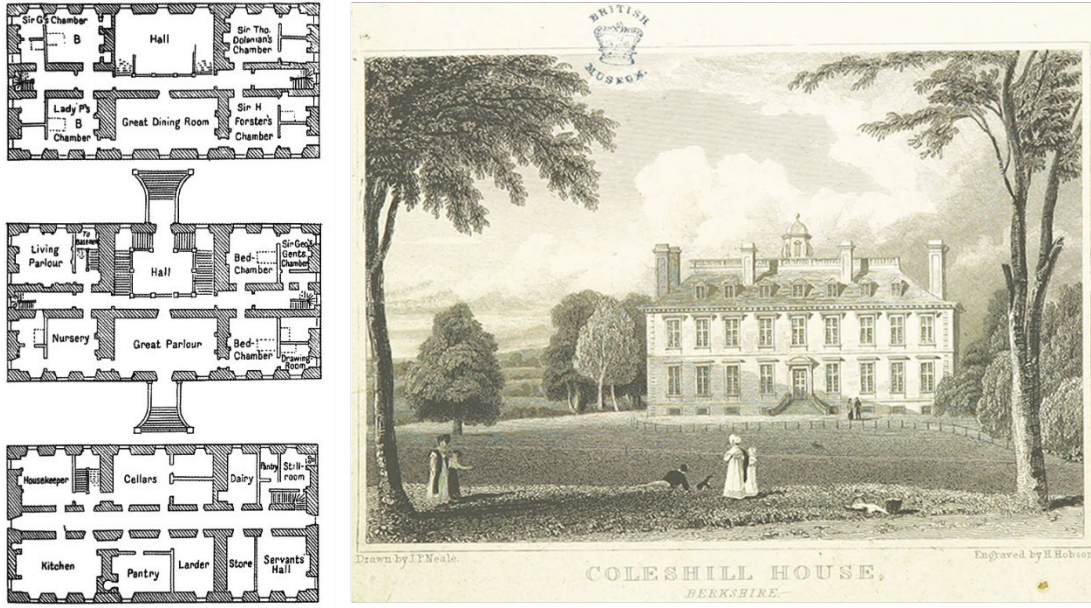
²⁹ Türkçe’ye geçit, işlek, cadde, ana arter, su yolu anlamlarında çevrilebilir.

³⁰ Orj. “*Skeleton of Plan*”.

³¹ Şekil 3.5’te görülebildiği üzere, ‘A Longe Entry through all’ nitelemesinin yapıldığı plan düzenlemesi merkezi koridoru işaret etmektedir.

Şekil 4.5 : Beaufort House 'The Great House' plan şeması, Chelsea, İngiltere 1597, Plan görseli üzerinde '*A longe Entry through all*' grafik öne çıkarma (Summerson, 1964, s.140).

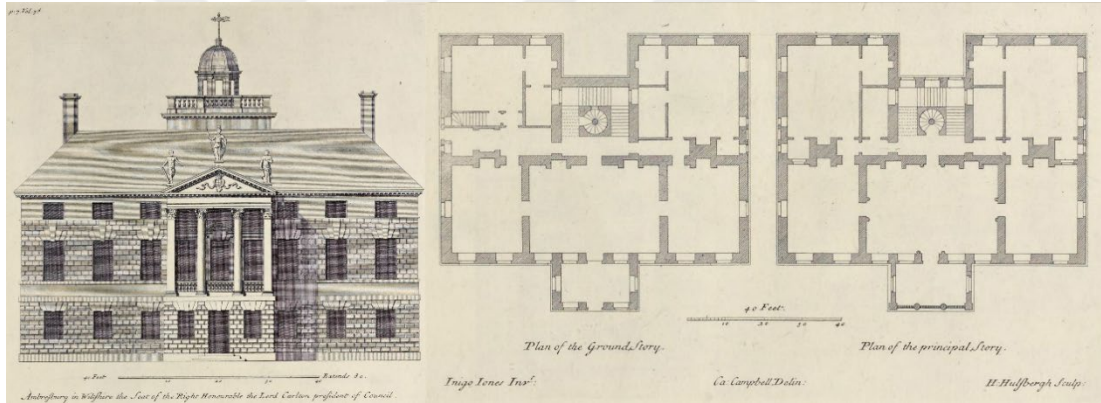

Şekil 4.6 : Coleshill House, Berkshire, 1650-67 (Url-21).

17. yüzyılın ortalarında İngiltere'nin Berkshire bölgesinde³², dolaşım ağı düzenlemesine uyum sağlayan oldukça kapsamlı bir konut inşa edilmiştir. Daha sonraları Pevsner (1966) tarafından 17. yüzyıl İngiltere'sindeki en zarif evlerden biri olarak nitelenecek olan Coleshill Konutu'nun tasarımcısı Inigo Jones'tır (Şekil 4.6). Konutun girişinde oldukça gösterişli bir merdiven ile bütünleşen geniş alan karşılamayı yapmaktadır. Bu devasa giriş alanından bir kapı aracılığıyla, konutu boylu boyunca geçen ve iki ucu servis için yerleştirilmiş merdivenler ile tamamlanan bir koridora bağlantı sağlanmıştır. Odalara hem birbirlerinin içinden hem de koridordan açılan birden fazla kapı olsa da tüm dolaşım alternatifleri mutlaka bu koridordan geçmektedir. Bodrum kat bağlantısını kuran başka bir merdivene de yine bu koridordan bir geçitle bağlantı kurulmuştur. Konutun inşasını gerçekleştiren Sir Roger Pratt'e (1928) göre, dolaşım ağına entegre edilen geçitler, esasında, hizmetçilerin kullanımı içindir; bu geçitler, hizmetçilerin güzergahlarını çakıştırmamak ve daha mühim olan tarafı, onların daha yüksek sosyal mertebedeki beyefendi ve hanımefendilerin görüş alanına girmemelerini sağlamak amacıyla planlanmıştır. Hizmetçilerin güzergahlarını gizlemekle ilgili bu titiz yaklaşımda yeni bir durum söz konusu değildir, asıl ilgi uyandıran konu bu ayrımı gerçekleştirebilmek için mimari düzenlemelerin bilinçli olarak kullanılmasıdır (Evans, 1997). Ayrıcalıklı

³² Coleshill Konutu, 1974'te sınırların değişmesi nedeniyle Berkshire bölgesi yerine Oxfordshire bölgesi içinde kalır.

olarak görülen üst gelir sınıfındaki aile bireyleri ve onlara hizmet etmek üzere onlarla aynı konutu paylaşan sakinler, birbirine paralel güzergahlarda seyrederek; ancak birbirleriyle üst kademe istemediği sürece kesişmezler. Aynı konutun içinde olmakla beraber bir nevi orada değildirler. Bu yaklaşımdaki planlamayı örneklendiren ‘zarif’ konutlardan bir tanesi yine İngiltere’de yer alan ve 1661’de John Webb tarafından tasarlanan Amesbury Konutu’dur (Şekil 4.7). Planda üç kollu merdivenin merkezine konumlandırılan spiral biçimli merdiven hizmetçiler içindir (Evans, 1997). Konutun ortasına konumlandırılan koridordan erişilebilen tüm odalar, birbirinin içine açılan kapılarla bağlanmaktadır. Coleshill Konutu’nda da odaları birbirine bağlayan kapılar söz konusudur. Ancak Pratt (1928), bunu sosyal ilişkilerden ziyade bir perspektif ideali etkisinde düzenlediğini ortaya koyarcasına odalardaki tüm kapıları, aynı anda açık olduklarında, evi bir uçtan diğer uca görünür kılacak biçimde düz bir çizgi halinde yerleştirdiğini belirtmektedir. Perspektifi tamamlarcasına bu düz çizginin iki ucuna manzarayı bütünleştirecek olan pencereler yerleştirmeyi ihmal etmez.

Şekil 4.7 : Amesbury House, Wiltshire, İngiltere, 1661 (Url-22).

Konutu daha hoş bir atmosfere büründürmek için sergilenen biçimsel yaklaşım ile ilgili olarak, Evans (1997) oldukça önemli bir değerlendirmede bulunur:

Ev mekânının bütünleştirilmesi artık güzellik için, ayrılması ise kolaylık içindi (...) bir yanda gözü (..) okşamak için genişletilmiş bir mekân birleşimi; diğer yanda benliği diğerlerinden korumak için dikkatli bir muhafaza ve bireysel bölmeler. İçine bakılacak bir mimari ile içinde saklanılacak bir mimari arasındaki bu ayırım, metayı zevkten, faydayı güzellikten ve işlevi biçimden ayıran kapatılamaz bir uçurum açmıştır (Evans, 1997, s. 74).

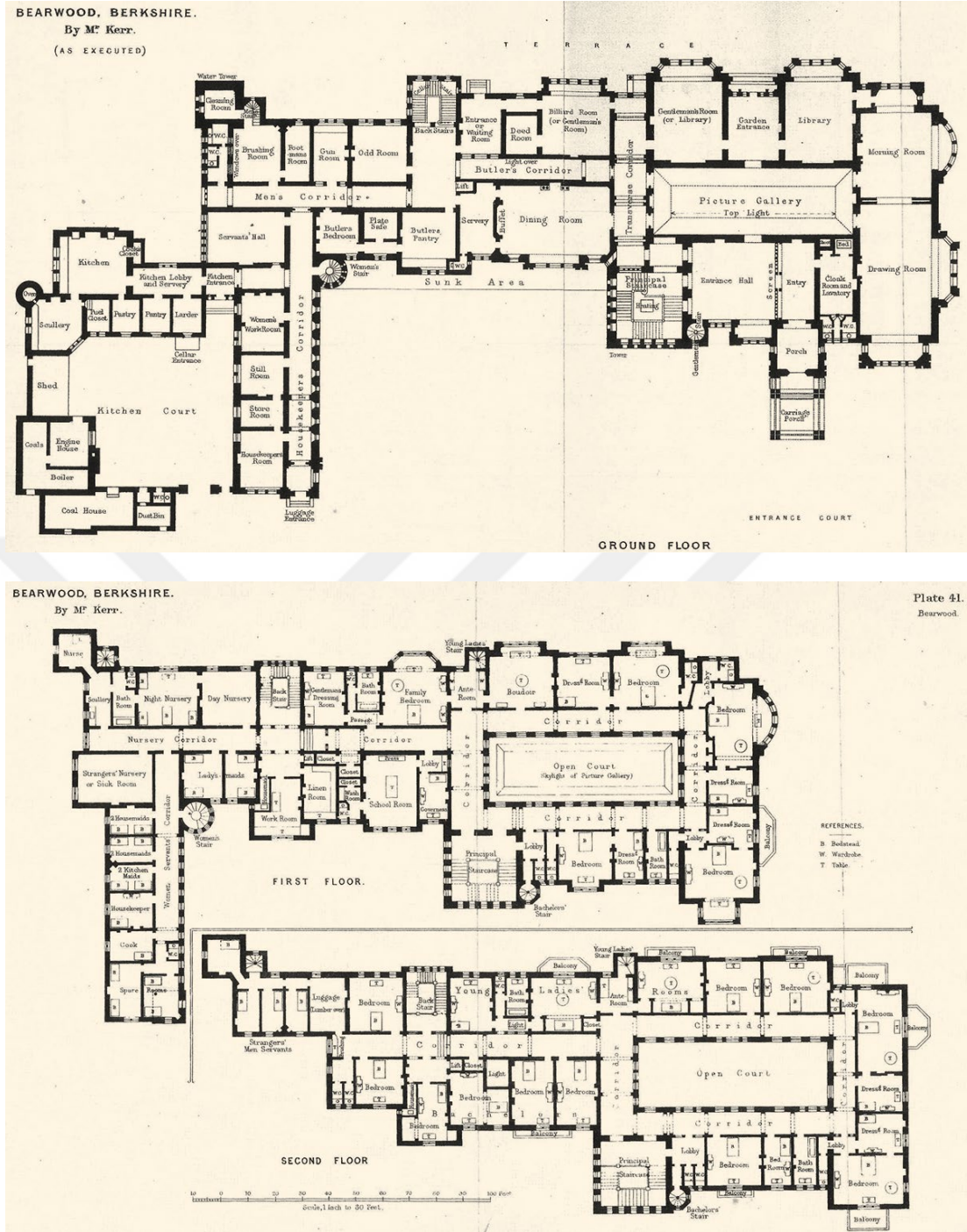
Aydınlanma³³ düşüncesinin hâkim olduğu 18. yüzyıla gelindiğinde, bahsi geçen sınırlama mantığı tam olarak takip edilmemiş olsa da koridor, kademeli olarak, mekansal ve sosyal ilişkileri düzenlemek için kullanılan temel mimari unsurlardan biri olma yolunda, yerini sağlamlaştırmaya devam etmiştir. Yine de 19. yüzyıla dek koridor ile çok kapılı odaların birlikteliği benzer konut planlarıyla süregelmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde, iyi planlanmış bir konut için apaçık yargılar ortaya konulmuştur. Daha önce Kerr'den referansla aktarıldığı üzere, 16. yüzyıl İtalya'sındaki çok kapılı oda idealinin aksine 19. yüzyılda, İngiltere'de bu durum tam tersi bir hal almıştır. İdeal düzendeki bir odanın yalnızca bir kapısı olması gerektiğini ve koridorlarla kurulan ilişkinin, konutta yaşayan sakinlerin iletişim biçimlerine etki ettiğini belirten Kerr'e (2012) göre; doğru şekilde bir araya getirilmiş olan planın sırrı, iyi bir iskelet ile kötü bir iskelet arasındaki farkta yatmaktadır. Kapılar, derli toplu, basit bir sistem içine yerleştirilmeli, geçişler ise dolaysız ve kolay planlanmalıdır. Böylece, tüm plan sakin bir uyuma kavuşur; aksi durumda evde bir karmaşa hâkim olur. Bu yaklaşım Kerr tarafından şöyle aktarılmaktadır:

Ana iletişim yollarında olabildiğince dolambaçlı ve karmaşık hatlardan kaçınmak gerekir (...). Ne kadar uzak olursa olsun, iki kapının en azından birbirini görecek şekilde olması tercih edilir. Misafir odasından çıkıp, köşeyi dönerek bir iki metre ötedeki yemek odasına girmek kötü bir düzenlemedir. İki kapının koridor boyunca birbirinin tam karşısında olması ise neredeyse daha da kötüdür (Kerr, 2012, s.167-168).

Ev içerisindeki yaşantı göz önüne alındığında, bu durumun hem mimari hem sosyal açıdan oldukça önemli ve köklü bir değişiklik ortaya koyduğu aşıkardır. Mimari görsellik için değilse de konut sakinlerinin yaşam tercihleri açısından kesinlikle fark yaratmaktadır.

³³ “Aydınlanma aynı zamanda ‘Akıl Çağı’ olarak adlandırılmaktadır. Aydınlanmaya göre her türlü felsefi ve toplumsal proje akla ve akılda somutlaştırılan ilkelere yaslanmak zorundadır. Bu entellektüel hareket ‘ilerleme düşüncesi’ üzerine kuruludur. Aydınlanma düşüncesinin iki temel teması vardır. Birincisi rasyonalite, ikincisi ise hümanizmdir” (Bingöl, 2001).

Şekil 4.8 : Bearwood House, Berkshire, İngiltere, 1871 (Url-23).

Kerr'in öne sürdüğü ilkeler doğrultusunda tasarladığı, 1864 yılına tarihlenen Bearwood Evi'nin koridor planının tamamen ortaya konulduğu bir örnek olduğu söylenebilir (Şekil 4.8). Tüm odalar bir koridora bağlanacak biçimde dizilmiş ve konut koridorlar etrafında kurulmuştur. Öyle ki koridorlar da özelleştirilmiş ve *'Butler's Corridor, Men's Corridor, Housekeeper's Corridor, Transverse Corridor'* gibi kullanım olasılıklarına göre belirlenmiş isimlendirmelerle plana işlenmiştir. Benzer

planlama yaklaşımında olan 1862 tarihli Hemstead Evi ve 1863 tarihli Nun-Appleton Evi gibi konutlarla beraber Bearwood Evi, Kerr (2012) tarafından *Throughfare Plan* başlığı altında sıralanmaktadır. Böylece, koridorlar konut planlamasının bir parçası olarak yerini almıştır. Konutun içindeki hareket alanı odaların içinden dışarıya taşınmış, bir odaya erişmek için diğer odalardan geçme zorunluluğu ortadan kalkmıştır. İçinde yaşanan ve birbirinden kopuk odalardan oluşan bir mahremiyet alanı ile sadece dolaşım için ayrılmış bir alan olarak evi iki alana bölmek odalardaki amaçsız ziyaretleri zorlaştırmaktadır.

Mahremiyetin tanınabilir modern bir tanımı ortaya çıktı; bu tanım, çok yıllık 'rahatlık' sorununa bir cevap olarak değil, büyük olasılıkla benliğin ilk kez başkalarının varlığında sadece risk altında değil, aynı zamanda onlar tarafından gerçekten bozulduğu hissedilen yeni bir psikolojiyi teşvik etmenin bir yolu olarak ortaya çıktı (Evans, 1997, s.75).

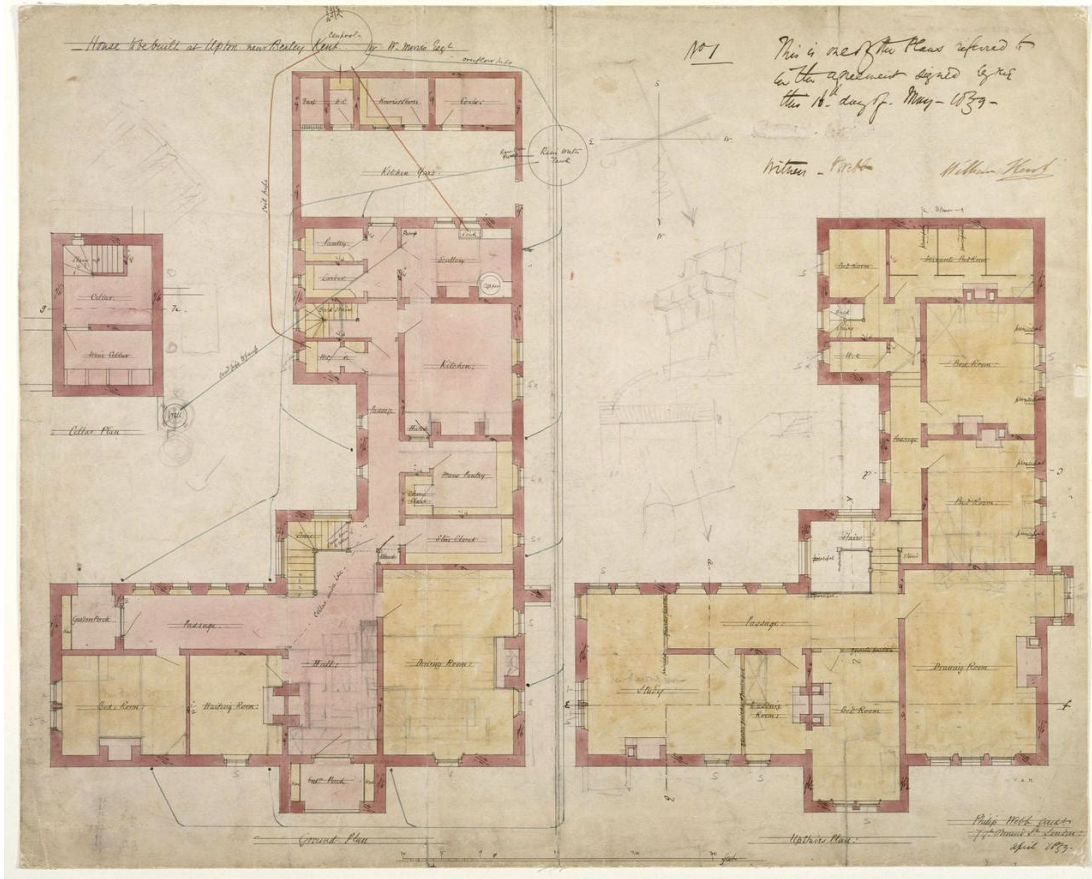
Jonathan Hill (2006), koridoru tanımlarken “*Bir odanın tek bir kullanım ve tek bir girişe sahip olmasını sağlar, mahremiyeti korur ve belirli bir amacı olmayan herkesin içeri girişini caydırır*” ifadelerini kullanmıştır. Tanyeli’ye (2004) göre *sahipsiz bir eksen* olan koridor, konut sakininin mahremiyetinin örgütlenmesinde varlık göstermektedir. Farklı zamanlara ait de olsa Alberti’nin (1955), Kerr’in (2012) ve Hill’in (2006) konut, mahremiyet ilişkisindeki kaygıları aynı noktada buluşmaktadır. Birbirlerinden temelde çok da farklı olmayan gerekçelerle benzer kaygıları vardır; ancak bunun önüne geçmek için ürettikleri çözümler, mimarlığı konuya dahil etme biçimleri farklıdır. Alberti, birbirine bağlı odaların matrisi içinde, uzaklık / yakınlık ilişkisi üzerinden, ev hayatının kaosa uyum sağlayacak ikincil düzenlemeler ile konuyu çözümlemeye çalışırken; Kerr, doğrudan konut planını düzenleyerek bu kargaşanın önüne geçmeye çalışmaktadır (Evans, 1997). Kerr tarafından planın iskeleti olarak atfedildiğine daha önce değinilen koridorlar, bir dağıtıcı olarak mekanların işlevlerini ayırıp konutu bir araya getirmektedir. Bununla birlikte, koridorların rastlantısal irtibatı azaltırken, maksatlı ve planlanmış teması kolaylaştırdığı yorumunda bulunmak yanlış olmayacaktır.

19. yüzyılın ortalarına tekabül eden, Philip Webb ve William Morris tarafından gerçekleştirilen Kızıl Ev’in³⁴ planları incelendiğinde, geçmişin orta çağ zihniyetini

³⁴ Orj. *The Red House*

taşımına rağmen Kerr tarafından *The Gentleman's House*'da ortaya koyulan kurallar dizinini fazlasıyla içerdği görülmektedir (Şekil 4.9). Hiçbir odanın birden fazla kapısı bulunmamakla birlikte birbirlerine doğrudan bağlanmaları söz konusu değildir.

16. yüzyıl ile 19. yüzyıl içerisinde üretilen konutlar karşılaştırıldığında yaşanan mekansal dönüşümün, mahremiyet kavramı ve bireyselleşme hususunda, esasında toplumsal bir dönüşümle doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Sanayileşme sürecinde konutta yaşanan ev ve iş yeri ayrımı sonucu, konut tartışmaları içerisinde mahremiyet kavramının belirleyici bir rolü olmuştur (Evans, 1997). Mahremiyetin sağlanmasındaki araç ise evin sakinlerinden ziyade evin kendisidir ve bu durumda konutun kat planı sakinlerini belirli davranış biçimlerine yönlendirebilen bir mekanizmaya dönüşebilir (Heckmann & Schneider, 2017).

Şekil 4.9 : The Red House, İngiltere, 1859, zemin kat ve birinci kat planı (Url-24).

Evans'a göre (1997), bir konut planında, konutun sakinlerini birbirlerine karşı belirli davranışları sergilemek hususunda etkileyecek, bir rejimin dayatmasını yapacak herhangi bir şey olduğunu öne sürmek olacak iş değildir; ancak bunun aksini söylemek de aynı şekilde olanaksızdır. Konut planlarını, insanların mekânı işgal etme biçiminin

ön koşullarını sağlayabilecek özellikler açısından ve sosyal bir yaşam şekli olarak inceleyen Evans (1997), 20. yüzyıla tarihlenen metninde 19. yüzyılın ortalarından itibaren ev planlamasında büyük bir değişikliğin olmadığından söz eder. Bugünden bakıldığında da bu durumun geçerliliğinden pek bir şey kaybetmediği söylenebilir. Bu dönemde konutun inşa edilme biçiminin mimarlığın sosyal tarafından daha önemli olduğu görüşü hakimdir. Halen, konutun çoğunlukla bir üretim ögesi olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

4.4 Bölüm Değerlendirmesi

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, birim konut planlaması neticesinde beliren ve diğer prensiplerden daha öne çıktığı gözlenen işlevselci planimetride koridor mahallinin kilit rolde olduğu tespit edilmişti. Bu doğrultuda *Yatay Bir Sirkülasyon Mahalli Olarak Koridor* bölümünde koridorun etimolojik ve tarihsel olarak tüm yönleriyle aktarılmasına çalışılmıştır.

Öncelikle 4.1 *Sirkülasyon Kavramı ve Kavramın Mimarlık Alanında Kullanımı* alt başlığında daha önce farklı disiplinlerce kullanılan sirkülasyon kavramının, Sanayi Devrimi'nin paralelinde mimarlık disiplini tarafından 19. yüzyılda direkt olarak anatomiden ödünç alındığı ve sıkı bir biçimde sahiplenildiği görülmüştür. Sirkülasyon kavramının mimarlık alanında sağlam yer edinmesinin, sanayi devrimi ertesinde yaşanan gelişmeler paralelinde rasyonelleşme doğrultusunda mimariyi bilimsel yönetime uygun hale getirebilme durumu ve binaları kendi kendine yeten sistemler olarak görme arzusunu tatmin etmesi olduğu anlaşılmıştır.

Sirkülasyon mahalli olarak koridor mimari kat planları içerisinde ele alınmadan önce 4.2 *Koridorun Etimolojisi* bölümünde kelimenin kökeni araştırılmış ve neticede ilk zamanlarda bir mesaj iletme gayesindeki hareketin öznesini, sonrasında ise hareket için tanımlanan bir mekânı ifade ettiği anlaşılmıştır. Kelimenin geçirdiği bu dönüşüm içerisinde barındırdığı çeşitlilikleri ortaya koymuştur. Bu bölümde koridor kelimesinin tanımları aracılığıyla biçimsel olarak kavranmasına, geçiş, hol gibi kavramlarla ilişkilerinin anlaşılmasına çalışılmıştır.

4.3 *Koridorun Tarihsel Arka Planı* alt başlığında koridorun, modern mimarlığın ilerleyişinin beraberinde mimarlığın temel unsurlarından biri olarak yer edinmesine dek olan tarihsel süreç irdelenmiştir. Konut planında okunan ilk izine 17. yüzyılda

rastlanan koridor, 19. yüzyılda yerini sağlamlaştırmıştır. Modernleşme ile belirginleşen bireysellik ve mahremiyet, koridor mekanının yerleşimi aracılığıyla derecelendirilmeye başlanmıştır. Modernizmin birincil güzergâh sistemi olarak karşılanan koridor, maksatlı bağlantıları kolaylaştırırken rastlantısal teması öteye itelemektedir.

5. BİRİM KONUT İÇ MEKAN KURGUSUNUN YATAY SİRKÜLASYON İHTİMALLERİ EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

“Yaşamak bir mekândan başka bir mekâna geçmek demektir, tabi başkalarına çarpmamaya gayret ederek” (Perec, 2017, s.15).

Sirkülasyon ve koridor kavramları ile koridor mahallinin ortaya çıkışının konut arakesitinde kuramsal ve tarihsel arka planının kurulduğu, çalışmanın üçüncü kısmının ardından somut örnekler üzerinden araştırma sürdürülmektedir. “Birim Konut İç Mekân Kurgusunun Yatay Sirkülasyon İhtimalleri Ekseninde Değerlendirilmesi” olarak adlandırılan bu bölümde, ilk bölümde öne sürülen argümanlar birim konut planlamasına yönelik şemalar aracılığıyla somut veriler ile desteklenerek test edilmiş ve bu veriler ışığında genişletilmiştir.

Bu çalışma bağlamında yalnızca düşeyde örgütlenen katlı, çok aileli konutlar değerlendirmeye alınmıştır. Bununla beraber, konut birimi ölçeğine gelindiğinde ise sadece yatayda örgütlenen (*monopleks*) birim konutlar üzerinden tartışma yürütülmektedir. Aksi durumdaki planlamalarda örgütlenme geometrisinin bir getirisi olarak benzer ve öngörülebilir tipolojilerin ortaya çıkması söz konusudur. Dolayısıyla, bu tipolojideki örneklerin tartışmayı genişletme veya ileri götürme potansiyelinin sınırlı olduğu açıktır. Bu sebeple, sözü edilen bu konutlar çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde baskın olan plan tipolojisine karşı alternatif yaklaşımlar beş başlık altında aktarılmıştır. 1950 yılından günümüze dek süregelen tarih aralığında Avrupa’da üretilmiş, basılı ve 2000 sonrasında yayınlanan, konut mimarisi ve planlamasına odaklanan Avrupa merkezli, konutun mekansal düzenlemelerine dair farklı yaklaşımlar sunan, kapsamında barındırdığı örnekleri belirli özelliklere göre sınıflandıran analitik çalışmalar – “Typology+: Innovative Residential Architecture” (2010), “Floor Plan Manual: Housing” (2017), “Housing Design: A Manual” (2012), “Raumpilot: Wohnen” (2010) kitapları – içerisinden, inşa edilmiş çok katlı konut projelerindeki birim konutlar yatay sirkülasyon ekseninde ayıklanarak bir derleme yapılmıştır. Seçilen örneklerin iki ve üç odalı olmasına veya metrekare olarak alansal

yakınlık kurabilen birim konutlar olmasına özen gösterilmiştir. Birim konut çerçevesinde, yaşam alanlarının farklı katlarda düzenlendiği çözümler veya yaşam alanının yarım katta bir planlandığı tipolojiler kapsam dışında bırakılmış, yalnızca, düz ayak, *monopleks* konut birimleri irdelenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde birim konut iç mekân kurgusu, birim konutun içindeki yatay sirkülasyon eksene alınarak değerlendirilmiş ve yine bu doğrultuda bir sınıflandırma sistemi örneklenmiştir. Bahsi geçtiği üzere derlenen çok katlı konutlardaki birim konutların planları teze özgü olarak, mevcut plan temsilleri üzerinden yeniden temsil edilmiş ve tariflenmiştir. Toplanan örnek projeler, plan organizasyonları aracılığıyla yatay sirkülasyon durumuna göre beş kategoride tasnif edilmiş ve konut iç mekân kurgusu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme için belirlenen şemalar, kat planlarının okunabilirliği ve yatay sirkülasyon ekseninde yapılan tasnif için kullanılan araçlar olarak ele alınmıştır. İncelenen örneklerin iç mekân düzenlerindeki mekânlar arası ilişkilere dair kararları değerlendirmek gibi bir kaygı söz konusu değildir; çalışmada, yalnızca yatay sirkülasyon yaklaşımlarının nasıl yorumlandığı irdelenmektedir.

Kat planı, çeşitli sözlüklerde, bir odanın veya odalar grubunun yukarıdan görülen, özellikle mobilyaların etkin kullanımını ve düzenlenmesini planlamak amacıyla kullanılan ölçekli bir diyagramı ya da yukarıdan bakıldığında bir binadaki odaların şeklini, boyutunu ve düzenini gösteren bir çizim olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, kat planı kavramının, bu genel geçer tanımların ötesinde daha geniş bir işlevi ifade ettiği söylenebilir. *Kat planı fikrinin*³⁵ belirli bir yaşam nosyonunun yorumlanmasını yansıttığını ileri süren Friederike Schneider'e (2017) göre, bir kat planı fikri iç mekân organizasyonlarında, odaların gruplandırılması ile bağlantısında, işlevlerin ilişkilendirilmesinde, görüş açıları ve yolların düzenlenmesinde ifade bulmaktadır. Bu hususta, kurulan plan şemalarının bireyin yaşam biçimine, bireyin yeni yaşam biçimlerinin ise kurulacak plan şemalarına tesir ederek karşılıklı bir etkileşimin içine girebileceği söylenebilir. "Floor Plan Manual: Housing" adlı kitapta, kat planı düzenlemelerini on bir kategori³⁶ altında değerlendiren Heckmann ve

³⁵ Orj. "The Floor Plan Idea".

³⁶ Bu kategoriler şöyledir: 1. *Corridor/Hall*, 2. *The Living Room as Circulation Center / Floor Plan 'Without Corridor'*, 3. *Zoning*, 4. *Dividing Elements* (daha sonraki yayınlarda *Inserted Core* olarak güncellenmiştir), 5. *Continuous Floor Plan* (daha sonraki yayınlarda *Open Plan* olarak güncellenmiştir), 6. *Floor Plan with Circular Path/Emphasizing The Internal Path*, 7. *Flexible Floor*

Schneider'e (2017) göre heyecan verici olan bu kategorilerin kesişme noktalarında yatan çözüm potansiyelleridir.

Bir kat planı aracılığıyla sosyal etkileşimler ile ilgili çıkarımlar yapmak ve kat planını bu yönde düzenlemek mümkündür. Yatay sirkülasyonun koridor ile çözümlendiği bir planla tamamen kapalı ve eşzamanlı kullanıma uygun bağımsız odalar dizisi ile koridorda kaçınılmaz karşılaşmalar söz konusu olabilir. Koridor tamamen ortadan kaldırılarak odalara giden tüm yollar, iletişimi kuvvetlendirip mahremiyeti kısıtlayarak, ortak bir yaşam alanından geçirilebilir. Bir diğer durumda çoklu koridorlarla farklı işlevler net bir biçimde ayrılarak bireysel eylemlerin kesintisiz devamlılığı sağlanabilir. Başka bir kat planı fikri ile tüm mekanlar iç içe geçirilerek kesintisiz bir akış ile konut sakinlerinin iletişimi çeşitlendirebilir. Bununla birlikte, sakinlerin konut içerisindeki olası yolları çoğaltılarak farklı deneyimler elde etmelerine ve farklı perspektif potansiyellerinin gerçekleşmesine etki etmek mümkün olabilir. Elbette konut sakinin kendi kişisel yaklaşımlarını ortaya koyabilmesine zemin hazırlayabilmek de tüm bu olasılıklarla beraber kat planı düşüncesi ile ifade edilebilir.

Bölümün devamında, yapılan tasniflemeye dair sıralanan başlıklar, benzer şekilde kat planlarını belirli özellikler altında kategorize ederek anlamlandırmaya çalışan ve karşılaştıran, "The Floor Plan Manual Housing" kitabında yer alan *The Floor Plan Idea* metninde Friederike Schneider (2017) tarafından sunulan sınıflandırma ve "Building Types Online" veritabanında Oliver Heckmann tarafından derlenen sınıflandırma referans alınarak hazırlanmıştır (Url-25). Pek tabii ki bu sınıflandırmalar çalışma kapsamında yatay sirkülasyon ihtimallerini odağına alan bir elekten geçirilerek incelenmiş ve çalışmaya özgü bir biçimde yeniden ele alınmıştır. Neticede, birim konut iç mekân kurgusu, yatay sirkülasyon ekseninde beş ana başlıkta sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Seçilen örneklerdeki birim konutların kat planlarının, teze özgü olarak, birbiriyle kolaylıkla kıyaslanabilir ve karşılaştırılabilir olması için mevcut plan temsilleri üzerinden aynı dilde ve 1/200 olmak üzere aynı ölçekte yeniden temsilleri üretilmiştir. Plan çizimlerinin her birinin sol alt köşesine bir lejant eklenerek grafik dilinin temsil ettiği durumlar tariflenmiştir. Pencereler, korkuluklar ve duvarlar aynı renkte farklı

Plan, 8. Neutral/Ambiguous Spaces (daha sonraki yayınlarda *Neutral/Polyvalent Plan* olarak güncellenmiştir), 9. *User Defined*, 10. *Maisonette*, 11. *Split Level*.

izgi tipleri ile ayrıştırılmıştır. Tüm çizgiler yatay sirkülasyondan temellenerek, planda iç mekân kurgusunun devamlılığınca yerleştirilmiştir. Balkon veya teraslar, avlu/i bahçe/ aydınlık boşluğu, koridor ve yatay sirkülasyon ile eylem alanları yine aynı renkte farklı desenler ile taranarak belirtilmiştir. Mevcut plan çizimlerinde belirtilmiş olan tefrişler, yeniden üretilen temsillerde işlenmemiş olmakla birlikte sabit bir alt yapı gerektiren ıslak hacim elemanları aynı şekilde belirtilmiştir. Birim konutların planlarının yeniden çizilmesi hem kurgusal sınıflandırmanın somut hale gelmesi hem de çalışmaya katkı sunabilecek yeni potansiyellerin ortaya çıkabilmesi için bir temel oluşturmaktadır. Bu çerçevede, mevcut temsillerin yinelemesiyle tartışma somutlaştırılmıştır.

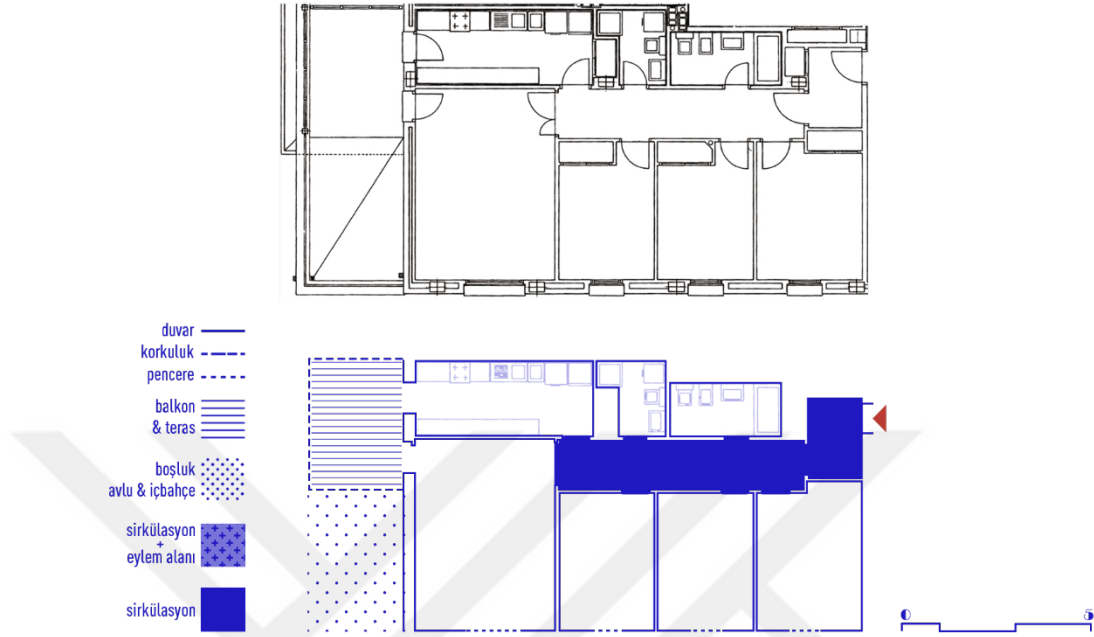
5.1 Yatay Sirkülasyonun Koridor ile çözümlendiğİ Alternatif Kat Planları

Bu bölümde yatay sirkülasyonun yine koridor ile çözümlendiğİ yaklaşımın benzerleri ve bu yaklaşımın farklı yorumları ile ortaya koyulabilecek potansiyeller, kapsamda belirtilen ölçütlere göre seçilen konutlarla örneklenmiştir. Koridorun alanı ile oranları değİştirilerek veya doğal ışık ve havalandırma ile ilişki kurularak yorumlandığİ, farklı eylemlere imkân veren bir karaktere büründüğÜ birim konut planlarının serimi yapılmıştır.

Koridorun plan üzerinde net bir şekilde okunabildiğİ, yatay sirkülasyonun koridor ile çözümlendiğİ kat planı düzenidir. Bu kat planı düzeninde koridor, konutta bir eksen boyunca düzenlenebileceğİ gibi ortogonal olarak da yerleştirilebilir. Odaların, belirli bir iz boyunca yerleşen koridor etrafında sıralandığİ bu tip konut düzenlerinin avantajları arasında, tüm odaların birbirinden bağımsız olarak eş zamanlı ve aralıksız kullanıma imkân tanınması gösterilebilir. Konutun her sakini için mahremiyet olanağİ sunabilen bu plan düzeninde koridorda karşılaşmaların olmasının ise genellikle kaçınılmaz olacağı söylenebilir.

Bir giriş alanının beraberinde, mahaller koridorun her iki tarafında karşılıklı olarak dizilebilir. 1989'a tarihlenen Carabanchel Konutları'ndan alınan konut planında, bir tarafına ıslak hacimleri bir tarafına yatak odalarını alan koridor, oturma odası ile sonlanmaktadır (Şekil 5.1). Üç yatak odasından oluşan konut biriminde, her bir konut sakini bir odadan diğİrine geçerken bu koridora adım atmak durumundadır. Koridordan bakıldığında konutun düzenine dair hızlıca bir fikir edinilebilir. Bu

durumda koridorun tasarımının konut sakininin mekânsal deneyimine önemli ölçüde etki eden bir unsur olduğu pekâlâ söylenebilir.

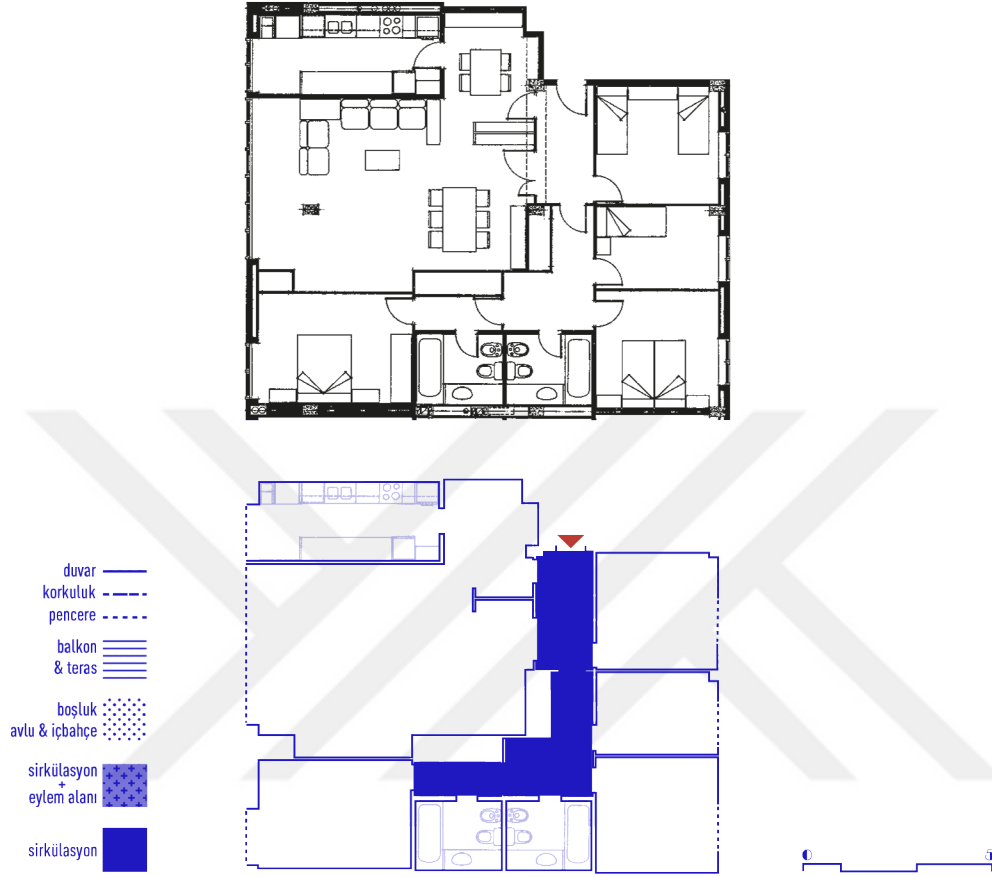

Şekil 5.1 : Carabanchel Konutları, 3 odalı 80 m² birim konut, Cruz & Ortiz, Madrid/İspanya, 1989 (Kılıç Ataselim, 2024).

Konut birimi içerisinde farklı işlevlere sahip mahaller net bir biçimde gruplandırılarak ayrılabilir. Genellikle gündüz (yaşama) ve gece (yatma) kullanımlarına göre gruplanan mahallerin yerleşimi arasında oldukça belirgin bir ayrım vardır. Yatak odaları, banyolar gibi daha bireysel kullanıma özgü olarak nitelenebilecek mahaller bir koridoru alırken, oturma odası, mutfak ve yemek alanı gibi mahalleri barındıran ortak yaşama mekânı bir diğer tarafta toplanır. Koridorlar, bir giriş alanından çoğalabileceği gibi birbirinin peşi sıra da dizilebilir.

Barselona'daki Villa Olimpica Apartman konutunda, girişi karşılayan ve kısa bir mesafe alıyor olmasına rağmen dört ayrı kapı tarafından kuşatılmış olan koridor, yaşama mekânının beraberinde yemek alanı ile bir yatak odasına erişim sağlamaktadır. (Şekil 5.2). Bu koridor başka bir koridora bağlanarak, konuttaki yatak odaları ve banyoların bulunduğu bir bölüme açılmaktadır. Giriş kapısından adımını atan konut sakini, yaşama mekânında vakit geçiren bir diğer sakinle karşılaşmak durumunda olmadan yatak odasına ilerleyebilir. Bununla birlikte konuta ziyarette bulunan bir konuk, bireysel alanlar ile temas etmeksizin oturma odasında vakit geçirebilir. Farklı

işlevleri hedefine alan mahallerin hepsine erişmek için güzergâhlar neredeyse tam olarak belirlenmiştir. Mutfığa gitmek isteyen birinin izleyeceği olası güzergâhların oldukça kısıtlı olduğu söylenebilir.

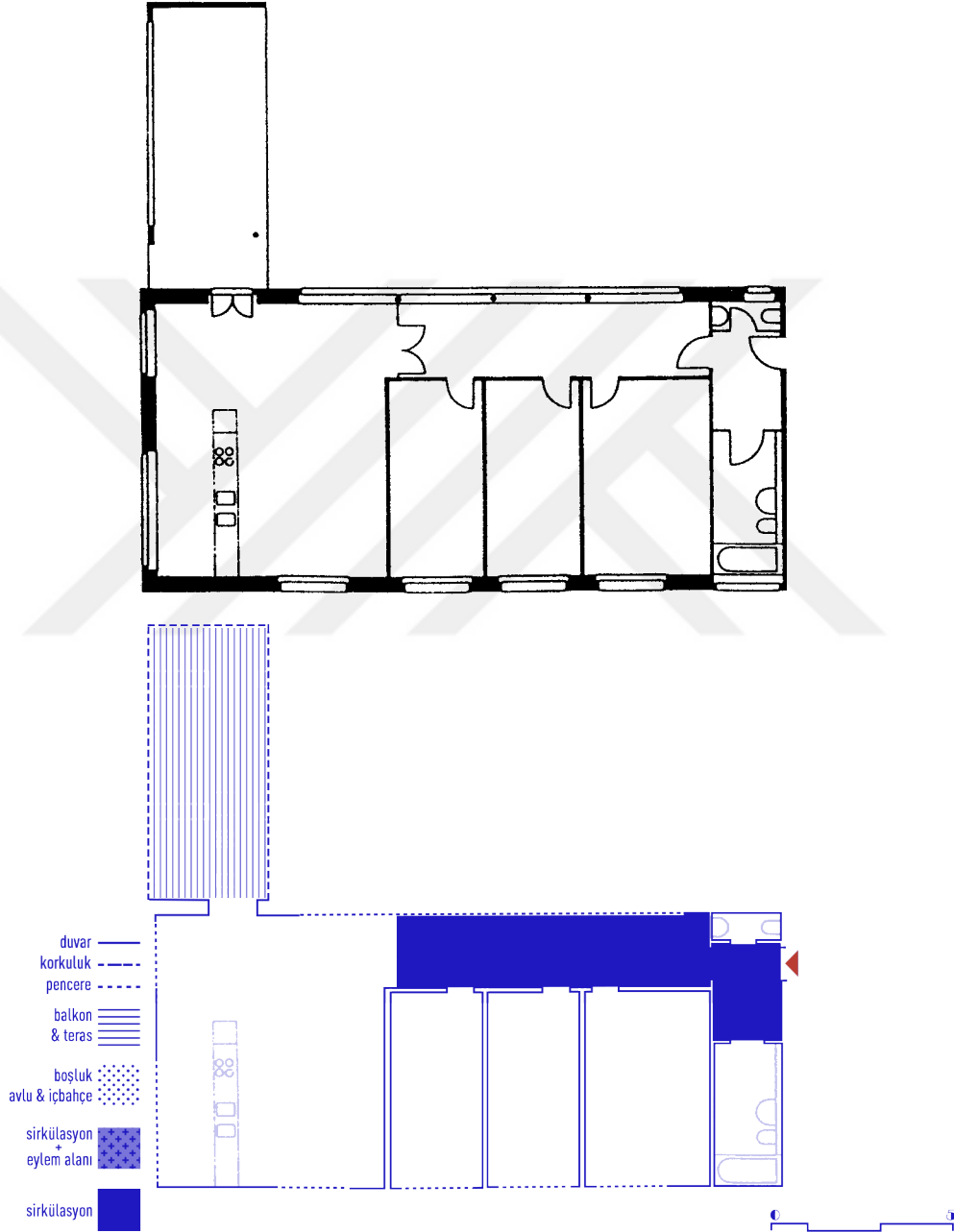

Şekil 5.2 : Villa Olimpica Apartmanı, 4 odalı 110 m² birim konut, Me Esquis & Puig Torné, Barselona/İspanya, 1991 (Kılıç Ataselim, 2024).

Koridorun bu şekilde bölgeler tanımladığı kat planı düzeni, aynı anda farklı bireysel ihtiyaçların aralıksız olarak gerçekleşebilmesine imkân tanır. Hâliyle, konutta yaşayan tüm sakinler için geniş bir mahremiyet alanı söz konusudur. Koridorların ortaklaştığı mekânsal karşılığa da bağlı olarak, konut sakinlerinin birbiri ile hiç karşılaşmadan bir günü tamamlaması dahi mümkün olabilir.

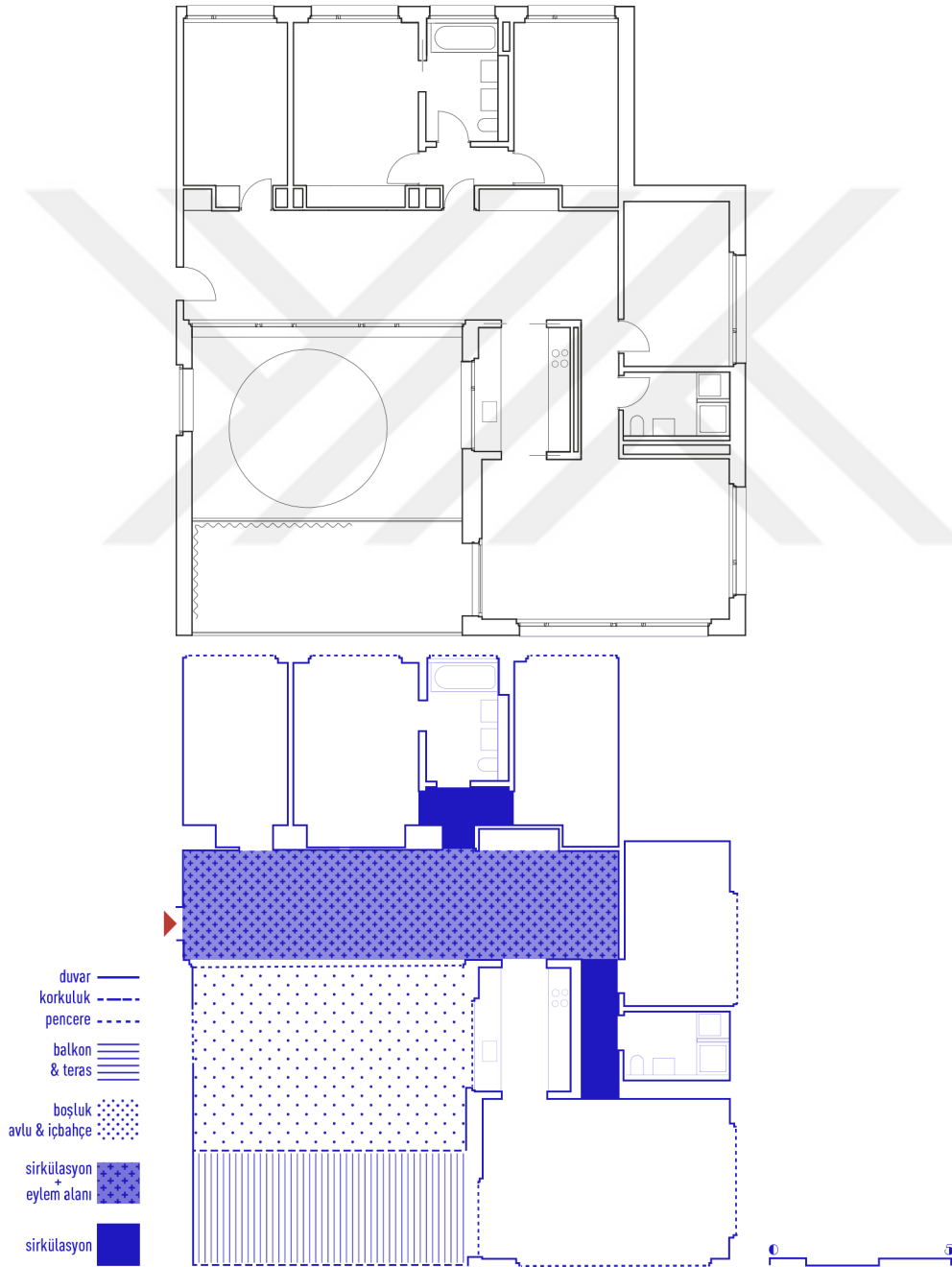
1992’de Michael Adler tarafından tasarlanmış olan Vogelbach Apartmanı konutunda, planın tek tarafına yaslanan koridor, oturma odasına ulaşınca dek cephedeki pencere açıklığıyla aydınlanmaktadır (Şekil 5.3). Açık mutfaklı bir oturma odasına açılan koridor neredeyse bir oda genişliğindedir. Bu aydınlık koridordan erişilen odalar, koridorun genişliğinden kaynaklı olarak ferahlık hissi veren bir düzenlemeyle adeta vitrin gibi sıralanmışlardır. Koridorun doğal ışık ve havalandırmadan yoksun olmadığı

Vogelbach birim konutunda, koridorda farklı eylemlerin gerçekleşebilmesine olanak sağlandığı söylenebilir. Bu durumun gün boyu koridoru kateden sakinler için bir hoşluk yaratacağı öngörülebilir. Koridor, minimal boyutlarda keyifli bir dinlenme alanı yahut küçük yaştaki konut sakinleri için zaman zaman bir oyun alanına pekâlâ dönüşebilir.

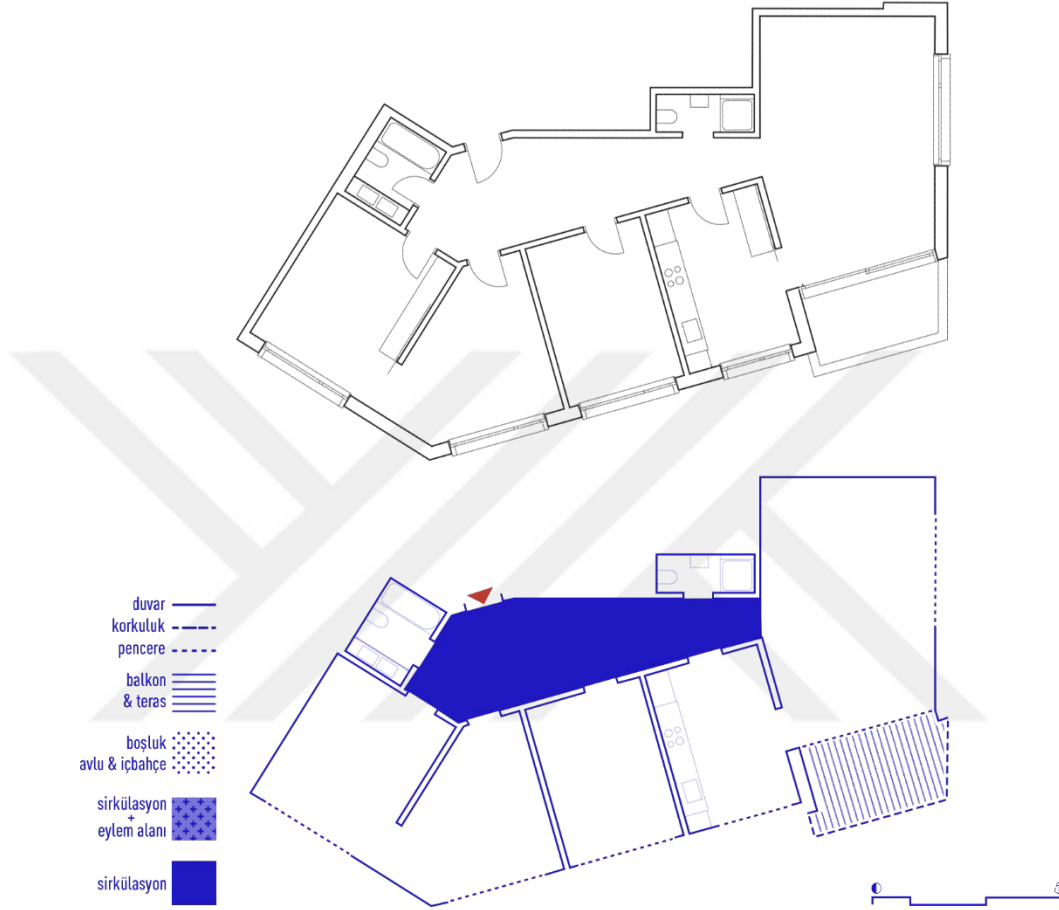
Şekil 5.3 : Vogelbach Apartman Kompleksi, 3 odalı 110 m² birim konut, Michael Adler, Basel/İsviçre, 1992 (Kılıç Ataselim, 2024).

Koridorun alışlagelmişin dışında, ‘değerli’ atfedilebilecek iyi manzara sunan bir alana geniş pencerelerle açıldığı bir başka örnek, Gigon & Guyer tarafından tasarlanan Neumünsterallee Kompleksindeki birim konut kat planında görülebilmektedir (Şekil 5.4). Koridorun ebatlarının mahallin kullanımının çeşitlenme potansiyeline etki edeceği söylenebilir. Neredeyse yaşama mekânından daha fazla alan kaplayan ve yaşama mekânına benzer genişlikteki koridor farklı kullanımlar için olasılıklar barındırmaktadır.

Şekil 5.4 : Neumünsterallee Konut Kompleksi, 4 odalı 150 m² birim konut, Gigon & Guyer, Zürih/İsviçre, 2007 (Kılıç Ataselim, 2024).

2003 yılına tarihlenen Böhnli Apartmanı, koridorun geometrik yapılandırılmasıyla ortaya çıkabilecek çeşitlenmeler için bir örnek oluşturabilir (Şekil 5.5). Giriş kapısının hemen önünde genişleyen koridor mahalli, odaları geçerken yaşama mekânına doğru daralarak başkalaşan bir perspektif sunmaktadır.

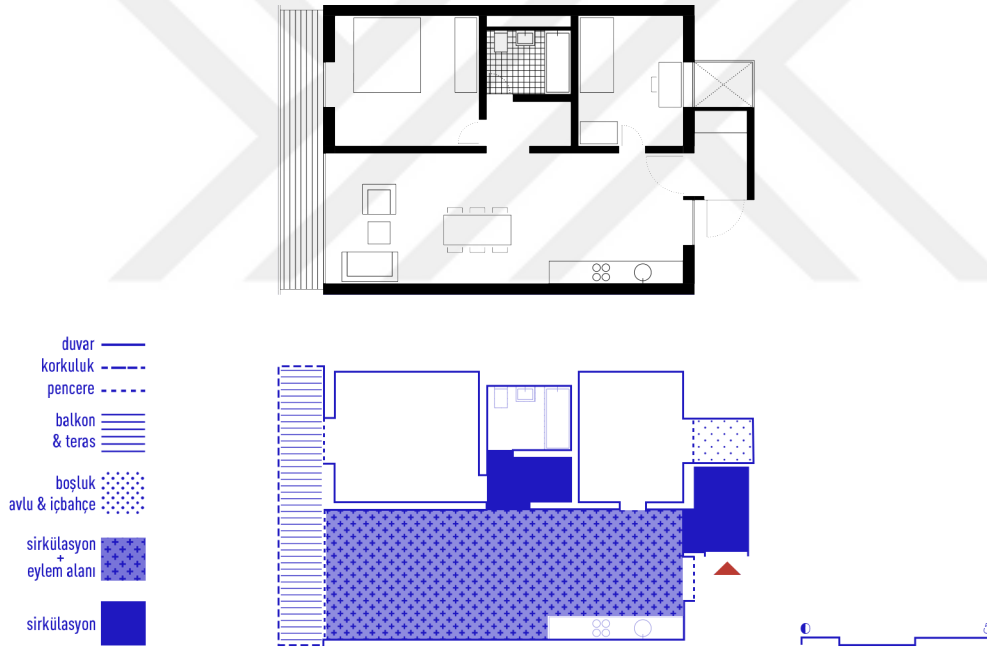
Şekil 5.5 : Böhnli Apartmanı, 3 odalı 110 m² birim konut, Guignard & Saner, Zürih/İsviçre, 2003 (Kılıç Ataselim, 2024).

Schneider'in (2017) belirttiği üzere, formun doğrusallığı göz önüne alındığında, koridor tipi hızlı bir şekilde yön değiştirme ve mekânın genişletilmesi ihtiyacı uyandırmaktadır. Koridorun gün ışığı ile olan ilişkisi ve genişliği, mahallin mevcudiyetindeki potansiyelleri yapılandırarak çoğaltabilir. Giriş alanında bir vestiyer nişi, yaşama mekânı ve mutfakı tamamlayan bir yemek yeme alanı, kargaşayı gizleyen bir ardiye alanı tanımlayabilen koridor, yatak odalarının girişlerinde bir tampon bölge için de genişleyebilir.

5.2 Yatay Sirkülasyonun Yaşama Mekânı İçinde Kaybolduğu Kat Planı

Koridor mahallinin yaşama mekânından ayrıştırılmadığı kat planı düzenidir. Konut birimine girildiği an itibariyle tüm sirkülasyon ortak bir yaşama alanından diğer mahallere dağılır. Büyük çoğunlukla, her bir mahale ulaşmak için çizilebilecek olası tüm alternatif rotalar bu ortak alan üzerindendir. Oturma odası konut sakinleri için hem bir araya geldikleri bir ortak alan, hem de bir mahalden diğerine ulaşmak için bir hareket alanıdır.

Burgmattstrasse Konut Yerleşkesinin birim konut planı bu tipe bir örnektir (Şekil 5.6). Konuttan içeri girildiğinin bir adım sonrasında yaşama mekânı ile temas edilmektedir. Yatak odasına bir kapı ile bağlanan, mutfak ve oturma odasının bir arada olduğu yaşama mekânı bir terasa açılmaktadır.

Şekil 5.6 : Burgmattstrasse Konutu, 2 odalı 70 m² birim konut, Burkhalter Sumi Architekten, Baden/Almanya, 1996 (Kılıç Ataselim, 2024).

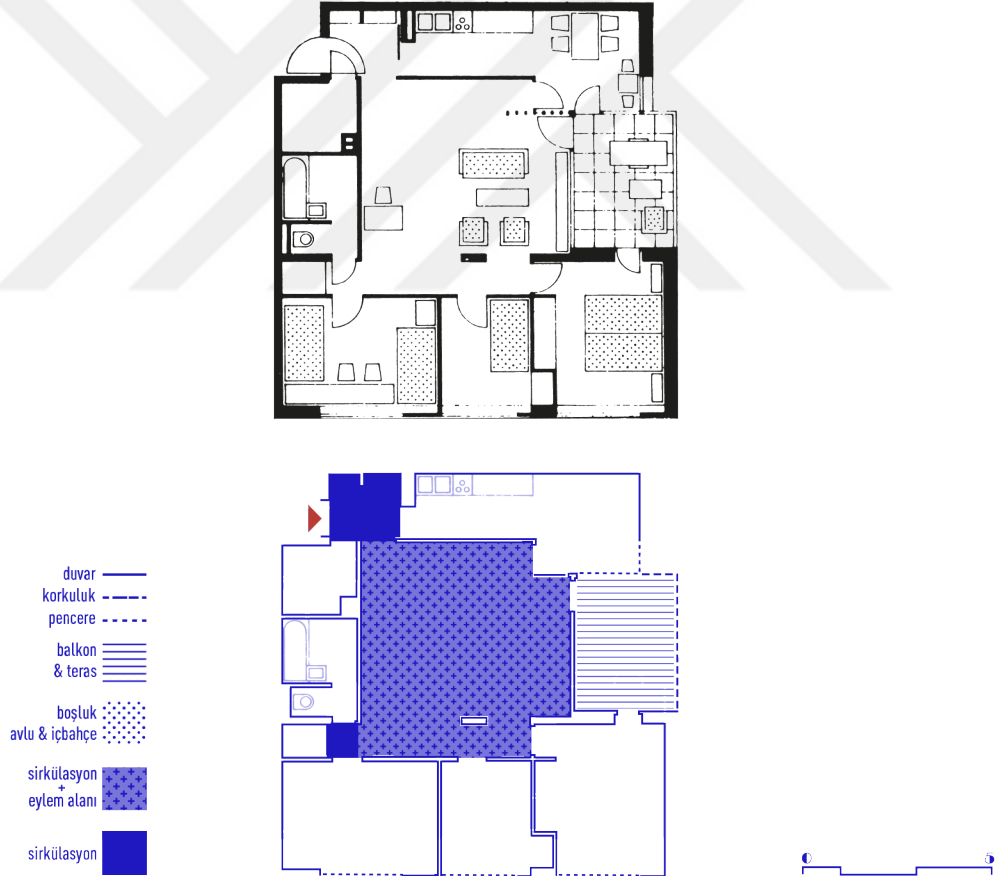
Ludwig Hilberseimer, bahsi geçen plan düzenini “kabin sistemi” olarak adlandırmış ve konutun iç yapısı üzerine Bauhaus’taki çalışmaları boyunca bu sisteme dayanarak çeşitli tipolojiler ve yapısal formlar geliştirmiştir (Oswalt, 2022).

Aynı konutu paylaşan bireylerin iletişimi hususunda elverişli bir plan düzeninin söz konusu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yaşama alanının yatay sirkülasyonu

içine alarak daha çok genişleme imkânı bulduğu bu plan düzeni, mahremiyet konusunda kısıtlara neden olabilmektedir.

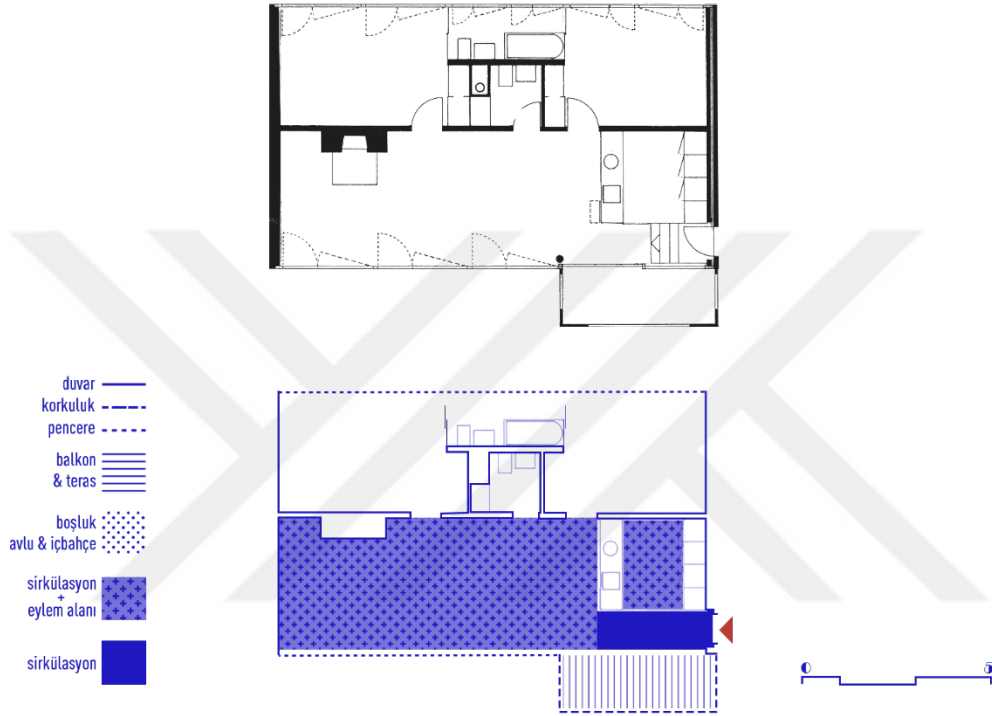
Her bir konut sakininin kişisel ihtiyaçları doğrultusundaki hareketini, diğer sakinlerin yolları ile iç içe geçiren bir düzenden bahsedilebilir. Bu durumda yaşama mekânı, tüm odaları etrafına toplayarak konut biriminin merkezinde konumlanabileceği gibi, kat planının bir tarafına yaslanarak da bu akışın merkezi olabilir.

Berlin’de İkinci Dünya Savaşı sonrası Hansaviertel Yerleşkesinin bir parçası olarak yapılan Klopstockstraße Apartman konutunda, yaşama mekânı konutun merkezine konumlandırılmıştır (Şekil 5.7). Girişin hemen karşısında mutfak ile birlikte sakinleri karşılayan oturma odası, tüm yatak odaları ve ıslak hacimler için bir geçiş alanına dönüşmektedir.

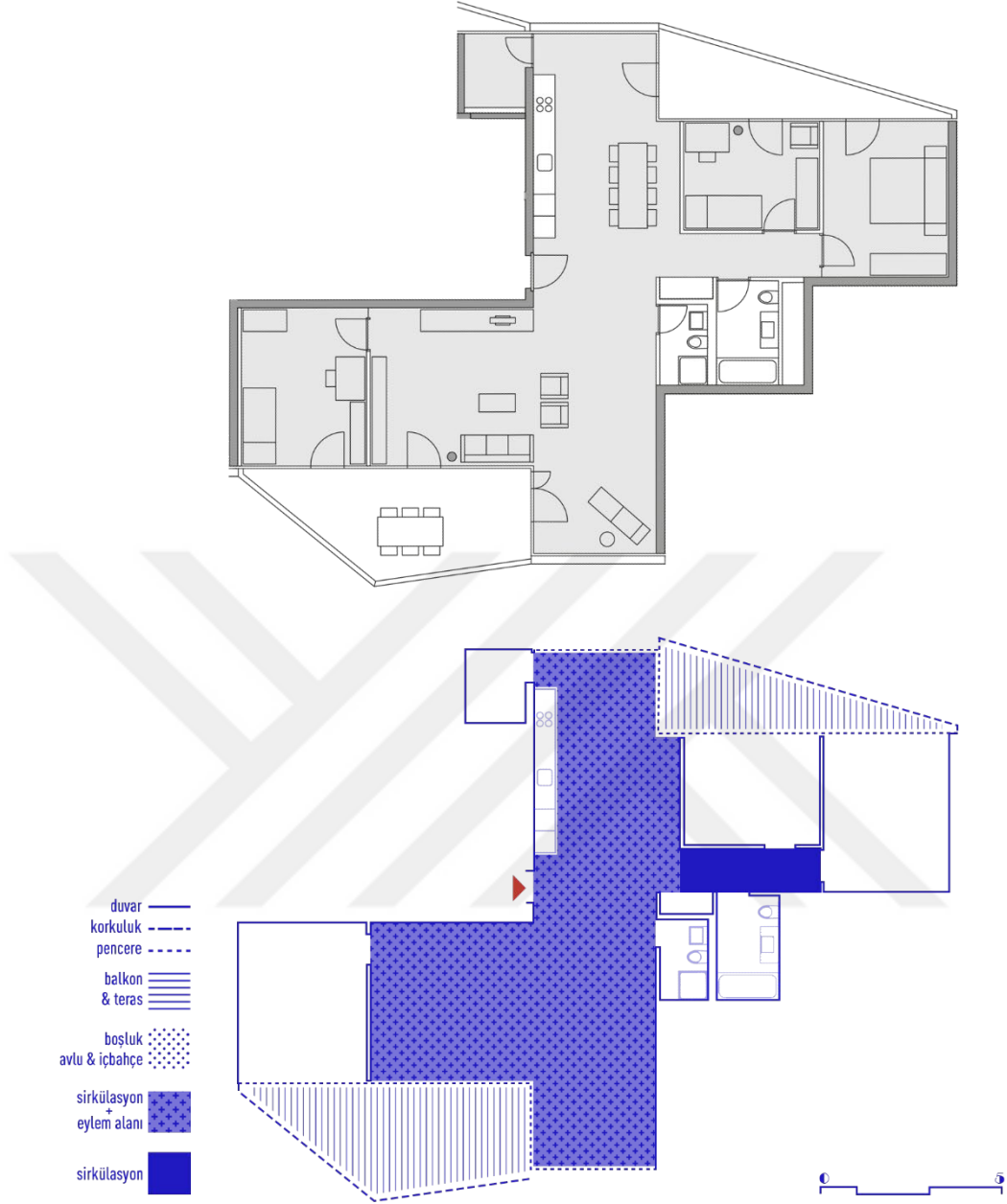
Şekil 5.7 : Klopstockstraße Apartmanı, 3 odalı 100 m² birim konut, Alvar Aalto & Paul Baumgarten, Berlin/Almanya, 1957 (Kılıç Ataselim, 2024).

1989’a tarihlenen Trübbach Multifamily-House konutunda ise kat planı adeta ortadan ikiye ayrılmıştır (Şekil 5.8). Girişi karşılayan yaşama mekânı bir cepheye yaslanırken, yatak odaları ve ıslak hacimler diğer tarafta sıralanmaktadır. Yatak odalarına erişim, kat planının yarısına hâkim olan yaşama mekânından sağlanmaktadır. Banyoya yatak odalarının her ikisinden de erişmek mümkünken yaşama mekânı ile direkt bağlantı söz konusu değildir, bu açığı banyonun sırtına yerleşen tuvalet kapatmaktadır.

Şekil 5.8 : Trübbach Multifamily-House, 2 odalı 75 m² birim konut, Peter Märkli, Trübbach/İsviçre, 1989 (Kılıç Ataselim, 2024).

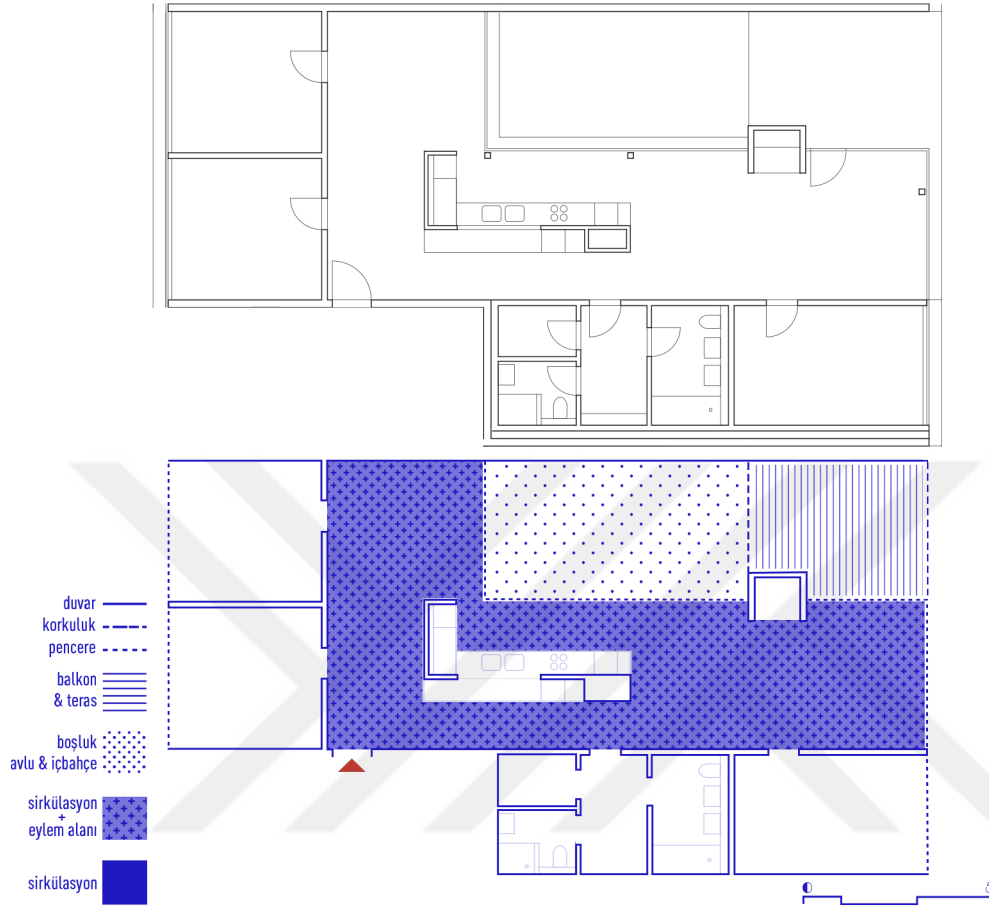
Yaşama mekânının yatay sirkülasyonu sahiplendiği bir başka plan şeması, 2008 yılında, Architekten AG tarafından tasarlanan Hardegg Kompleksi’ndeki konut biriminde gözlenmektedir (Şekil 5.9). Yaşama mekânının yine konutun merkezine konumlandığı kat planında, farklı olarak bir haç geometrisi okunmaktadır. Yaklaşık olarak aynı büyüklükteki yatak odaları farklı kollara dağıtılmış ve teraslar, adeta planı dengede tutmak istercesine, iki ayrı cephede konumlandırılmıştır. Konutu boydan boya geçen yaşama mekânı, ‘bireysel’ alanların başka uçlara taşındığı kat planını sürekli olarak bir arada tutar ve mahremiyet ile birlikteliği dengeye getirir.

Şekil 5.9 : Hardegg Apartman Kompleksi, 3 odalı 130 m² birim konut, Architekten AG, Bern/İsviçre, 2008 (Kılıç Ataselim, 2024).

Rheinresidenz'deki birim konut kat planı düzeninde ise giriş L şeklinde bir yaşama mekânına açılmaktadır (Şekil 5.10). Konutun tüm mahallerine erişimin sağlanabildiği bu L şeklindeki yaşama mekânının “standart” bir koridorun ölçeğiyle oynanmış halini andırdığı hissine kapılmak olasıdır. Bir avlu ile teras alanının etrafına dolanan yaşama mekânı, konut içindeki dolaşımın merkezidir. Bu anlamda, konut sakinlerinin mahremiyetinin çoğunlukla yaşama mekânının baskınlığı altında kalabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir odadan diğerine geçmek için muhakkak yaşama

mekânından geçen bir güzergâh izlemek gereklidir. Konut sakinlerinin banyolara erişimi de yine ortak alan üzerindendir.

Şekil 5.10 : Rheinresidenz, 3 odalı 135 m² birim konut, Neff Neumann Architekten, Basel/İsviçre, 2006 (Kılıç Ataselim, 2024).

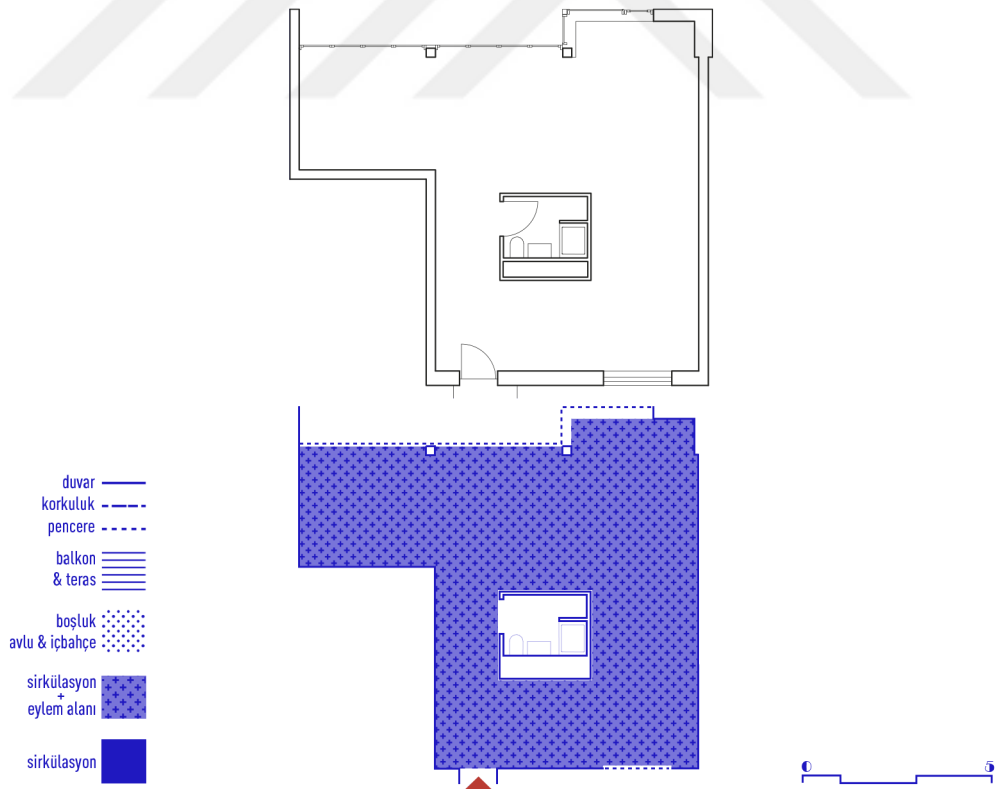
Koridor için ayrılabilir olan alan metrekaresinin yaşama alanına dahil edilmesi, konut birimindeki ortak alanın büyümesi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, diğer odaların mekânsal sınırları tarafından belirlenen ve geniş yaşama alanından geçen yollar, yaşam kalitesini azaltmayacak şekilde tasarlanmalıdır (Schneider, 2017).

5.3 Yatay Sirkülasyonun Servis Mekanları Çevresinde Kurgulandığı Kat Planı

Kat planı, servis mekânları olarak nitelenebilecek birimler etrafında şekillenmektedir. Konut birimine girildiği an itibariyle, çoğunlukla, geniş bir mekân hissi söz konusudur. Kat planının kurulma biçiminin konutun gerçekte olduğundan daha büyük olduğu hissine sebebiyet verdiği söylenebilir. Genellikle dairenin merkezinde tüm konut

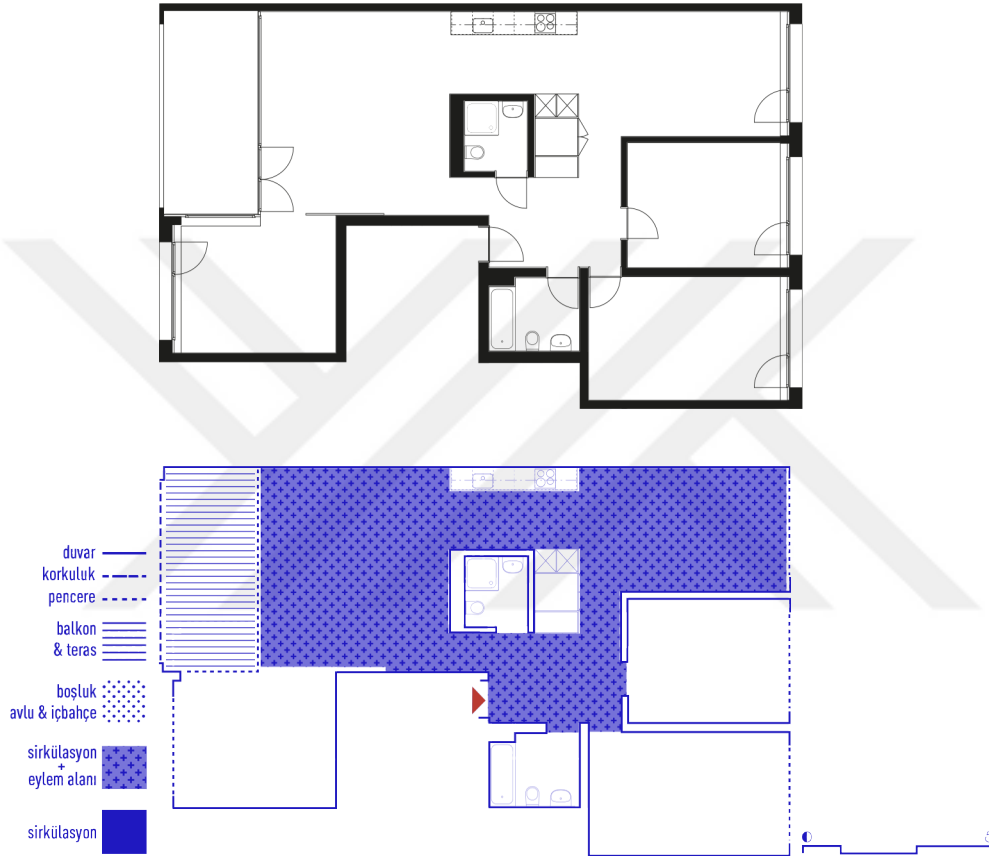
sakinlerinin servis alabileceği mahaller yer almaktadır. Bahsi geçen mahaller mutfak, banyo, tuvalet, kiler veya ardiye olabileceği gibi dikey sirkülasyonla kurulan bir çekirdek de olabilir. Bu çekirdeği kat planı içinde yüzen bağımsız bir öbek olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Sirkülasyonun etrafından akmasına izin veren servis öbeği sakinlerin hareketlerine yön verebilecek biçimde konumlanabilir. Aynı sistemle kurulan farklı kat planlarında çeşitli mahremiyet derecelerinden bahsedilebilir. Kimi kat planlarında servis çekirdeğinin bir tarafına bireysel kullanıma özgü mahaller bir diğer tarafına ise ortak yaşam alanları yerleşmektedir. Dolayısıyla, servis çekirdeği bireysel kullanımlar için bir tampon görevi de görür. Bu durumda sirkülasyonda bir mahremiyet alanından söz edilebilir.

Fælledhaven Kompleksi Konutu'nda bu prensipteki plan şeması, en yalın haliyle örneklenebilir (Şekil 5.11). Servis çekirdeğinin, sirkülasyona yön vermek üzere belirli bir kaygı ile yerleştirilmediği söylenebilir. Banyo ve besleme şaftından oluşan servis çekirdeği, tam anlamıyla planın ortasında yüzerken bireylerin konutu ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırmalarını mümkün kılmaktadır.

Şekil 5.11 : Fælledhaven Konut Kompleksi, 1-2 odalı 75 m² birim konut, DOMUS Arkitekter, Kopenhag/Danimarka, 2006 (Kılıç Ataselim, 2024).

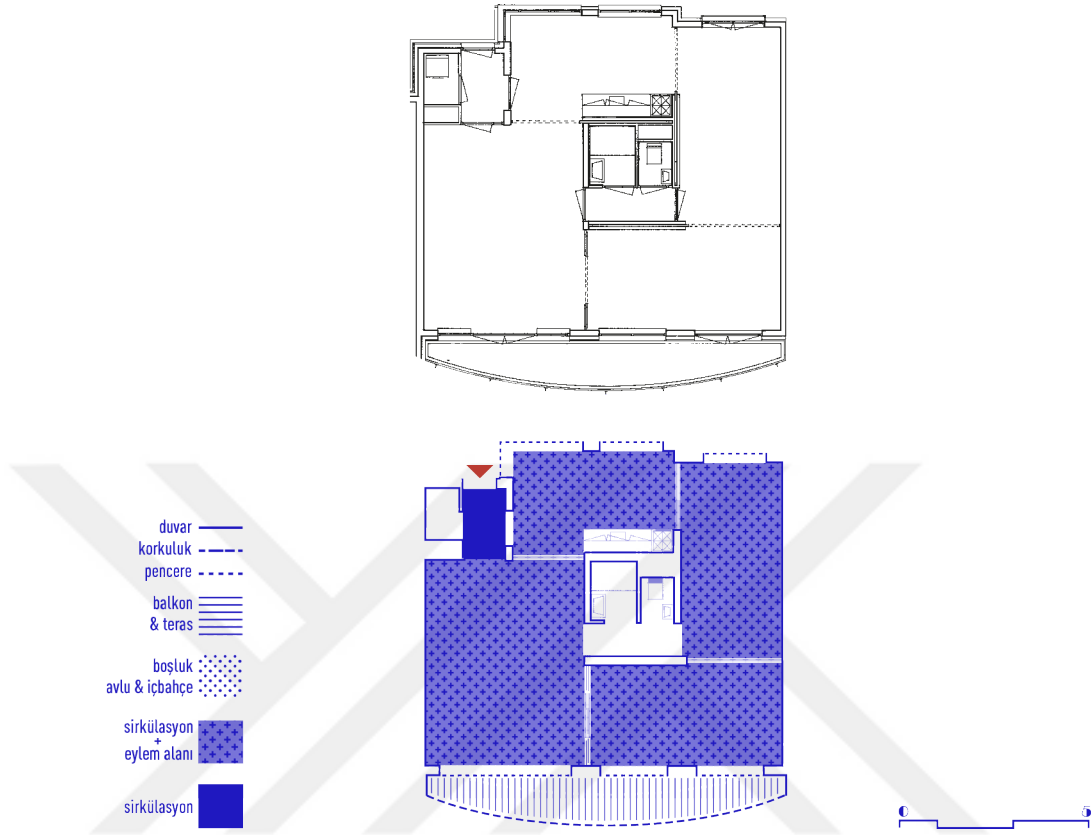
Illnau'daki 2010 tarihli konut yerleşkesinde banyo ve şaftlar ile depolama alanı bir araya getirilerek kat planının orta noktasına konumlandırılmıştır (Şekil 5.12). Konutun içerisindeki hareket, kat planına mesnet olan bu çekirdeğin etrafında dönmektedir. Bu servis çekirdeğinin konut sakinine yön verdiği söylenebilir. Çekirdek, konut içerisindeki diğer birimlerle kurduğu mesafe ilişkisi ile konut sakinlerinin hareket güzergâhlarını yapılandıran alanlar tanımlayabilmektedir.

Şekil 5.12 : Illnau Konut Yerleşkesi, 3 odalı 120 m² birim konut, Guignard & Saner Architekten, Illnau/İsviçre, 2010 (Kılıç Ataselim, 2024).

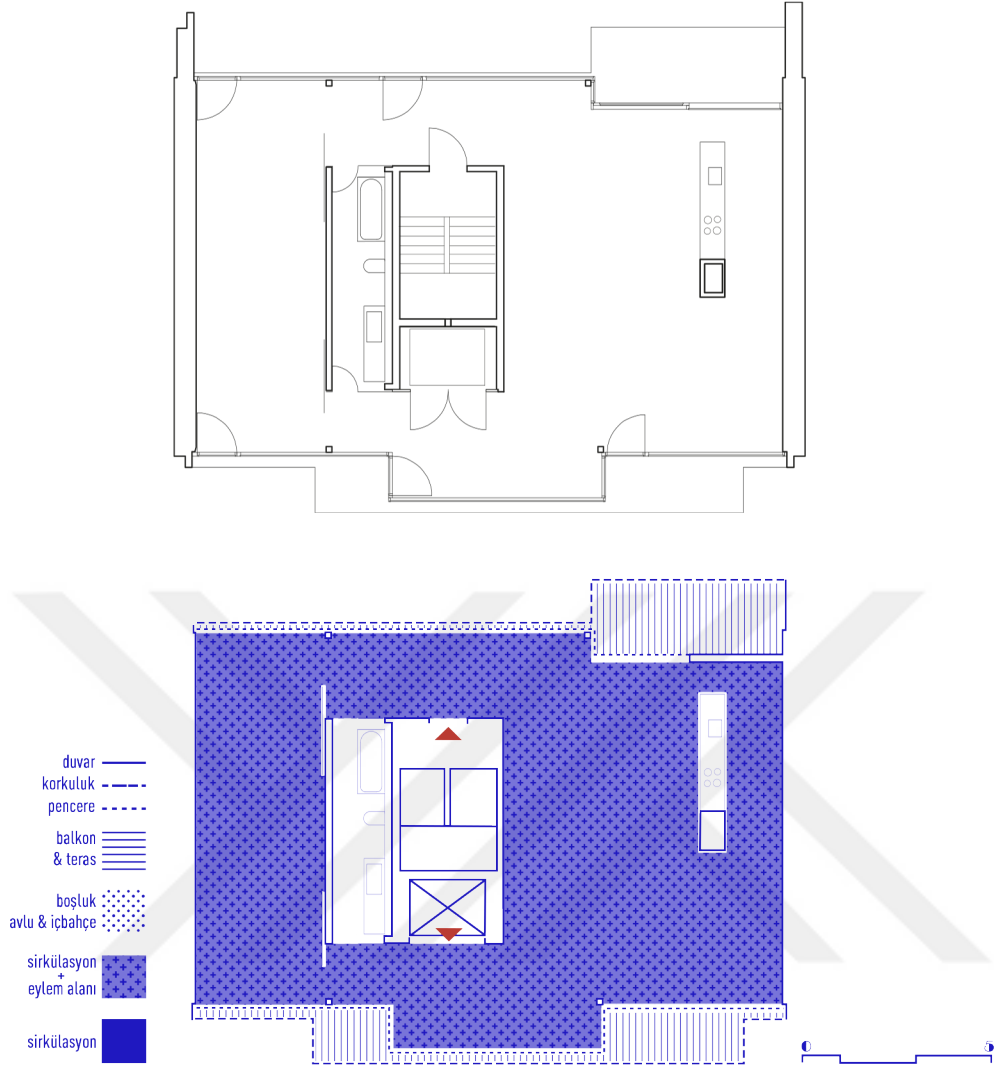
Servis çekirdeği etrafında kurulmuş bir başka kat planı için Wagenaarstraat Apartman Konutu örneklenebilir (Şekil 5.13). Yine, tam merkeze konumlandırılmış olan ve mutfagi da içine alarak şekillenen ıslak hacim öbeği, kat planına yön vermektedir. Bununla birlikte, bu öbeğin ortaya koyduğu geometriden hizalanarak yerleştirilen kayar ‘duvarlar’, konut sakininin, ihtiyaçları doğrultusunda konutu planlamasına olanak tanımaktadır. Mümkün olan en az bölüntülenmeyle, cepheden alınan ışığın konutun her yerine yayılması sağlanır. Sirkülasyonun tüm kat planına hâkim olabildiği

bu yerleşimde, konutun tamamı geniş bir perspektiften okunabilir. Ancak, mahremiyet gereksinimlerinde kayar kapılara ihtiyaç duyulacağı aşıkardır.

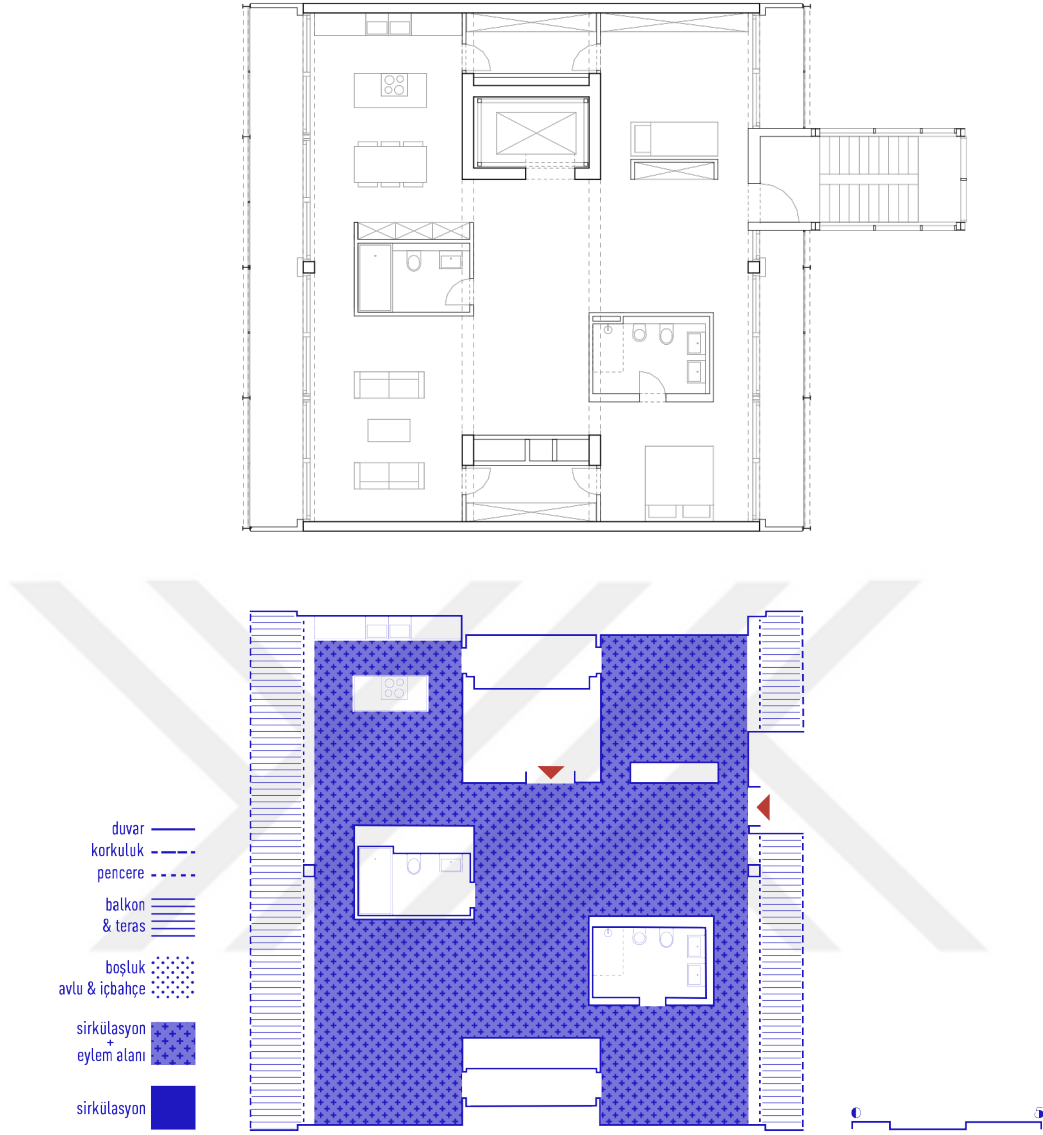
Şekil 5.13 : Wagenaarstraat Apartman Binası, 2-3 odalı 80 m² birim konut, Duinker van der Torre Architecten, Amsterdam/Hollanda, 1989 (Kılıç Ataselim, 2024).

Colmarerstrasse Loft konutunda diğer örneklerden farklı bir çekirdek birlikteliği söz konusudur. Konut biriminin iç mekân servis çekirdeği ile konut bloğunun merdiven ve asansörden meydana gelen çekirdeği birbirine yaslanmaktadır (Şekil 5.14). Her katında tek bir dairenin yer aldığı konut bloğunun çekirdeği, direkt olarak konut biriminin içinden yükselmektedir. Kat planının diğer ucuna konumlanan mutfak altyapısı ve besleme şaftından oluşan bir diğer servis öbeği dışında, kat planında belirleyici herhangi bir unsura rastlanmaz. Konutta yaşayan sakinlerin gereksinimleri doğrultusunda, yüzen çekirdekler ve sürgülü duvarlar ile plan esnekliğinin imkânı kılındığını söylenebilir.

Şekil 5.14 : Colmarerstrasse Loft, 2-3 odalı 150 m² birim konut, Buchner Bründler Architekten, Basel/İsviçre, 2002 (Kılıç Ataselim, 2024).

Servis mekânlarından oluşan çekirdekler her zaman planın merkezine konumlandırılmak veya tek bir öbek halinde olmak durumunda değildir. Lokdepot Konutu bu durum için örnek verilebilir (Şekil 5.15). Birkaç servis öbeğinin konut içerisinde dağıldığı ve başka bir bölüntünün olmadığı bu durumda sirkülasyon bu servis çekirdekleri etrafında şekillenmektedir. Yatak odalarının dahi ayrıştırılmadığı bu örnekte tanımlanan altyapılar mutfağın da yer değiştirmesine imkân tanımaktadır. Farklı plan düzenlerine izin veren bu örnekte 2 veya 3 odalı konut planlamaları söz konusu olabilir. Servis mekânlarının ve sirkülasyonun servis mekânları etrafında taradığı eylem alanının bu durumu imkânlı kıldığı söylenebilir.

Şekil 5.15 : Am Lokdepot Konut Yerleşkesi, 2-3 odalı 150 m2 birim konut, ROBERTNEUN, Berlin/Almanya, 2013 (Kılıç Ataselim, 2024).

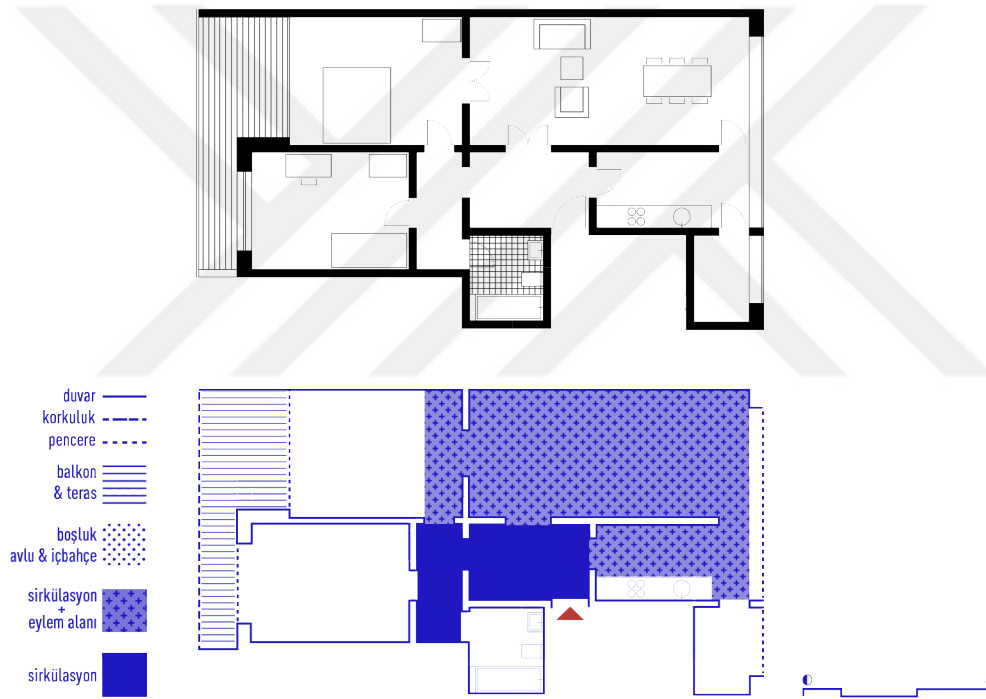
5.4 Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahallerle İç İçe Geçtiği Kat Planı

Konut birimindeki tüm mahallerin zaman zaman birbiriyle iç içe geçtiği ve sirkülasyonla karıştığı bir plan düzenidir. Koridor odalarla birleşir, odaların birinden diğerine hep bir akış söz konusudur. Bazı yerleşimlerde konut birimini bütünüyle daha açık bir biçimde görmek mümkünken bazılarında mekânlar bir kapıyla birbirinin içine açılır.

Kapanmayan duvarlar ve bölümlenmiş belirli alanlarla dinamik bir mekân kurgusu olabileceği gibi birbirinin içine açılan mahallerle de sirkülasyon çeşitlenebilmektedir.

Ancak her durumda, sirkülasyon alanlarını içine alan mekânlar daha büyük görünmektedir. Bireysel alan her zaman diğer bireysel alanlarla ve ortak alanla bir ilişki içindedir.

Basel'deki Klybeckstrasse Yerleşkesi birim konutu bu anlamda örneklenebilir (Şekil 5.16). Bu örnekte kapanmayan duvarlardan ya da bölüntülerden söz etmek pek mümkün değildir, ancak mahallerin birbiriyle kurduğu bağlantılar sirkülasyon alanını çoğaltmaktadır. Mutfak için hem giriş alanından hem de yaşama mekânından bir erişim söz konusudur. Benzer biçimde yatak odası dolaşımdaki bu çeşitliliğin bir parçası olmaktadır. Neredeyse konuttaki tüm mahallere en az iki farklı biçimde ulaşmak mümkündür.

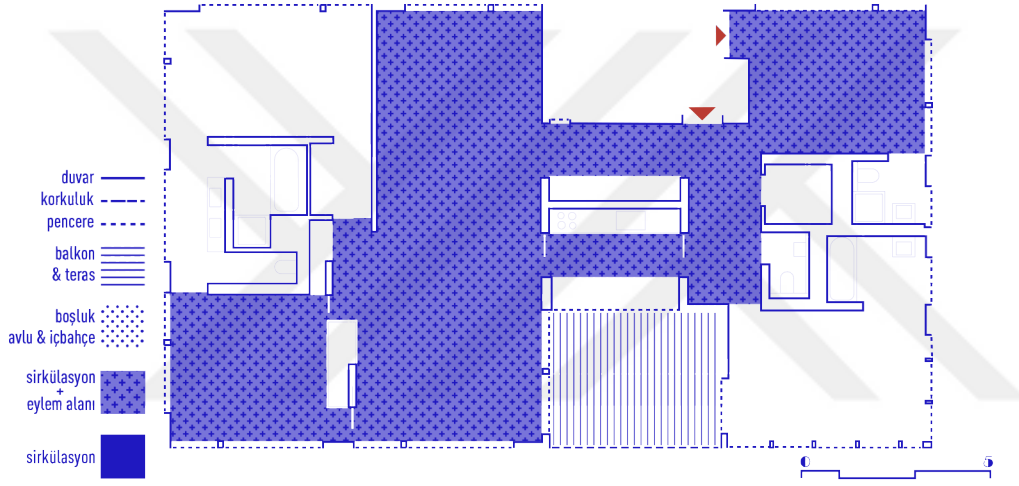
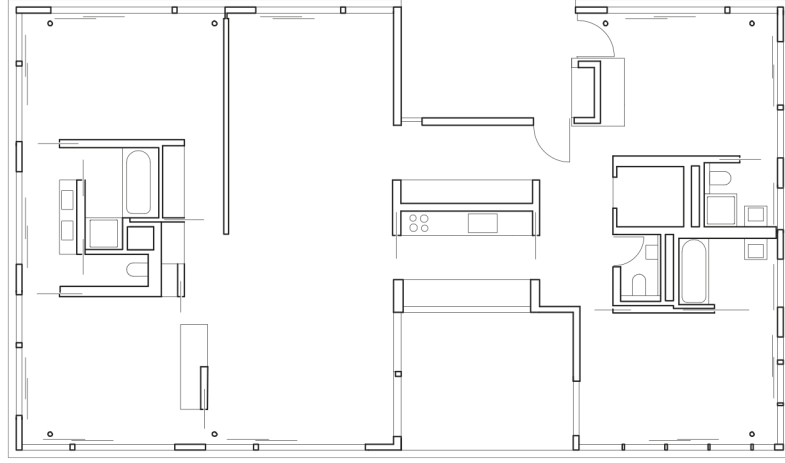
Şekil 5.16 : Klybeckstraße Yerleşkesi, 2 odalı 90 m² birim konut, Morger & Degelo, Basel/İsviçre, 1996 (Kılıç Ataselim, 2024).

Grieshofgasse Yerleşmesi birim konutunda ise yüzen duvarlar ve hareketli bölücülerin mekândaki dolaşım güzergâhlarının çeşitlenmesine aracılık etmekte olduğu söylenebilir (Şekil 5.17). Giriş alanının ardından konutun ortasına düşen bir konumla, konutun tamamına hâkim olmak mümkündür. Yatay sirkülasyonun konutun geneli ile iç içe geçmiş durumdadır.

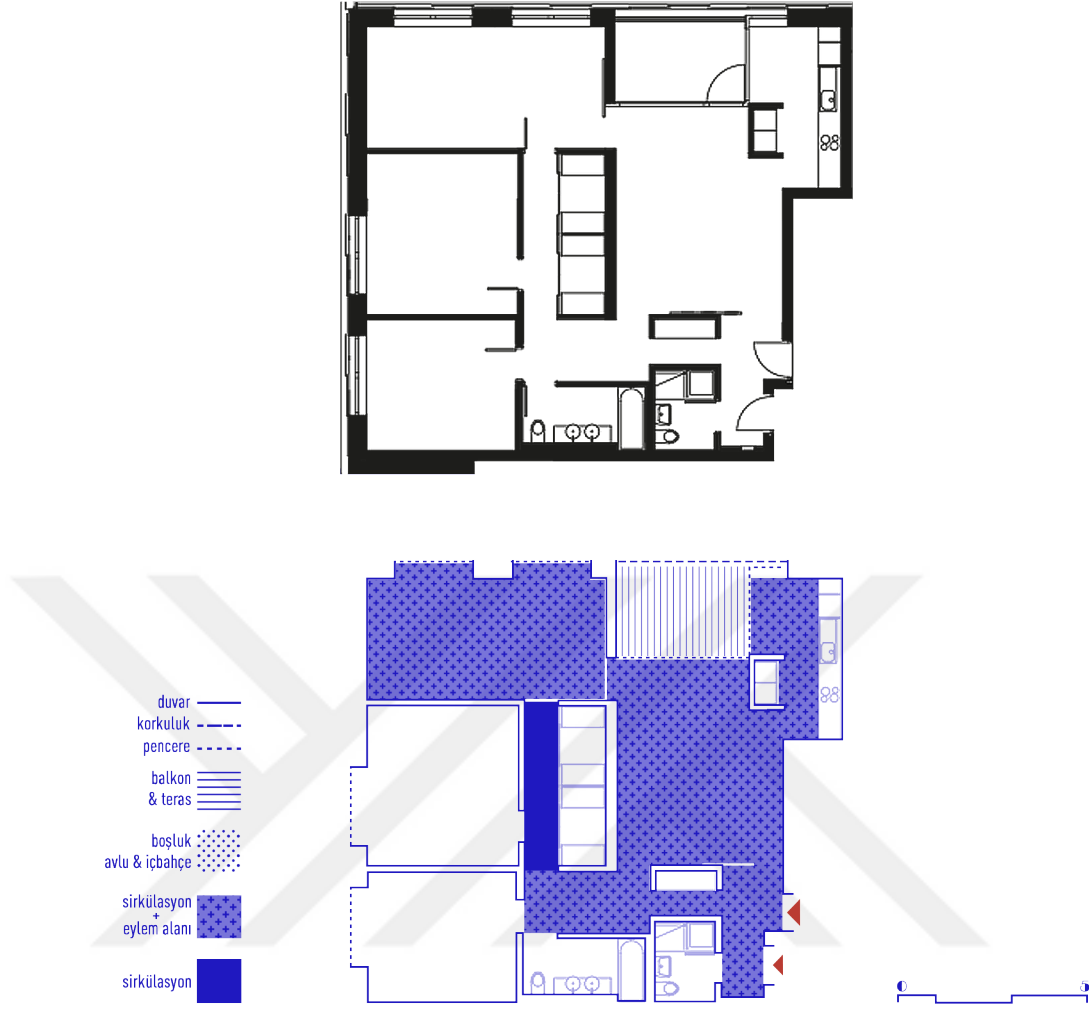
Şekil 5.17 : Grieshofgasse Konutları, 2 odalı 90 m² birim konut, Helmut Wimmer, Viyana/Avusturya, 1996 (Kılıç Ataselim, 2024).

Diğer örneklerden farklı olarak konuttaki bölgeleme anlayışı ile birleşen bir plan kurgusu olan Hohenbühl Apartman Konutu, mutfağı da içine alan genişçe bir yaşama mekânı ve bu ortak alana sürgülü yapı elemanlarıyla bağlanan, köşelere dağılmış dört adet odadan oluşmaktadır. (Şekil 5.18). Biri köşe odalardan birine diğeri ise mutfağın hemen karşısına açılan iki adet konut girişi vardır. Köşe odaya açılan giriş kapısı diğerine göre daha kıyıda kalsa da girişlerin her ikisi de yaşama mekânı ile direkt bağlantılıdır ve ayrı bir alana ya da başka bir koridora bağlanmazlar. Bununla birlikte köşe odaya açılan giriş, ayrı bir banyoya bağlantısı da olan bu odanın birim konutun geri kalanından ayrılarak kiralanabilir bir alan olmasının önünü açar. Konutun merkezine yerleşen yaşama mekânı ve köşelere dağılan odalar arasında yer alan sürgülü elemanlar, konut sakinlerinin mahremiyet derecelerini kendilerine göre ayarlayabilmesini olanaklı kılmaktadır. Bazı yatak odaları ortak bir banyoyu ortaklaşa kullanırlar ve farklı güzergâhlar aracılığıyla birbirleriyle bağlantılıdırlar.

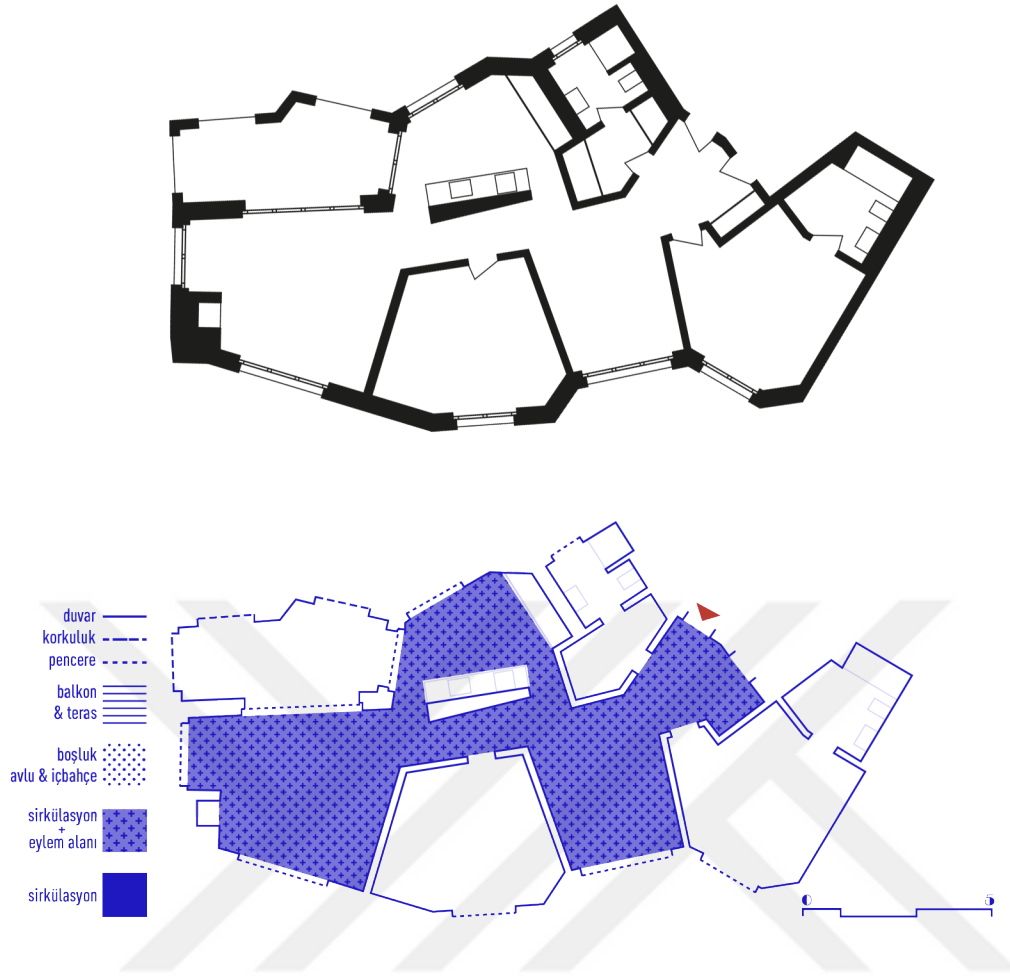
Şekil 5.18 : Hohenbühl Apartment Buildings, 3/4 odalı 160 m² birim konut, agps.architecture, Zürih/İsviçre, 2004 (Kılıç Ataselim, 2024).

Eichgut birim konutunun kat planı da bu anlamda örneklendirilebilir (Şekil 5.19). Banyo ve tuvalet konutun bir duvarına yaslanırken, mutfak bir başka köşede yerini almıştır. Konutun merkezinden açılan yaşama mekânının arkasında yatak odaları yer alır. Konut içerisindeki dolaşım bu yaşama mekânından ve çevresinden akmaktadır. Sürgü yapı elemanları ile kat planındaki dolaşımın çeşitliliğine müdahale edilebilmektedir. Bir mahale ulaşmanın birden çok güzergâh alternatifi ile mümkün olabileceği görülmektedir.

Şekil 5.19 : Eichgut Residential Building, 3 odalı 110 m² birim konut, Baumschlager & Eberle, Winterthur/İsviçre, 2005 (Kılıç Ataselim, 2024).

Alışıl gelmişin dışında bir yapı formuyla dikkat çeken Steinwies-Irisstrasse Konutu'nda bu form iç mekânda da devam ettirilmektedir (Şekil 5.20). Girişin yaşama mekânı ile bulunduğu kat planı kurgusunda, çokgen formu mahaller planın köşelerine çekilmiştir. Dolaşım bu mahallere çarparak yayılmakta ve yaşama mekanının merkezine yönelmektedir. Bu plan kurgusu altında sıralanan diğer örneklerle göre Steinwies-Irisstrasse Konutu'ndaki mahallerin kapılar aracılığıyla daha fazla bölündüğü söylenebilir. Ancak yine de bireysel mahallerin tümü ortak alanla doğrudan ilişki içindedir. Haricen bir koridora rastlanmaz ve ortak alan tüm plan kurgusunda baskın olarak gözlenir.

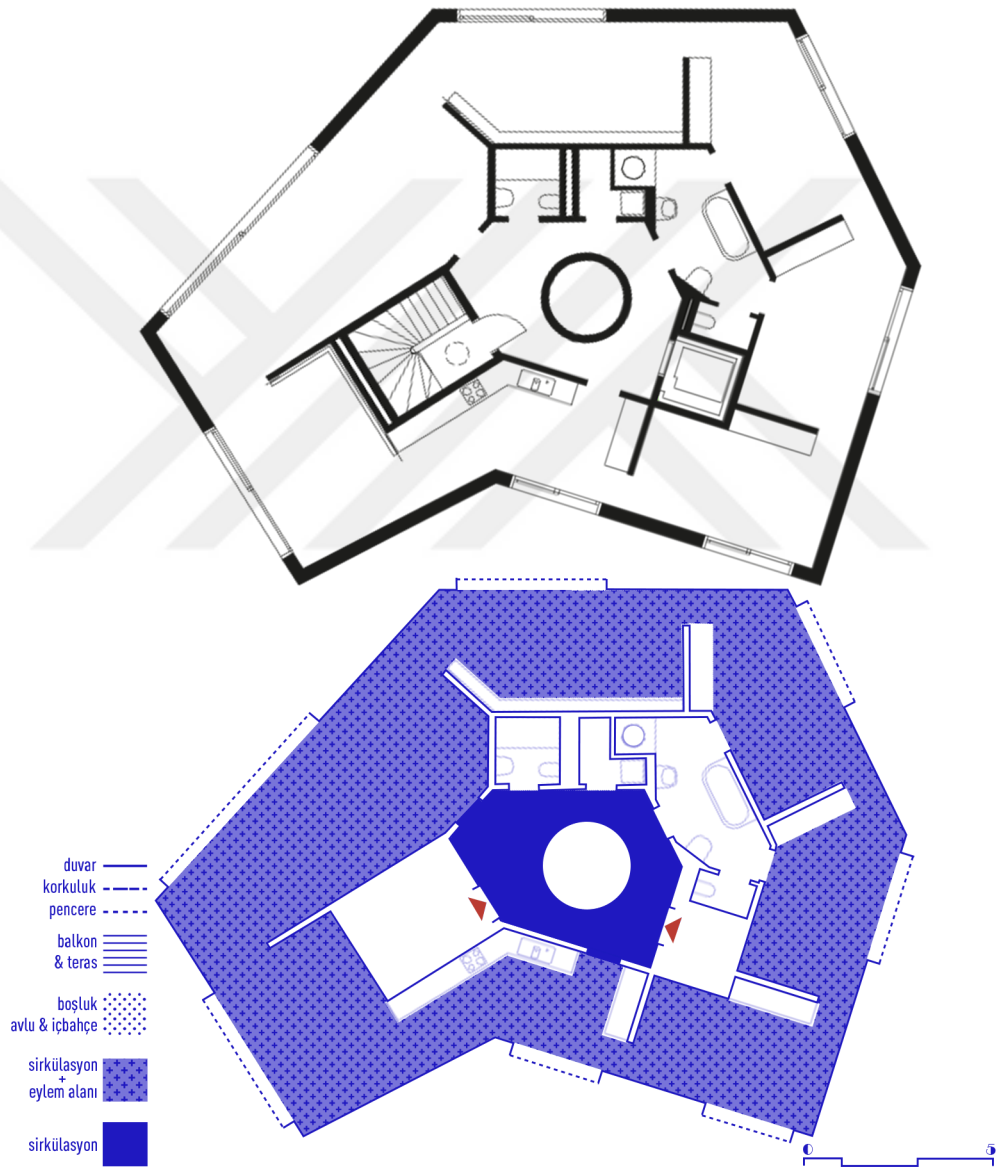
Şekil 5.20 : Steinwies-Irisstrasse Housing, 3 odalı 125 m² birim konut, EMI Architekten, Zürih/İsviçre, 2015 (Kılıç Ataselim, 2024).

5.5 Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahalleri Çevrelediği Kat Planı

Hareketin esas alınarak, mekân için bir motife dönüştürüldüğü kat planı düzenidir. Aynı mahaller arasındaki sirkülasyon pek çok olasılıkla gerçekleşebilir. Genellikle konutta yer alan mahallerin hepsi bu güzergâhın bir parçası olurlar. Schneider'in (2017) de belirttiği üzere, “*Olası yolların çokluğu, kullanıcının konutu sürekli yeni perspektiflerden deneyimlemesine olanak tanır, konut, aslında olduğundan çok daha çeşitli görünür*”.

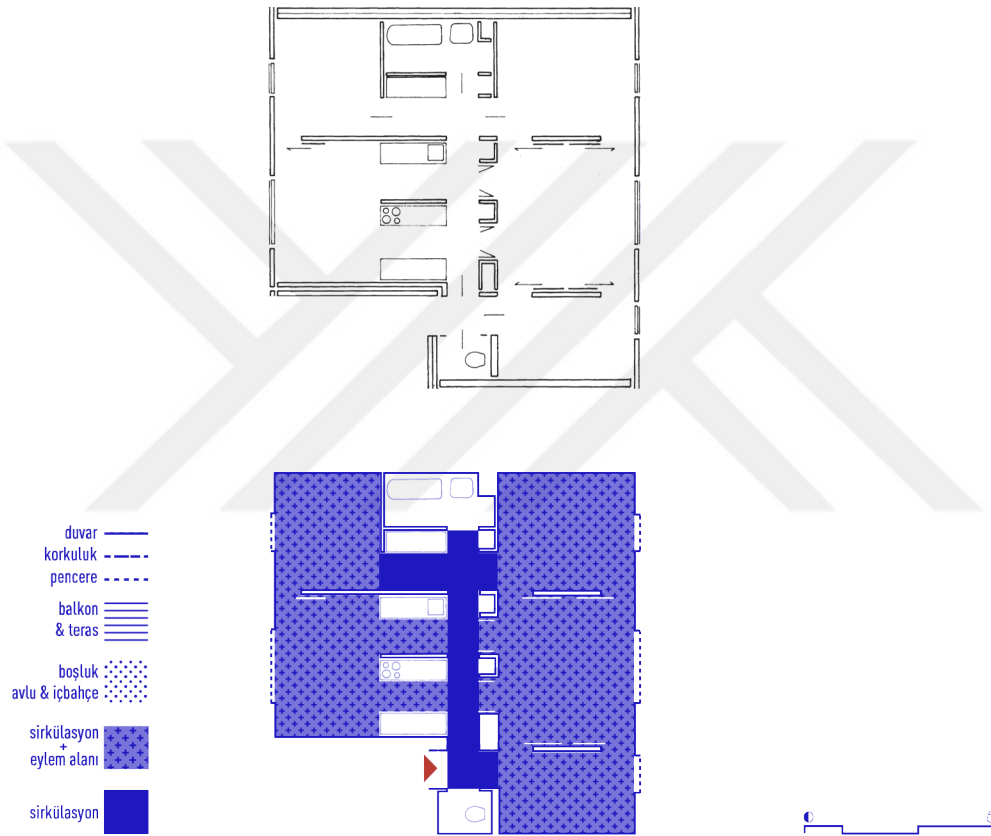
Kat planında, bireysel alanlardan çok konut sakinlerinin bir araya geldiği alanlar önceliklendirilir. Her zaman için kesintisiz bir sirkülasyon olasılığı sunulmaktadır. Bu nedenle, bazı bireysel odaların birden fazla erişim noktası vardır. *Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahalleri Çevrelediği Kat Planı* kurgusunda, sirkülasyonun etrafında dolaştığı merkez yaşama mekânı, yatak odalarından biri yahut birim konutun ortasına düşen bir atriyum veya konut girişinin açıldığı bir merdiven çekirdeği de olabilir.

Sirkülasyonun etrafında dolaştığı merkeze atriyumun yerleştiği bir örnek olarak Böhnli Apartman Konutu incelenebilir (Şekil 5.21). Konutun tam merkezine yerleşen dairesel atriyum etrafında dönen plan kurgusunda iki ayrı çemberde dolaşılabilir. İlk çemberde ıslak hacimlere erişilebilirken, diğerinde odalar arasında, cepheyi süpürerek dolaşılabilir. Cepheye uzanan bazı duvarların içine gizlenen sürgü elemanlar ile bu açık dolaşım alanı, konut sakininin inisiyatifinde kesintiye uğratılabilmektedir.

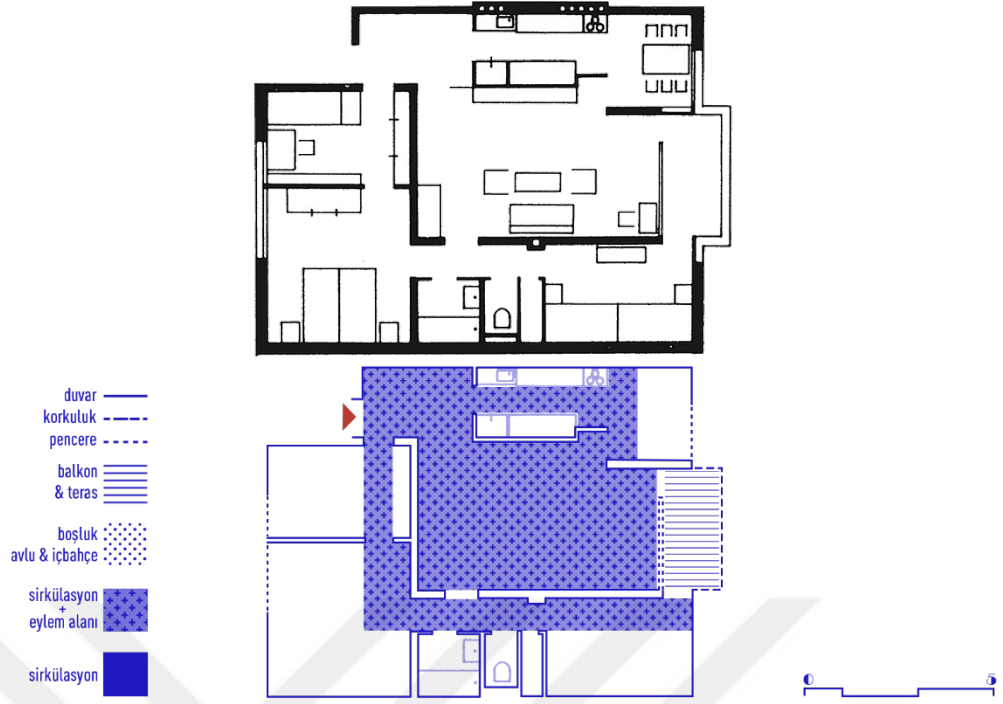
Şekil 5.21 : Böhnli Apartment Building, 3/4 odalı 175 m² birim konut, Guignard & Saner, Zürih/İsviçre, 2003 (Kılıç Ataselim, 2024).

Merkezde kesin bir alanın okunamadığı plan şemalarında da benzer bir dolaşım kurgusundan bahsedilebilir. Adeta şeritlere bölünmüş Strassgang Apartman Konutu kat planı kurgusunda, ıslak hacimler orta aks üzerinde art arda dizilmiştir (Şekil 5.22). Cepheye açılan çeperdeki mahaller ise odalar için ayrılmıştır. Odalar ve ıslak hacimler arasında keskin ayrımlar yoktur, farklı güzergâhlarda, tüm konut boyunca dolaşabilir. Geniş sürgü kapılar odalar arasındaki mahremiyeti derecelendirebilirken, ıslak hacimlerle odalar arasındaki katlanır kapılar açıklıkları düzenlemeye yarar. Sonuçta mahaller birbirine çok çeşitli hallerde bağlanabilir.

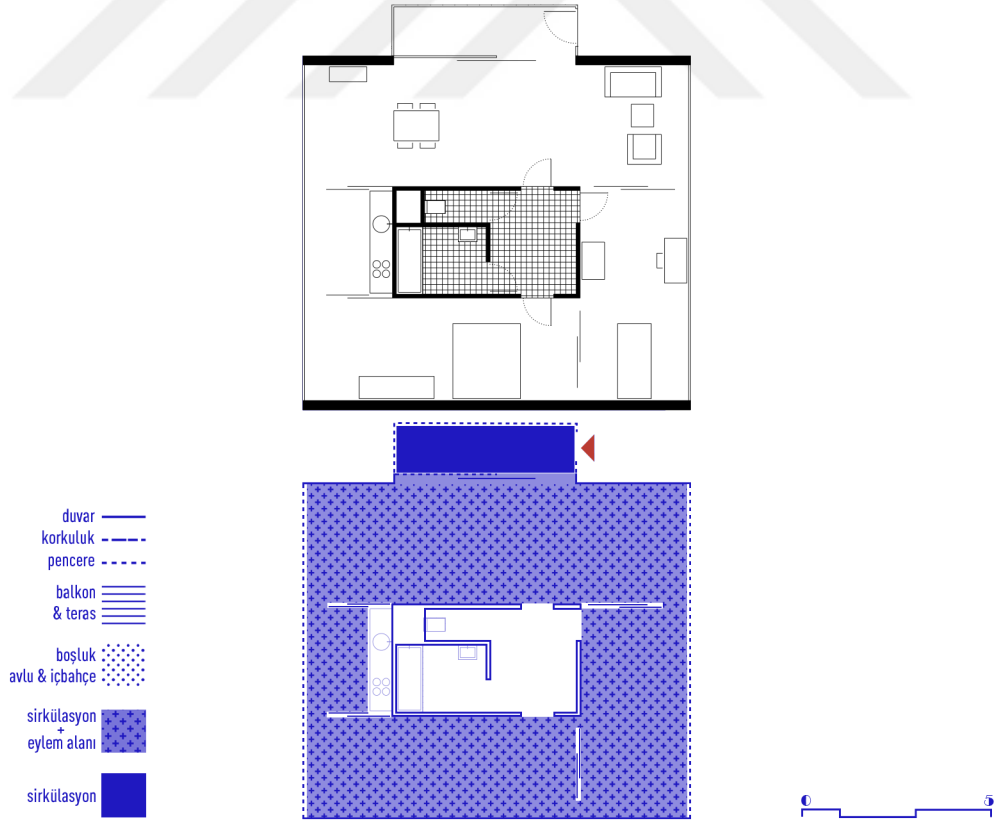

Şekil 5.22 : Strassgang Apartment Building, 2/3 odalı 80 m² birim konut, Riegler & Riewe, Graz/Avusturya, 1994 (Kılıç Ataselim, 2024).

Ungers tarafından tasarlanan birim konutta ise konutun merkezindeki yaşama mekânını çevreleyen bir dolaşım hattı gözlemlenmektedir (Şekil 5.23). Bireysel odaların hepsi birbiriyle bağlanmakta ve konut içindeki sirkülasyonda alternatif güzergâhlara olanak sunabilmektedir. Konuttaki her mahale erişiminin birden çok yolundan söz edilebilir. Çeşitlenen her bir sirkülasyon olasılığının konutun farklı güzergâhlarda yeniden deneyimlenebilmesini ve farklı açılardan gözlemlenebilmesini imkanı kıldığı söylenebilir.

Şekil 5.23 : Mehrfamilienhaus, 3 odalı 110 m² birim konut, Oswald Mathias Ungers, Köln/Almanya, 1958 (Kılıç Ataselim, 2024).

Şekil 5.24 : Kanalstrasse Konutu, 2/3 odalı 105 m² birim konut, Helmut Wimmer, Viyana/Avusturya, 1999 (Kılıç Ataselim, 2024).

Viyana'daki Kanalstrasse konutunda hareketli duvar panellerinin konumlandırılmaları itibariyle odaların içerisinde geçen bir sirkülasyon hattından söz edilebilmektedir (Şekil 5.24). Odalara ulaşmak için katedilmesi gereken güzergâh olasılıkları çeşitlidir. Konutun sakinlerinin değişen ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir kat planı kurgulanmıştır.

5.6 Bölüm Değerlendirmesi

Tez çalışmasında, doğal ışık ile doğal havalandırmadan yoksun, asgari ebatlarda ve salt geçiş alanı olarak planlanmış koridor mahallinin ekseninde, baskın hale gelmiş olan indirgemeci planlama yaklaşımı sorunsallaştırılmıştır.

Bahsi geçen plan yaklaşımının ortaya koyulduğu, Avrupa merkezli batı coğrafyasında dahi böyle bir tek tipleşme durumundan bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla bölümün sonraki alt bölümlerinde yatay sirkülasyonun farklı yorumlandığı, alansal büyüklük veya oda sayıları bazında birbirine yakınlık kuran örnekler beş ayrı başlıkta gruplandırılarak serimlenmiştir.

Yatay Sirkülasyonun Koridor ile Çözümlendiği Alternatif Kat Planları başlığı altında, sorunsallaştırılan plan tipindeki doğal ışık ve hava almayan, salt geçiş alanı olarak asgari ebatlardaki koridor mahallinin aynı plan tipolojisi altındaki farklı yorumlarına yer verilmiştir. Yatay sirkülasyon alanı olarak doğal ışık ve hava alabildiği durumlarda ya da farklı ebatlarla yorumlandığında, koridorun yalnızca geçiş alanı olmaktan çıkıp farklı eylemlere de alan açabileceği potansiyeller ortaya koyulmuştur. Örneğin, koridor asgari ebatlar dışında yorumlandığı durumlarda çalışma ve dinlenme alanları gibi eylemler için kullanılabilir ya da doğal ışık ve hava ile bulunduğu konut sakini için daha etkili bir eylem alanına dönüşebilir.

Yatay Sirkülasyonun Yaşama Mekânı İçinde Kaybolduğu Kat Planı bölümünde ise konut içerisindeki tüm yatay sirkülasyonun ortak yaşama mekânından diğer mahallere dağıldığı plan yaklaşımı örneklenmektedir. Yalnızca oturma odasından ya da mutfak ile oturma odasının birlikteliğinden oluşan ortak yaşama mekânı, konut sakinlerinin hem bir araya geldikleri durağan bir mahal hem de diğer mahallere ulaşmak için kullandıkları bir hareket alanına dönüşmektedir. Yatay sirkülasyonun koridor ile çözümlendiği kat planından farklı olarak bu plan yaklaşımında konut sakinlerinin mahremiyet olanakları daha düşük olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yatay

sirkülasyon için gereken metrekare yaşama mekânı içine katılmış olduğundan, aynı konut biriminin olası koridorlu çözümüne göre daha büyük bir ortak yaşam alanı elde edilmiş olur.

Yatay Sirkülasyonun Servis Mekanları Çevresinde Kurgulandığı Kat Planı yaklaşımında konuttaki tüm sakinlerin kullanacağı servis mekanları, sirkülasyonun etrafından akmasına izin veren bir öbek halinde plana yerleştirilmiştir. Bu servis çekirdeğinin plan içerisindeki konumu ve sayısına bağlı olarak farklı potansiyeller ortaya çıkabilir. Servis çekirdeğinin konumu hareketi belli doğrultularda yönlendirebilir ya da eylem alanındaki mahremiyet derecelerinin yapılandırılmasında rol oynayabilir. Merkeze konumlandırılmış servis çekirdekleri tüm konut sakinleri için benzer erişim güzergahları ortaya çıkarırken, belirli mesafelerde noktalara konumlandırılmış olanlar sakinlerin hareketlerini de belirli doğrultularda yönlendirmiş olur. Dolayısıyla servis çekirdeğinin kat planı kurgusundaki konumu ve sayısı mahremiyet, erişilebilirlik ile fonksiyonellik açısından önemlidir ve konut sakininin deneyimini etkilemektedir.

Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahallerle İç İç Geçtiği Kat Planı düzeninde konut içerisindeki tüm mahaller zaman zaman birbiriyle örtüşmekte ve sirkülasyon ile karışmaktadır. Odaların birinden diğerine bir akış söz konusudur. Bireysel alanlar birbirleriyle ve ortak alanlarla her zaman bir ilişki içindedir ve sosyal etkileşimi destekleyen dinamik bir mekân kurgusundan bahsedilebilir. Bir mahalden diğerine geçmek için farklı güzergâhlar söz konusu olabilir. Bu durum konutun farklı biçimlerde deneyimlenmesi ve mekân algısının çeşitlenmesi için elverişli bir durum yaratırken konut içerisinde planlanmamış sosyal etkileşimlere olanak tanımaktadır.

Yatay Sirkülasyonun Diğer Mahalleri Çevrelediği Kat Planı hareketin mekân içerisinde bir tema olarak ele alındığı ve motife dönüştüğü kat planı düzenidir. Bir odaya ulaşmanın farklı birkaç seçeneği olabilir, konuttaki tüm mahaller bu güzergahın bir parçası gibidir. Yatay sirkülasyonun sunduğu bu çeşitlenmeler konut sakininin deneyimlerini çoğaltırken farklı perspektifler sunmaktadır. Sirkülasyon alanı farklı güzergahlarla çeşitlenerek yeni eylem alanlarını imkanı kılmaktadır. Bu çeşitlilik, konutun bir yaşam alanı olmasının ötesinde bir keşif ve deneyim alanı haline gelmesini destekler.

Yatay sirkülasyonun diğer mahallerle birlikteliklerinde, farklı eylem alanları içinde çözümlendiği durumlarda konut iç mekânında geçiş alanı için ayrı bir alan kaybedilmemiş olur. Böylece konuttaki eylem alanları için daha verimli bir alan kurgusu söz konusu olabilir. Yaklaşık metrekairelerde farklı sirkülasyon yaklaşımları altında yorumlanmış olan birim konut planları bu durumu örneklemektedir. Bununla birlikte yatay sirkülasyonun çözümlü hali kısıtlı mahremiyet olanakları sunabilmektedir. Ancak pek çok örnekte görüldüğü üzere, konut sakininin yaşam biçimi doğrultusunda konutu yapılandırabilmesi imkanı kılınmıştır. Dolayısıyla, aynı plan kurgusu içerisinde, birbirinden çok farklı konut sakinleri için kişilerin tercihlerine bağlı olarak, farklı biçimlerde kişiselleştirilmiş yaşam alanlarının oluşturulması mümkündür.

Bazı örneklerde, farklı yatay sirkülasyon yaklaşımlarının iç içe geçtiği, birbiriyle örtüştüğü görülebilir. Aynı birim konut planını bir diğer başlık altında da değerlendirmenin olanaksız olmadığı durumlar söz konusudur. Ancak bu durum tam da bu nedenle farklı potansiyelleri imkanı kılan, farklı yatay sirkülasyon yaklaşımlarının birbiri ile iç içe geçtiği ve bir araya gelerek çoğalttığı ihtimaller için kıymetlidir. Yatay sirkülasyon ihtimalleri ekseninde ortaya koyulan başlıkların birbirleriyle kesiştikleri noktalar, daha heyecan verici potansiyelleri pekâlâ açığa çıkarabilmektedir (Şekil 5.25).

Şekil 5.25 : İncelenen birim konutların kat planları (Kılıç Ataselim, 2024).

6. SONUÇ

Yani odadan odaya, pencereden pencereye gidip gelmeler (hem yaşamak dediğimiz de bir yerden bir yere gidip gelmeler değil midir?)

(Berk, 2018, s. 278)

Bildik ve tanımlı görünen şey hemen ardında ötekini, bilinmeyeni ve farklı bir aidiyeti taşır, [...]

(Yücel, 2019, s. 17)

Konut, hemen herkesin bir fikir sahibi olduğu, pek çok açıdan değerlendirilebilen ve ölçülebilen bir alan gibi görünüyor. Ancak araştırmada da anlaşılan o ki en bilindik durumlarda dahi yeniden ve yeniden, farklı koşullar altında keşfedilmek üzere konut, içeride kontrol altındaki dünya ile dışarıda belirsizlik halindeki dünya arasında bekliyor.

Sanayileşme ile modernleşmenin beraberinde değişen barınma alışkanlıklarının konuta bakışı önemli ölçüde etkilediği ve dönüştürdüğü açıktır. Konut, rasyonellik ve verimlilik ilkeleri altında mekanikleşen dünyanın bir kolu olarak nesnelleşmiş ve üretim temelli bir toplumdan tüketim toplumuna uzanan süreçte meta haline gelmiştir. 20. yüzyılda birim konut iç mekânının düzenlenmesine dair ortaya koyulan prensiplerin de bu rasyonellik ve verimlilik ilkelerinden hareketlendiği aşıkardır. Dolayısıyla, ortaya koyulmuş olan prensipler arasından, katı işlevselci planlama anlayışının zaman içerisinde neden öne çıktığı ve süreklilik kazanmış olduğu yine bu ilkeler ile gerekçelendirilebilir. 2000’li yıllarda yapılan araştırmalarda bu sürekliliğin izi pekâlâ sürülebilmekte, ortaya koyulan bulgularda, birim konut kat planlarının, katı işlevselci planlama anlayışının bir yorumlanması olduğu tespit edilebilmektedir. Bu yorumlama, keskin ve katı bir yatma-yaşama eksenini kabulüne, antre ve koridor ilişkisinin ağırlıklı olarak da koridorun sadece ve sadece konut biriminin alt mahallerine erişmeye yarayacak şekilde doğal ışık ve havalandırmadan yoksun biçimde salt geçiş alanı olarak konumlandırılmasına dayanmaktadır.

Tüm coğrafyalarda karşılaşmanın olası olduğu ancak özellikle son elli yıllık zaman dilimi içerisinde içinde yaşadığımız Türkiye coğrafyasında tekrar ve tekrar üretilmiş olan bu tekil, indirgemeci planlama yaklaşımı sorunludur. Çünkü birim konut, bir yaşam alanı olarak coğrafi, kültürel ve ekonomik açıdan çok farklı koşullara, farklı barınma alışkanlıklarına sahip çok çeşitli bireylerin yaşamına ev sahipliği yapmaktadır. Bahsi geçen hâkim plan kurgusu üzerinde, konut sakinlerinin de dahil olduğu, bu alanda etkinlik gösteren tüm aktörlerin sessiz bir kabullenme içinde olduğu ortadadır. Bu kabullenme ise problemi sürekli hale getirmekte ve birim konut planlaması hususunda sınırlı bir bakış açısına mecbur kılmaktadır. Bu halde, ülkemizde, tekil bir yaklaşımdan öte çabalarla karşılaşmanın oldukça güç olduğu ifade edilebilir.

Tez çalışmasında, birim konut planlamasının ilgili aktörlerce üzerinde hemfikir olunan baskın bir prensip etrafında oldukça sınırlı çeşitlenmelerle üretildiği iddiası gündeme getirilmiş ve çok çeşitli kültürel değerlere sahip, birbirinden farklı olası konut sakinlerinin bu sınırlılık içerisinde barınmasının problemli olduğu öne sürülmüştür. Bu durumun hem yerelde hem uluslararası literatür içerisinde benzer kaygılarla üretilmiş olan, önemli eşiklere tanıklık etmiş ve/veya aktüel çalışmalar ışığında sorgulanmasına çalışılmıştır. Çalışma genişletilirken, katı işlevselci anlayıştan süregelen baskın plan yaklaşımının sirkülasyonu anahtar olarak biçimlendiği ve koridor mahallinin bu anlamda kilit bir konuma yerleştiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, çalışmada, bu anlamda sorunun ortaya koyulması ve bu alandaki alternatifler ile potansiyellerin görünür kılınması üzerine bir tartışma inşa edilmeye çalışılmıştır.

Sorunsallaştırılan yaklaşımı vurgulamak üzere, tez çalışmasının başında örneklenen birim konut planları aracılığıyla; aktörler, ölçek, yapılanma koşulları ve ekonomik durum olmak üzere dört kriter üzerinden değerlendirme yapılmıştır. TOKİ, Türkiye genelinde alt-orta gelir grubundaki bireyler için kitlesel ve site düzeninde kamu kaynaklı olarak birbirini tekrar eden konutlar üretmektedir. Bu konutların tekrar eden katlarında planlanmış birim konut tip planlarında, neredeyse istisnasız biçimde, sorunsallaştırılan plan kurgusu ile karşılaşılmaktadır. İstanbul genelinde yine alt-orta gelir grubundaki bireyler için kamu kaynaklı konut üretimi yapan KİPTAŞ'ın birim konut planlarında da benzer bir durum söz konusudur. KİPTAŞ ve TOKİ'den farklı olarak kamu kaynaklı olmayıp, yerelde, orta-üst gelir grubuna küçük parsel ölçeğinde bitişik veya ayrık nizam ya da daha büyük ölçekte site düzeninde üretim yapan

gayrimenkul yatırımcısı özel sektör tarafından üretilen konut bloklarındaki birim konut plan yaklaşımları da diğerlerinden farksızdır. Buradan anlaşılacağı üzere konut arzı yapan aktörler, hitap edilen ekonomik grup, yapılaşma tipolojisi ve ölçek değişse de aynı birim konut plan yaklaşımı ile karşılaşılmaktadır. Bu durumda, örtük olarak onaylanmış ve kabullenilmiş olan indirgemeci bir bakış açısıyla konut iç mekanının aynı plana bağlı kalınarak tekrar tekrar üretildiği gözlemlenmektedir. Öyle ki küçük parsel ölçeğinde yapılan üretimlerde, genellikle konut iç mekânının planlanması sürecine dahil olan kullanıcının dahi bu durumu kabullendiği ve durumun bir parçası olduğu söylenebilir.

Koridor mahalli, birim konut iç mekân kurgusunu nasıl etkiler? Koridor mahallini tartışmak, birim konut planlaması için nasıl potansiyeller taşır? Koridor mahalline alternatif yatay sirkülasyon ihtimalleri neler olabilir ve bu ihtimaller nasıl imkanlar için alan açabilir? Sorularıyla temellenen çalışma, yaşamın farklılıklarını içerecek biçimde konut iç mekân düzenlerinin, dolayısıyla konut planlama yaklaşımlarının ihtimallerinin keşfedilmesi ile ilgilidir. Konutun sakinlerinin kültürel farklılıklarına ya da barınma alışkanlıklarına göre konut mekânın nasıl değişip dönüşebileceğinin farkında olmakla birlikte, çalışma bu ekseninde sürdürülen bir araştırma değildir. Bununla beraber, sorunsallaştırılan yaklaşımı tartışıyor olmak, bu tür bir farklılığa da imkân tanıyarak yeni bir konut planlaması bakışına alan açabilmektedir. Koridor mahallinin bu kapsamda tartışılıyor olması, birim konut iç mekân kurgusunda yatay sirkülasyon ihtimalleri ekseninde, çalışmanın son bölümünde tanıklık edilen çeşitlenmeyi ve ikamet edene özgü olarak farklılaşan, çoğalan plan düzenlerine erişmeyi mümkün kılabilir. Bu tez çalışması da böyle bir tartışmayı gündeme taşımak için bir zemin hazırlamış olmayı ummaktadır.

KAYNAKLAR

- Ackerman, J. S.** (2002). *Origins, Imitation, Conventions: Representation in the Visual Arts*. Cambridge: The MIT Press.
- Aksoy, B. & Bingöl, Ö.** (2018). Konut iç mekanlarında tektipleşme. *XXI*, 172, 8-10.
- Alberti, L. B.** (1955). *The Ten Books of Architecture* (J. Leoni, Çev.). Londra: Alec Tiranti. (Orijinal çalışma basım tarihi 1452).
- Aran, K.** (2000). *Barınaktan Öte: Anadolu Kır Yapıları*. Ankara: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi Yayınları.
- Berk, İ.** (2018). *Şeyler Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Berman, M.** (2021). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* (Ü. Altuğ, & B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1982).
- Bilgin, İ.** (1992). *Konut Üretiminin Karşılaştırmalı Analizi*. İstanbul: YTÜ Mimarlık Fakültesi Eğitim ve Kültür Derneği Yayınları.
- Bilgin, İ.** (1997). Toplu Konut. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (Cilt 3, s. 1803-1808) içinde. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Bilgin, İ.** (1998). Toplu konut mimarisi ve ATK lojmanları. *Arredamento Mimarlık*, (11), 86-93.
- Bilgin, İ.** (2000). 20. yüzyıl mimarisi barınma kültürünün hassas dengeleri ile nasıl yüzleşti? *XXI Tepe Mimarlık Kültürü Dergisi*,), 110-116.
- Bilgin, İ.** (2010). Türkiye Mimarlığı: Türkiye'de Konut Kültürünün Değişimi. *Bilim ve Sanat Vakfı*. Akt. Kübra Turangil. 24.12.2023 tarihinde https://www.bisav.org.tr/Bulten/38/702/turkiye_mimarligi_turkiye_de_konut_kulturunun_degisimi adresinden alındı.
- Bingöl, Ö.** (2001). *Modernleşme ve Konut Mimarisi: Endüstri Devriminden Sonra Barınma Kültürünün Değişimi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bozdoğan, S.** (2013). Residential Architecture and Urban Landscape in Istanbul since 1950. P. Pyla (Dü.) içinde, *Landscapes of Development* (s. 118-141). Cambridge: Harvard University Press.
- Bumin, K.** (2016). *Demokrasi Arayışında Kent*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Ching, F. D. & Juroszek, S. P.** (2010). *Design Drawing*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Corbusier, L.** (1999). *Le Corbusier Talks with Students from The Schools of Architecture* (P. Chase, Çev.). New York: Princeton Architectural Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1965).
- Cross, N.** (1982). Designerly Ways of Knowing. *Design Studies*, (s.221-227) Londra: Springer-Verlag.
- Daly, C.** (1857). Reform Club. *Révue Générale d'Architecture et des Travaux Publics*, XV, 48-342.
- Durand, J. N.** (2000). *Précis of the Lectures on Architecture: With Graphic Portion of the Lectures on Architecture* (D. Britt, Çev.). Los Angeles: The Getty Research Institute. (Orijinal çalışma basım tarihi 1819).
- Ebner, P., Hermann, E., Höllbacher, R., Kuntscher, M., & Wietzorrek, U.** (2010). *Typology+: Innovative Residential Architecture*. Basel: Birkhäuser.
- Eren, T.** (2014). *İstanbul'daki Çok Katlı Yapılarda Mekansal Değişim Sürecinin Analizi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Evans, R.** (1997). Figures, Doors and Passages içinde, *In Translation From Drawing to Building and Other Essays* (s. 55-92). Londra: Architectural Association Publications.
- Forty, A.** (2000). *Words and Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture*. Londra: Thames & Hudson.
- Frankl, P.** (1968). *Principles of Architectural History* (J. F. O'Gorman, Çev.). Cambridge, Londra: MIT Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1914).
- Hasol, D.** (2010). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1975).
- Heckmann, O.** (2017). The Path Toward Access and Circulation. O. Heckmann, & F. Schneider, *Floor Plan Manual: Housing* (s. 42-47). Basel: Birkhäuser.
- Heckmann, O. & Schneider, F.** (2017). *Floor Plan Manual: Housing*. Basel: Birkhäuser.
- Janson, A. & Tigges, F.** (2014). *Fundamental Concepts of Architecture; The Vocabulary of Spatial Situations*. Basel: Birkhäuser.
- Kerr, R.** (2012). *The Gentleman's House: Or How to Plan English Residences, From The Parsonage to The Palace* (Cambridge Library Collection - British

- and Irish History, 19th Century*). Cambridge: Cambridge University Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1864).
- Koolhaas, R., Westcott, J., Trüby, S., Mostafavi, M., Boom, I., Werlemann, H. & Mcleod, K.** (2014). *Elements; A Series of 15 Books Accompanying The Exhibition Elements of Architecture at 2014 Venice Architecture Biennale* (O. f. Architecture, & H. University, Dü). Marsilio.
- Lawson, B.** (2004). *What Designers Know*. Boston: Elsevier Architectural Press.
- Leupen, B. & Mooij, H.** (2012). *Housing Design: A Manual*. Rotterdam: NAI Publishers.
- Luckhurst, R.** (2019). *Corridors: Passages of Modernity*. Londra: Reaktion Books.
- Mckay, A. G.** (1998). *Houses, Villas, and Palaces in the Roman World*. Londra: The John Hopkins University Press.
- Murphy, E.** (2013). Introduction: Housing Questions Past, Present, and Future. E. Murphy, & N. B. Hourani (Dü) içinde, *The Housing Question: Tension, Continuties, and Contingencies in the Modern City* (s. 1-20). New York: Routledge.
- Oswalt, P.** (2022). Housing as Infrastructure: Typological Studies of Ludwig Hillberseimer. F. Strob (Dü.) içinde, *Architect of Letters: Reading Hillberseimer* (s. 132-142). Basel: Birkhäuser.
- Paşa, N.** (2022). *Apartman Tipi Konutların Pandemi Bağlamında Mekansal Çözümlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Perec, G.** (2017). *Mekan Feşmekan* (A. Erkay, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974).
- Pevsner, N.** (1966). *The Buildings of England: Berkshire*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.
- Pratt, R.** (1928). *The Architecture of Sir Roger Pratt: Charles II's Commissioner for Rebuilding of London After The Great Fire: Now Printing For The First Time From His Notebooks*. (R. T. Gunther, Dü.) Oxford: Oxford University Press.
- Ragon, M.** (1998). *Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi* (M. A. Erginöz, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Rapoport, A.** (1969). *House Form and Culture*. Londra: Prentice Hall International.
- Rowe, P. G.** (2000). *Modernity and Housing*. Massachusetts: MIT Press.
- Schneider, F.** (2017). The Floor Plan Idea. O. Heckmann, & F. Schneider içinde, *Floor Plan Manual: Housing* (s. 48-53). Berlin: Birkhäuser.

- Sherwood, R.** (1978). *Modern Housing Prototypes*. Cambridge: Harvard University Press.
- Stamm-Teske, W., Katja, F. & Tobias, H.** (2010). *Raumpilot: Wohnen*. Stuttgart: Kraemerverlag.
- Sting, H.** (1975). *Grundriss Wohnungsbau: Beispiele und Aspekte der Planung*. Stuttgart: Verlagsanstalt Alexander Koch.
- Summerson, J.** (1964). *The Book of Architecture of John Thorpe in Sir John Soane's Museum*. Glasgow: The Walpole Society.
- Sunalp, A.** (1999). *19. yüzyıl Galata ve Pera Apartman-Konutlarında Orta Sofa-Hol Tipolojisinin Gelişimi (Doktora Tezi)*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şerifoğlu, S.** (2019). Bitişik Düzendeki Üretilen Yeni Konut Bloklarının İncelenmesi; Kadıköy Caferağa ve Osmanağa Mahalleleri. *(Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Talu, N.** (2012). Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev. N. A. Artun, & R. Ojalvo (Dü) içinde, *Arzu Mimarlığı: Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek* (s. 73-117). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ.** (2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turner, J. F.** (1972). Housing is a verb. J. F. Turner, & R. Fichter (Dü) içinde, *Freedom to Build: Dweller Control of the Building Process* (s. 148-175). New York: Macmillan.
- Vitruvius, P.** (1914). *Vitruvius: The Ten Books on Architecture* (M. H. Morgan, Çev.). Cambridge: Harvard University Press.
- Wietzorrek, U., & Kuntscher, M.** (2010). Inhabiting Paths: On Ladders, Stairs, and Galleries. P. Ebner, H. Eva, R. Höllbacher, M. Kuntscher & U. Wietzorrek içinde, *Typology+: Innovative Residential Architecture*. (s. 20-25). Basel: Birkhäuser.
- Yavuz Öztürk, E.** (2018). *Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Birim Konutta Dolaşım Mekanının Değişimi* (Cilt 1&2). İstanbul: Aura İstanbul Yayınları.
- Yücel, A.** (2019). *Duran Her Şey Hareket Ediyor*. İstanbul: Arketon Yayınları.
- Url-1** <<https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce>>, erişim tarihi 17.02.2023.
- Url-2** <<https://www.toki.gov.tr/ornek-konut-tipleri-ve-planlari#images-5>>, erişim tarihi 17.02.2024.

- Url-3** <<https://www.toki.gov.tr/ornek-konut-tipleri-ve-planlari#images-6>>, erişim tarihi 17.02.2024.
- Url-4** <<https://www.kiptas.istanbul/hakkmzda>>, erişim tarihi 17.02.2024.
- Url-5** <<https://www.kiptas.istanbul/tamamlanan/kiptas-tuzla-aydnlk-evler-sosyal-konut>>, erişim tarihi 17.02.2024.
- Url-6** <<https://www.kiptas.istanbul/tamamlanan/kiptas-izmit-cnar-evler-sosyal-konut>>, erişim tarihi 17.02.2024.
- Url-7** <<https://www.kiptas.istanbul/tamamlanan/kiptas-tuzla-meydan-evler-sosyal-konut>>, erişim tarihi 17.02.2024.
- Url-8** <<http://dengegrup.net/projeler/satisi-tamamlanan/halimaga/>>, erişim tarihi 18.02.2024.
- Url-9** <<https://turkuazlife.com.tr/tamamlanmis-projeler/>>, erişim tarihi 18.02.2024
- Url-10** <<https://sozluk.gov.tr>>, erişim tarihi 09.12.2023.
- Url-11** <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/dwelling>>, erişim tarihi 09.12.2023.
- Url-12** <<https://originsofarchitecture.wordpress.com/2012/12/28/origin-myths-in-renaissance-vitruvius-editions>> erişim tarihi 09.12.2023.
- Url-13** <https://www.oed.com/dictionary/insula_n?tl=true>, erişim tarihi 09.12.2023.
- Url-14** <<http://www.ostia-antica.org/regio3/9/9.htm>>, erişim tarihi 09.12.2023.
- Url-15** <<https://sozluk.gov.tr>>, erişim tarihi 07.09.2023.
- Url-16** <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/circulation>>, erişim tarihi 07.09.2023.
- Url-17** <<https://www.ldoceonline.com/dictionary/corridor>>, erişim tarihi 07.09.2023.
- Url-18** <https://www.oed.com/dictionary/corridor_n?tab=factsheet#8209954>, erişim tarihi 07.09.2023.
- Url-19** <https://www.ribapix.com/Villa-Madama-Rome-plan-of-the-house-and-gardens_RIBA32368#>>, erişim tarihi 11.10.2023.>
- Url-20** <<https://www.artsy.net/artwork/charles-percier-and-pierre-francois-leonard-fontaine-villa-madama-a-rome>>, erişim tarihi 11.10.2023.
- Url-21** <<https://archive.org/details/dli.granth.74916/page/264>>, erişim tarihi 11.10.2023.
- Url-22** <https://archive.org/details/gri_33125008447522/page/n26/mode/1up>, erişim tarihi 11.10.2023.
- Url-23** <https://www.conted.ox.ac.uk/courses/samples/the-culture-of-the-english-country-house-online/6_pop_trans-id1234.html>, erişim tarihi 11.10.2023.
- Url-24** <<https://www.vam.ac.uk/articles/philip-webb-a-new-vision-for-domestic-space>>, erişim tarihi 11.10.2023.
- Url-25** <<https://bdt.degruyter.com/>>, erişim tarihi 07.09.2023.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Pınar Kılıç Ataselim

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2017, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- Mimar, Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık (2020-Halen)
- Mimar, Yalın Mimarlık (2018-2020)
- Mimar, Bingöl Barka Mimarlık Danışmanlık (2017-2018)

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Kılıç Ataselim, P., Türkkan S.** 2022. An Assessment on the Corridor in Unit Housing Planning. *International Graduate Research Symposium – IGRS'2022*, May 16-18, 2022 Istanbul, Turkey.